

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

9

ROČNÍK 11 (XXXVIII)
PRAHA,
ZÁŘÍ 1965
CENA 10 Kčs

ÚSTAV
VĚDECKOTECHNICKÝCH
INFORMACÍ MZLVH

Rídí redakční rada

Doc. Karel Svoboda, CSc. (předseda), Josef Drahovzal, prof. dr. Alois Grolig, CSc., inž. Jaromír Havlíček, CSc., dr. inž. Alois Hrubeš, doc. inž. Felix Hutník, CSc., doc. Dimitrij Choma, CSc., doc. inž. Josef Krilek, CSc., doc. inž. Jaroslav Pič, CSc., doc. inž. Ladislav Sobotka, CSc., Otto Soukup, CSc., doc. inž. Mikuláš Šebesta, CSc., Miroslav Zich

Vedoucí redaktor Bohuslav Vávra

© Ústav vědeckotechnických informací MZLVH, Praha 1965

■
Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru zemědělské ekonomiky. Vydává Ústav vědeckotechnických informací ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství. Vychází měsíčně. Redakce: Praha 2, Mánesova 75, telefon 274551-8. Celoroční předplatné Kčs 120,—

■
Научный журнал ЗЕМЕДѢЛЬСКАЯ ЭКОНОМИКА публикует обзоры, анализы и научные статьи о разрешенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства. Издает Институт научно-технической информации Министерства сельского, лесного и водного хозяйства. Выход в свет ежемесячно. Редакция Прага 2, Манесова 75.

■
The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA publishes studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the line of the agricultural economics. Published by the Institute of Scientific and Technical Information of the Ministry of Agriculture, Forestry and Water Management. Issued monthly. Editorial office Prague 2, Mánesova 75.

■
Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben vom Institut für wissenschaftlich-technische Informationen des Ministeriums für Land-, Forst- und Wasserwirtschaft. Erscheint monatlich. Redaktion Praha 2, Mánesova 75.

■
Le journal scientifique ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA publie les études, analyses et traités scientifiques concernant les tâches de recherches résous dans le domaine d'économie agricole. Publié par l'Institut des renseignements scientifiques et techniques du Ministère de l'agriculture, des eaux et des forêts. Paraît une fois par mois. Rédaction Prague 2, Mánesova 75.

■ Při úvahách o rozvoji zemědělství je zcela správně základní pozornost věnována otázkám zbožně peněžních vztahů mezi státem a zemědělskými podniky. Je nutno vytvořit ze zbožně peněžních vztahů významného činitele zemědělské výroby.

Co největší využití výrobních fondů — zhmotnělé práce v našich zemědělských podnicích vyžaduje maximálně možné využití socialistického trhu.

V tomto článku se snažíme objasnit základní problémy využití výrobních fondů ve družstvech od roku 1955. Od společenských podmínek optimálního využití přejdeme k objasnění nejzákladnějších funkcí výrobních fondů ve výrobě. Využití výrobních fondů v ČSSR v našich družstvech můžeme prověřit na údajích z let 1955—1963. V závěru článku pak se pokusíme vytyčit opatření potřebná pro vyšší využití výrobních fondů.

PODMÍNKY OPTIMÁLNÍ SKLADBY A SPOTŘEBY VÝROBNÍCH FONDŮ V ZEMĚDĚLSTVÍ. FUNKCE VÝROBNÍCH FONDŮ PŘI VÝROBĚ UŽITNÝCH HODNOT A HRUBÉHO DŮCHODU

Výrobní fondy, složené ze základních a oběžných výrobních fondů, vyzbrojují zemědělského pracovníka, aby mohl pro výrobu zemědělských produktů využít přírodních podmínek a biologického charakteru řady těchto fondů hospodárně.

První podmínkou je správný vztah výrobních fondů k přírodním podmínkám a biologičnosti výroby.

Množství výrobních fondů na jednotku rozhodujícího pracovního prostředku — zemědělskou půdu a jejich struktura musí být v souladu s vědeckými poznatky o víceméně trvalých přírodních podmínkách shrnutých v podstatě v rajonizaci zemědělské výroby. Soulad jejich množství a struktury s velmi pomalu se měnícími přírodními podmínkami je dán nutností maximálního využití přírodních podmínek pro co nejvyšší výrobu zemědělských produktů. Jejich množství a skladba musí být v souladu s maximálním využitím biologického charakteru řady výrobních fondů (půda, stádo matek a plemeníků, osiva, sádky, statková hnojiva a krmiva) pro maximální výrobu.

Druhou významnou podmínkou optimální spotřeby výrobních fondů je maximálně využít působení zbožně peněžních vztahů, socialistického trhu pro nejvyšší výrobu zemědělských produktů s nejnižší spotřebou společenské práce (zhmotnělé a živé) na jednotku užitné hodnoty.

Využití socialistického trhu se projeví ve využití cen pro maximalizaci výroby zemědělských produktů s minimální spotřebou zhmotnělé i živé práce. V zemědělství jde o působení těchto cen v cenových hladinách a hodnotových kategoriích: ceny výrobních prostředků (základních a oběžných výrobních fondů) dodávaných do zemědělství z průmyslu; ceny produktů, které z národohospodářského hlediska nejsou finálními produkty, ale na základě vertikální výrobní kooperace se stávají finálními produkty v rámci zemědělství (produkčně účinná osiva, sádky, plemenný dobytek, skupiny zvířat z hlediska fylogeneze, krmné směsi apod.); ceny vlastních meziproduktů (krmiva, statková hnojiva); úrok z poskytnutých dlouhodobých a krátkodobých úvěrů na základní výrobní fondy, na nákup oběžných výrobních fondů a odměnu za práci; nominální a reálné důchody zemědělských pracovníků. Všechny tyto ceny a hodnotové kategorie a jejich pohyby se musí projevit v nákupní ceně zemědělských produktů v těch přírodních podmínkách, které je nutno využívat pro potřeby národního hospodářství. Pohyby těchto cen v cenových hladinách a hodnotových kategoriích navzájem mohou ve velkém množství variací vytvářet buď vhodné či nevhodné podmínky pro použití a efektivní spotřebu výrobních fondů. Poskytované podpory v dnešní formě jsou zvláštní cenovou intervencí působící jen ve sféře rozdělování, směny a spotřeby.

Socialistický trh může proto aktivně působit na optimální hospodárnost spotřeby výrobních fondů.

Další podmínkou optimální spotřeby výrobních fondů je rozvoj dělby práce v zemědělství, projevující se v horizontální i vertikální výrobní kooperaci. Rozvoj dělby společenské práce v zemědělství vytváří podmínky pro optimální koncentraci výroby a tím i výrobních fondů. Přitom vliv spotřebovaných výrobních fondů na proces dělby práce je i obrácený a téměř rovnocenný. Vzájemné ovlivňování těchto dvou procesů je dialektické. V socialistickém zemědělství proces dělby práce a vliv výrobních fondů na ni a obráceně ztratily svůj antagonistický charakter; nezmizela však rozpornost těchto vztahů.

Poslední významnou podmínkou optimální spotřeby výrobních fondů je rozšířená reprodukce pracovních sil v zemědělství projevující se ve změnách skladby pracovníků podle pohlaví, věku a především kvalifikace. Výhodná skladba kvalifikovaných pracovních sil je podmínkou využití výrobních fondů. Změny v množství a struktuře použitých výrobních fondů určitou skladbu pracovních sil neustále ovlivňují a mění.

Pro objasnění funkce výrobních fondů v zemědělské výrobě je třeba si uvědomit, že na rozdíl od většiny průmyslových odvětví a oborů jsou v zemědělství k dispozici všeobecné pracovní prostředky dané nám přírodou (půda, voda, sluneční energie), které mohou být měřítkem spotřeby všech ostatních výrobních fondů. Jediným vhodným prostředkem z tohoto hlediska je zemědělská půda.

Dále je si třeba uvědomit, že většina použitých výrobních fondů je pracovním prostředkem, přičemž řada výrobních fondů biologického charakteru ve své fylogenezi je buď pracovním prostředkem či předmětem, nebo má obě funkce zároveň.

Použité výrobní fondy vyzbrojují kvalifikovaného pracovníka, aby mohl v daných přírodních podmínkách a biologičnosti výrobních fondů z jednotky plochy vyrobit největší množství zemědělských produktů. Rozsah užitných hodnot můžeme vyjádřit jejím protikladem (hodnotou ve srovnatelných cenách) či jinými naturálními ukazateli. Použitá zhmotnělá práce ve výrobních fondech musí vyzbrojit pracovníka ve vztahu k přírodním silám nejen k maximální výrobě užitných hodnot vůbec, ale k jejich neustálému zákonitému zvyšování

z jednotky plochy. Zbožně peněžní vztahy pak vedle vlivu na růst výroby zemědělských produktů vůbec mají vliv na soustavné zvyšování výroby nově vytvořené hodnoty (hrubého důchodu), na růst akumulace pro rozšiřování věcných a osobních činitelů výroby v následujících cyklech výroby (čistý důchod).

Růst spotřeby výrobních fondů musí mít za následek soustavné zvyšování účinnosti lidské pracovní síly, projevující se v růstu produktivity zemědělské práce. Proto optimálně použité a spotřebované výrobní fondy musí zajistit jak růst intenzity výroby, tak růst produktivity živé i zhmotnělé práce, růst hrubého a čistého důchodu. Spotřebu výrobních fondů v rámci výrobního cyklu můžeme vyjádřit souhrnem opotřebení základních výrobních fondů a spotřeby oběžných výrobních fondů, které v hodnotovém vyjádření se projevuje materiálovými náklady na hlavní a vedlejší produkty. Při formulaci „použité výrobní fondy“ máme na mysli vyjádření souhrnné ceny základních fondů (pořizovací, reprodukční, zůstatkovou) a spotřebu oběžných výrobních fondů.

Náklady na odpisy lépe vyjadřují možnou spotřebu základních výrobních fondů s ohledem na jejich strukturu; použité základní fondy pak opět lépe vyjadřují množství zhmotnělé práce dlouhodobě vázané či zálohované ve výrobním procesu.

Optimální použití či spotřeba výrobních fondů — má-li zajišťovat, aby zemědělský pracovník vyrobil z jednotky půdy co nejvíce užitečných hodnot s nejnižší spotřebou zhmotnělé i živé práce — musí mít správný poměr (vnitřní strukturu či skladbu) základních a oběžných výrobních fondů. Tento poměr v určitém momentu výroby můžeme vyjadřovat množstvím spotřebovaných oběžných výrobních fondů na 1 Kčs odpisu (nebo podílem spotřebovaných oběžných výrobních fondů z materiálových nákladů) nebo na 1 Kčs hodnoty základních výrobních fondů v cenách reprodukčních, pořizovacích nebo zůstatkových. Je třeba upozornit na určitou nepřesnost finančně účetního termínu „oběžné prostředky“ (viz Kapitál II, str. 179), který zahrnuje jak oběhové, tak i oběžné výrobní fondy. Dále je třeba si uvědomit, že úkolem ekonomické vědy není zkoumat oběžné výrobní fondy jen v jevové formě zásob a rozpracované výroby (to zkoumáme jejich potenci ve výrobě), nýbrž především z hlediska jejich spotřeby (analýza efektivní spotřeby je základem pro stanovení optimálních zásob a rozpracované výroby). Rozhodující funkcí při spotřebě oběžných výrobních fondů v zemědělství je jejich přeměna v užité hodnoty. Množství spotřebovaných oběžných výrobních fondů rozhoduje o výrobě užitečných hodnot proto, že značná část je pracovními prostředky (hnojiva, krmiva, osiva). Struktura spotřebovaných oběžných výrobních fondů musí být v souladu s přírodními podmínkami a biologickým charakterem základních výrobních fondů. Z tohoto hlediska musí množství a struktura základních výrobních fondů na sebe vázat co největší množství produkčně účinných oběžných výrobních fondů.

Efektivní využití základních výrobních fondů je podmíněno množstvím a strukturou spotřebovaných oběžných výrobních fondů. Porušíme-li tuto objektivně nutnou vnitřní skladbu použitých a spotřebovaných výrobních fondů, porušíme tím i efektivnost jejich využití. Změnou struktury základních výrobních fondů nemůžeme vyřešit efektivnost využití výrobních fondů celkem. Z tohoto hlediska myšlenky DSc K a r a t a m a ze Sovětského svazu, které do určité míry převzal kolektiv Výzkumného ústavu národohospodářského plánování, vedený doc. CSc J. D u p a l ě m, o efektivnosti výrobních fondů, mají zásadní význam.

Další důležitou funkcí výrobních fondů při jejich spotřebě je zrychlování jejich obratu. Zrychlením obratu výrobních fondů ve výrobním procesu zajišťu-

jeme efektivní využití základních výrobních fondů s ohledem na zákonitý proces morálního opotřebení. V zemědělství s ohledem na sezónnost výroby a na prudký rozvoj biologických věd je to zvláště důležité.

Rozhodující význam má urychlování oběhu oběžných výrobních fondů, které umožňuje s relativně menším množstvím spotřebovaných oběžných výrobních fondů vyrábět větší množství užitných hodnot, a tím zvyšovat využití základních výrobních fondů, produktivitu zhmotnělé a živé práce a efektivnost výroby. Protože asi polovina spotřebovaných oběžných fondů (meziprodukty vlastní výroby) neprochází všemi formami koloběhu, může být měřítkem ekonomického obratu, na rozdíl od fyzického, jen hrubá zemědělská produkce včetně meziproduktu. Urychlovat dobu obratu oběžných výrobních fondů můžeme v podstatě dvěma způsoby:

- a) zvládnutím a využitím přírodních zákonů zemědělské výroby (vedlejší zdroj);
- b) zvyšováním intenzity spotřeby oběžných výrobních fondů na jednotku plochy (hlavní zdroj). Proto zkracování průměrné doby výrobní spotřeby základních výrobních fondů a doby obratu spotřebovaných oběžných výrobních fondů rozhoduje též o výrobě užitných hodnot, o produktivitě zemědělské práce, o hrubém a čistém důchodu.

Měřítka množství vyrobených užitných hodnot jako měřítka využití výrobních fondů je vhodné pro zkoumání jednoho či stejné skupiny stejných podniků v čase, kdežto hrubého a čistého důchodu lze použít i pro analýzu využití výrobních fondů různých podniků s různou vybaveností těmito fondy.

VYUŽITÍ VÝROBNÍCH FONDŮ V JZD V ČSSR V LETECH 1955—1963

Pro analýzu těchto vztahů využijeme výpočtů Ústřední komise lidové kontroly a statistiky o hrubé zemědělské produkci (HZP), o čisté zemědělské produkci (ČZP) a o základních výrobních fondech (ZVF) ve srovnatelných cenách v roce 1955 a 1960 (přičemž indexový přepočítání vliv těchto různých cen v časové řadě překonává). Je třeba si uvědomit, že metodika výpočtu ČZP se blíží výpočtu hrubého důchodu ve srovnatelných cenách. Při stanovení počtu hektarů zemědělské půdy (průměrných) a stálých pracovníků (průměrných) jsem se držel údajů kolektivu ÚKLKS inž. Divilové a prom. ekonoma Husara. Při rozboru budeme stupeň závislosti jevů měřit koeficientem korelace (r). Obecné souvislosti byly objasněny v předcházející subkapitole.

Souvislost výroby užitných hodnot v JZD (vyjádřených v HZP/ha zem. půdy), hrubého důchodu (ČZP/ha zem. půdy) s použitými základními výrobními fondy JZD (ZVF/ha v cenách roku 1960), se spotřebovanými výrobními fondy (odpisem plus hmotnými náklady, tj. spotřebovanými oběžnými výrobními fondy = OVF ve stálých cenách) a dvěma základními složkami OVF (vlastními a nakoupenými) nám zobrazuje tabulka I.

Z tabulky I vidíme, že ve sledovaných devíti letech došlo ve družstvech sice ke zvýšení výroby užitných hodnot — k intenzifikaci zemědělské výroby o 18,8 %, ale přibližně na stejné úrovni stagnovala čistá zemědělská produkce, ztělesňující dynamiku vývoje hrubého důchodu ve srovnatelných cenách. Tento pohyb výsledků výroby, rozdělování, směny a spotřeby byl však zajištěn přibližným zdvojnásobením vybavení jednotky plochy základními výrobními fondy, růstem spotřeby oběžných výrobních fondů více než o 22 % a materiálových ná-

I. Souvislost použitých a spotřebovaných výrobních fondů s intenzitou výroby a čistou zemědělskou produkcí v JZD v ČSSR 1955–1963 (1955 = 100) v procentech (srovnatelné ceny r. 1955 a 1960)

Číslo řádky	Ukazatel	Rok								
		1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
1	HZP/ha z. p.	100	103,1	108,1	99,3	104,8	110,8	115,5	108,5	118,8
2	ČZP/ha z. p.	100	115,3	115,1	109,1	96,7	101,8	106,6	86,9	100,5
3	ZVF/ha z. p.	100	105,0	84,2	92,0	115,9	136,5	155,0	167,4	182,7
4	a/ha z. p.	100	105,0	120,5	99,3	131,5	147,4	175,8	196,8	213,4
5	OVF/ha z. p.	100	96,2	103,0	94,1	106,1	111,5	113,8	115,7	122,3
6	vlastní OVF/ha z. p.	100	89,5	96,0	88,6	100,4	107,3	109,3	108,3	111,8
7	nakoupený OVF/ha z. p.	100	105,0	112,2	101,4	113,6	117,1	120,1	126,8	138,1

r vztahů z uvedených údajů:

1 a 3 = 0,7807	2 a 3 = - 0,6551
1 a 5 = 0,8688	2 a 5 = - 0,7544
1 a 6 = 0,8503	2 a 6 = - 0,8327

kladů celkem (a + OVF) více než o 30 %. Vynaložené výrobní fondy nezajistily úměrný růst intenzity výroby a nově vytvořené hodnoty (ČZP).

Koeficienty korelace prohlubují dříve zjištěný důkaz o rozhodující souvislosti spotřeby oběžných výrobních fondů s výrobou užitných hodnot i nově vytvořenou hodnotou — hrubým důchodem. Minusový koeficient u čisté zemědělské produkce ztělesňuje stagnaci ČZP a růst výrobních fondů. Na druhé straně koeficient korelace v současné etapě rozvoje výrobních fondů ukazuje na méně těsnější vztah růstu použitých základních výrobních fondů s výrobou užitných hodnot a hrubého důchodu, což je velmi důležitý poznatek.

Nyní je třeba prověřit souvislost vybavení stálých pracovníků družstev výrobními fondy (VF), tj. hodnotou základních výrobních fondů ve srovnatelné ceně a spotřebovanými oběžnými výrobními fondy ve srovnatelných cenách s produktivitou práce ve družstvech. Dynamiku produktivity živé práce budeme měřit známým ukazatelem HZP/1 stálého pracovníka. Pro stanovení produktivity zhmotnělé a živé práce (jindy též nazývané společenské práce) nemáme v našich údajích vhodné vyjádření, a proto použijeme ukazatele ČZP/1 stálého pracovníka, neboť se v tomto ukazateli též ztělesňuje efektivnost spotřeby minulé práce. Měřítkem je ovšem ukazatel spotřeby živé práce. Tento ukazatel ztělesňuje souvislost nově vytvořené hodnoty se spotřebou živé práce a je proto též ukazatelem produktivity živé práce. S ohledem na vliv spotřeby zhmotnělé práce budeme jej označovat v uvozovkách (tab. II).

V tabulce II vidíme, že s výjimkou let prudkého růstu družstev a dokončování združstevnění naší vesnice (1957–1959) rostla vybavenost družstevníků výrobními fondy (základními a oběžnými) rychleji než produktivita živé práce družstevníků, kdežto produktivita „zhmotnělé i živé práce družstevníků“ stagnuje, či lépe řečeno, má mírně klesající tendenci. Koeficient korelace vybavenosti pracovníků výrobními fondy a produktivity živé práce ukazuje souvislost, ale i její

II. Souvislost vybavenosti pracovníků družstev výrobními fondy (VF/1 stálého pracovníka JZD) s růstem produktivity živé práce v JZD (HZP/1 stálého pracovníka) a „zhmotnělé a živé práce“ v JZD (ČZP/1 pracovníka JZD) v JZD v ČSSR 1955–1963 v procentech (1955 = 100)

Číslo řádky	Ukazatel	Rok								
		1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
1	HZP/1 stál. prac. JZD	100	107,3	85,6	84,2	92,4	125,5	108,2	102,3	112,6
2	ČZP/1 stál. prac. JZD	100	120,4	91,2	92,6	85,3	115,3	99,8	81,9	95,2
3	VF/1 stál. prac. JZD	100	106,5	71,2	99,6	99,6	115,4	132,6	142,4	155,0

r vztahů z uvedených údajů: řádků 1 a 3 = 0,6960
řádků 2 a 3 = -0,0010

nižší pevnost. To znamená, že růst výrobních fondů nezajistil odpovídající růst produktivity zemědělské práce. Koeficient ukazatele „produktivity zhmotnělé a živé práce“ ukazuje na nepatrnou souvislost v této časové řadě a svědčí o tom, že množství a vnitřní struktura výrobních fondů nevytvořily při výrobě situaci pro růst „produktivity zhmotnělé a živé práce“ — vedle růstu intenzity výroby druhý základní cíl rozvoje socialistického zemědělství.

Dosavadní rozbor ukázal, že zvýšený objem použitých a spotřebovaných výrobních fondů ve družstvech se při výrobě plně neprojevil ani v růstu intenzity výroby, ani v růstu produktivity zemědělské práce. Využití výrobních fondů se

III. Souvislost využití výrobních fondů JZD v ČSSR (HZP/ZVF, HZP/MN, ČZP/ZVF a ČZP/MN) se strukturou výrobních fondů (OVF/a) a v procentech ve stálých cenách 1955–1963 (1955 = 100)

Číslo řádky	Ukazatel	Rok								
		1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
1	HZP/ZVF	100	98,2	128,4	108,0	90,5	81,1	68,1	64,7	65,0
2	ČZP/ZVF	100	110,4	136,8	118,6	83,5	74,5	68,6	51,9	54,9
3	HZP/MN (a + OVF)	100	106,1	103,4	105,4	96,6	96,6	97,8	88,7	91,5
4	ČZP/MN (a + OVF)	100	119,3	109,9	115,3	88,9	88,4	89,2	70,7	77,1
5	OVF/a	100	91,7	85,5	94,8	80,7	76,0	65,1	59,2	57,6
6	vlastní OVF/a	100	85,4	79,6	89,3	76,5	72,7	62,1	54,9	52,3
7	nakoupené OVF/a	100	100,0	93,3	102,3	86,5	79,5	68,4	64,6	64,8

r vztahů z uvedených údajů: řádků 1 a 5 = 0,8192 3 a 5 = 0,8895
2 a 5 = 0,8370 4 a 5 = 0,8445

musí projevit při zkoumání dané skupiny podniků v tom, že na jednotku těchto fondů vyrobíme co nejvíce užitečných hodnot (HŽP/MN, HŽP/ZVF), co největší množství hrubého důchodu (ČŽP/MN, ČŽP/ZVF) i čistého důchodu. Přitom je nutno sledovat vnitřní strukturu použitých a spotřebovaných výrobních fondů, projevující se v množství spotřebovaných oběžných výrobních fondů na jednotku základních výrobních fondů (OVF/ZVF, OVF/a) (tab. III).

V tabulce III vidíme, že dochází k celkovému snížení ve využití výrobních fondů a zvláště základních fondů, přičemž toto snížení začíná v údobí, kdy na jednu korunu amortizace (roční spotřeby základních fondů) klesá množství spotřebovaných oběžných výrobních fondů. V tomto údobí (od roku 1959) se zhoršuje vnitřní skladba spotřebovaných výrobních fondů. To je základní příčina nepříznivého vlivu spotřeby výrobních fondů na intenzitu výroby a produktivitu práce. Uvedený korelační koeficient vztahů využití výrobních fondů a základních výrobních fondů s vnitřní skladbou spotřebovaných výrobních fondů je vysoký a plně potvrzuje tento závěr. Z tohoto vzájemného vlivu vyplývá též druhý důležitý závěr: i změna struktury investic do produkčně účinných základních výrobních fondů bez podstatného růstu spotřeby oběžných výrobních fondů nezajistí růst intenzity výroby a produktivity práce.

Vedle této základní souvislosti je třeba si všimnout i další vnitřní skladby oběžných výrobních fondů družstev (vlastních a nakoupených). Stagnace spotřebovaných oběžných výrobních fondů nakoupených na 1 Kčs amortizace při poklesu vlastních o 10–20 % ještě do roku 1958 zajišťovaly zvýšené využití výrobních fondů. Teprve pokles obou druhů oběžných výrobních fondů na 1 Kčs amortizace znamenal pokles využití výrobních fondů. Podrobnější rozbor spotřebovaných oběžných výrobních fondů by ukázal na produkčně nejúčinnější oběžné fondy: výkonná osiva, krmiva, zdravá zvířata, průmyslová hnojiva, agrochemikálie a účinně vynaložené pohonné hmoty.

Tento rozbor také ukazuje na nedostatečnost rozboru využití jen základních výrobních fondů a na nutnost rozboru využití všech výrobních fondů. Předpokladem těchto rozborů je šetření vlastních nákladů výroby ve družstvech.

Konečně je třeba si všimnout doby ekonomických obrátek výrobních fondů. U základních výrobních fondů nám jde o zkracování průměrné doby výrobní spotřeby jejich vyšším využitím, aby bylo možno neustále v nejvhodnější době je obnovovat na podstatně vyšší technické úrovni. Životnost základních výrobních fondů můžeme přibližně vyjádřit měřením jejich reprodukční hodnoty odpisy (ZVF/a), čímž získáme hrubý obraz doby jejich životnosti. Doby ekonomického obrátu oběžných výrobních fondů získáme souměřením hodnoty

IV. Srovnání ukazatelů doby životnosti základních výrobních fondů (ZVF/a) a doby obrátky oběžných výrobních fondů (12X OVF/HŽP) JZD v ČSSR v letech 1955 až 1963 v procentech (1955 = 100)

Ukazatel	Rok								
	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
ZVF/a	100	122,8	85,6	113,8	107,8	113,8	108,6	104,4	105,5
12 OVF/HŽP	100	93,2	95,9	94,5	101,4	101,4	99,8	107,8	104,6

produkce s množstvím spotřebovaných fondů (12X OVF/HZP pro měsíce). Doba obrátu v ekonomickém vyjádření má být vždy kratší při efektivní výrobě než jejich fyzická či fyziologická obrátka (tab. IV).

V průběhu sledovaných devíti let, i přes zvyšující se podíl strojových investic, má doba životnosti základních výrobních fondů mírně stoupající tendenci (i když v posledních letech klesá). Významná je doba obrátu oběžných výrobních fondů, která také v podstatě stagnuje. V letech 1955–1958 se urychloval obrát oběžných výrobních fondů, doba obrátky se zkracovala a v těchto letech se zvyšovalo využití výrobních fondů. Později doba obrátu oběžných výrobních fondů vzrostla a pak stagnuje, což při snížené spotřebě těchto fondů na jednotku základních fondů znamená snížení využití výrobních fondů ve družstvech.

Na základě sníženého využití výrobních fondů ve družstvech nedošlo ke vzestupu produktivity zhmotnělé a živé práce, stagnovala výroba hrubého důchodu, i když intenzita výroby rostla. Je to rovněž jedna z příčin, proč se zemědělství nestalo u naší mládeže vyhledávaným odvětvím v našem národním hospodářství.

JAKÝCH OPATŘENÍ JE TŘEBA, ABY VYUŽITÍ VÝROBNÍCH FONDŮ V JZD MĚLO PODSTATNĚJŠÍ VLIV NA RŮST HRUBÉHO DŮCHODU

Především je třeba ze zbožné peněžních vztahů učinit aktivní nástroj technického rozvoje našeho zemědělství, zvyšování produktivity zhmotnělé a živé práce a efektivního využití živé práce v zemědělství. Nepůjde jen o správné určení výše cen nákupu zemědělských produktů, ale i o analýzu působení cen výrobních prostředků dodávaných z průmyslu, cen vlastních meziproductů a cen směňovaných meziproductů uvnitř zemědělství.

Bude nutno věnovat pozornost rozšířené reprodukci pracovních sil v zemědělství, především pak počtu, věkové skladbě a kvalifikaci. Jen kvalifikovaný pracovník může řídit a obsluhovat výrobu, strojové soustavy, složitou chemizaci a biologizaci výroby.

Bude nutno odstranit jednostrannost analýzy investic chápáním investic jen v oblasti základních fondů a přikročit ke zkoumání investic do výrobních fondů, tj. do základních a oběžných výrobních fondů. Sebelepší změna struktury investic do základních fondů nám nezajistí zvýšené využití výrobních fondů, nezajistíme-li optimální spotřebu oběžných výrobních fondů.

V investicích do základních výrobních fondů je již dávno vytyčen požadavek investic produkčně nejúčinnějších: základní stádo (administrativně účetnické převedení krav do oběžných fondů u státních statků na podstatě funkcí fondů nic nemění), strojové soustavy, investice do půdy a prostředky na konzervování krmiv. Dnes to konkrétně znamená bojovat proti podceňování národohospodářského významu zemědělství při výrobní činnosti průmyslových oborů. Požadavky na dobrou kvalitu, produkční účinnost, dostatek náhradních dílů a dodávek celých strojových soustav (linek) jsou vznášeny již 5–7 let. V NSR však např. firma Ventzki vyrábí kvalitní unifikovaný polonesený hydraulický rám k traktorům 30–40 k se strojovými soustavami pro pokrokové technologie v rostlinné výrobě, tedy celé linky pracovních strojů. Dostatek náhradních dílů je podmínkou prodeje těchto strojů. Správné společenské ohodnocení pracovního času mechanizátorů zajistí zvýšení jejich kvalifikace, vyšší využití strojů a snížení nákladů na běžné opravy.

Využití výrobních fondů jasně prokázalo nedostatečnou intenzitu spotřeby

oběžných výrobních fondů, velmi nevhodnou vnitřní strukturu použitých výrobních fondů. Rozhodující význam ve využití výrobních fondů musí mít efektivní chemizace a biologizace rostlinné i živočišné výroby.

Velkého významu nabývá opravdu efektivní chemizace a biologizace rostlinné výroby, kde vzrůstající spotřeba průmyslových hnojiv není tak efektivní, jak se předpokládalo. Je tomu tak proto, že spotřeba průmyslových hnojiv se nechápe a neorganizuje jako hluboký zásah do zemědělské výroby, ovlivňující ji v řadě souvislostí. Tyto souvislosti jsou však prověřeny výzkumem a zveřejněny. Efektivnost spotřeby průmyslových hnojiv je zajištěna jednotou těchto základních opatření:

- a) správným mechanizovaným ošetřením a zaoráním chlévské mrvy a používáním zeleného hnojení,
- b) pečlivým vápněním půdy, především v bramborářských a horských oblastech,
- c) používáním agrochemikálií k boji proti škůdcům, chorobám a plevelům,
- d) péčí o optimální vodní režim v půdě,
- e) výběrem nejúčinnějších osiv a sadí,
- f) dodržováním agrotechnických lhůt a skutečným sklizením všeho, „co naroste“.

Z tohoto hlediska pak málo diferencované rozdělování hnojiv je dnes již škodlivé, neboť hnojiva máme dávat tam, kde je na jednotku produkce jejich spotřeba nejnižší. Cenové relace nevytvářejí dnes hmotný zájem a nátlak na efektivní spotřebu průmyslových hnojiv. Průmysl neplní svou vedoucí funkci dostatečně. Ve vyspělých zemích koncentrovaná a kombinovaná hnojiva se vyrábějí o 10–20 % levněji než tradiční, snižuje se u nich náklad na zapravení do půdy (u nás zhruba 20–30 Kčs/ha). Předpoklad u nás však je, že asi 25 % čistých živin bude v těchto formách hnojiv (v západní Evropě 50–70 %). Průmysl již od roku 1956 „přemýšlí“, co dělat s vysokopecními a siemensmartinskými struskami, ačkoli se ukazují jako vysoce účinné vápenaté hnojivo obsahující řadu důležitých stopových prvků (účinnost na produkci je vyšší o 30–40 % než vápno).

Vysoce účinnou se projevuje chemizace a biologizace výživy hospodářských zvířat cestou spotřeby tzv. komplexních krmných směsí (nejen s vyrovnaným úživným poměrem), konzervace píce dosoušením a pomocí anorganických kyselin. Velký význam má spotřeba karbamidu a toruly při výkrmu.

Již tři roky je prověřeno použití samočinných počítačů pro optimalizaci výroby živin statkových krmiv. Propočty ukazují na možnost zvýšení výroby ze stejné plochy u stravitelných bílkovin o 8–20 %, ovesných jednotek o 5–8 % za stejných nákladů na výrobu na 1 ha plochy (náklady na odměnu za práci mírně klesají). Prověřené metody prof. DSc. Vl. Kadlece z Vysoké školy ekonomické v Praze a dr. P. Rastokina z Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky na stovkách podniků ukazují na zvýšení produkční účinnosti krmiv při stejných hektarových výnosech a stejných nákladech na hektar produkční plochy.

Podmínkou pro analýzu využití výrobních fondů je evidence vlastních nákladů ve družstvech. Evidence vlastních nákladů se nesmí zúžit na analýzu nákladů na jednotku hlavního produktu, ale vlastních nákladů musíme používat pro rozbor všech ekonomických souvislostí v zemědělském podniku.

Rozbor využití výrobních fondů přispívá k maximálnímu využití zbožně peněžních vztahů pro zvýšení výroby, produktivity práce, hrubého a čistého důchodu družstev z hektaru zemědělské půdy.

Základní a oběžné výrobní fondy socialistických zemědělských podniků musí být ve výrobním procesu spotřebovávány hospodárně.

Základní podmínky jejich hospodárné spotřeby jsou:

- a) množství a struktura výrobních fondů v přepočtu na rozhodující pracovní prostředek — zemědělskou půdu — musí být v souladu s více méně trvalými přírodními podmínkami výroby a biologickým charakterem řady výrobních fondů;
- b) zbožně peněžní vztahy státu a zemědělských podniků musí vytvářet podmínky pro maximálně možnou hospodárnost spotřeby výrobních fondů;
- c) rozvoj dělby práce projevující se v horizontální i vertikální výrobní kooperaci a zajišťující optimální koncepci výroby a výrobních fondů;
- d) zajištění rozšířené reprodukce pracovních sil v zemědělství z hlediska kvality (struktura pracovníků podle věku a pohlaví a především kvalifikace).

Měřítkem spotřeby výrobních fondů v zemědělství na rozdíl od průmyslu se mohou stát všeobecné pracovní prostředky — především zemědělská půda — vedle vody a sluneční energie.

Použité či spotřebované výrobní fondy umožňují pracovníkům neustále zvyšovat výrobu užitných hodnot z jednotky plochy. Přitom musí ještě rychleji růst v přepočtu na jednotku plochy nově vytvořená hodnota (hrubý důchod) a nadprodukt (realizovaný čistý důchod).

Růst spotřeby výrobních fondů musí zajistit zvyšování účinnosti lidské pracovní síly projevující se růst produktivity zhmotnělé i živé práce.

Aby spotřeba výrobních fondů zajišťovala jak růst produktivity zhmotnělé i živé práce, tak i růst intenzity výroby, musí dojít k výhodné vnitřní struktuře spotřebovaných výrobních fondů mezi fondy základní a oběžné. Podstata výhodnosti spočívá ve schopnosti přeměny oběžných výrobních fondů při výrobě v užitné hodnoty.

Významnou funkci pro růst zhmotnělé a živé práce a intenzity výroby má zrychlování doby obratu výrobních fondů. Základní cestou urychlování obratu oběžných výrobních fondů je zvyšování intenzity spotřeby produkčně účinných výrobních fondů.

V letech 1955—1963 bylo toto využití výrobních fondů v JZD: Pro vyjádření výroby užitných hodnot bylo použito hrubé zemědělské produkce a nově vytvořené hodnoty čisté zemědělské produkce ve srovnatelných cenách: výrobní fondy použité a spotřebované jsou vyjádřeny hodnotou základních výrobních fondů (nebo amortizací) a spotřebovaných oběžných fondů; vnitřní struktura použitých a spotřebovaných výrobních fondů je vyjádřena spotřebou oběžných výrobních fondů na 1 Kčs amortizace. Vztahy byly prověřeny propočtem koeficientů korelace.

Spotřeba výrobních fondů JZD na 1 hektar z. p. v uvedené časové řadě rostla rychleji než hrubá zemědělská produkce, přičemž čistá zemědělská produkce v podstatě stagnovala. Hodnota použitých základních výrobních fondů rostla rychleji než spotřeba oběžných výrobních fondů. Nejpomaleji rostly vlastní vyrobené a spotřebované meziprodukty. O pomalém růstu hrubé a čisté zemědělské produkce rozhodl pomalý růst produkčně účinných oběžných výrobních fondů.

Vybavení pracovníka výrobními fondy rostlo podstatně rychleji, než produktivita práce. Došlo jen k růstu produktivity živé práce, kdežto u produktivity zhmotnělé a živé práce došlo k mírnému poklesu.

V tomto údobí došlo k celkovému snížení využití základních i výrobních fondů JZD. Základní příčinu je třeba spatřovat v nevýhodné vnitřní struktuře spotřebovaných výrobních fondů, kdy spotřeba oběžných fondů na 1 Kčs amortizace klesla

téměř o 50 %. Dokud nedošlo k podstatné změně vnitřní struktury použitých a spotřebovaných výrobních fondů, stoupalo využití výrobních fondů.

Využití výrobních fondů významně neovlivňovala doba výrobní spotřeby základních fondů. Podstatně však využití ovlivnila doba obratu oběžných výrobních fondů.

Došlo dne 22. 4. 1965

Использование производственных фондов для увеличения производства потребительских стоимостей и валового дохода в ЕСХК

Основные и оборотные производственные фонды социалистических сельскохозяйственных предприятий в производственном процессе должны расходоваться экономично. Основные условия их экономичного расходования следующие:

а) количество и структура производственных фондов в пересчете на решающее средство труда — сельскохозяйственную землю — должны соответствовать более или менее постоянным природным условиям производства и биологическому характеру ряда производственных фондов;

б) товарно-денежные отношения между государством и сельскохозяйственными предприятиями должны создать условия для максимальной экономичности затрат производственных фондов;

в) развитие разделения труда, проявляющееся в горизонтальной и вертикальной кооперации и обеспечивающее оптимальную концепцию производства и производственных фондов;

г) обеспечение расширенного воспроизводства рабочей силы в сельском хозяйстве с точки зрения качества (структура работников по возрасту, полу и прежде всего квалификации).

Мерилом затраты производственных фондов в сельском хозяйстве, в отличие от промышленности, могут стать общие основные производственные средства — прежде всего с./х. земля — наряду с водой и солнечной энергией.

Использованные или израсходованные производственные фонды позволяют работникам неустанно увеличивать производство потребительных стоимостей с единицы площади. При этом в пересчете на единицу площади еще больше должен ускориться рост заново созданной стоимости (валового дохода) и прибавочного продукта (реализованного чистого дохода).

Рост затраты производственных фондов должен обеспечить повышение производительности рабочей силы людей, проявляющейся в росте производительности овеществленного и живого труда.

Для того, чтобы затрата производственных фондов обеспечила как рост производительности овеществленного и живого труда, так и рост интенсивности производства, нужно создать внутреннюю структуру потребляемых производственных фондов между основными и оборотными фондами. Сущность этой эффективности заключается в способности превращения оборотных производственных фондов при производстве в потребительную стоимость.

Значительную функцию в росте производительности овеществленного и живого труда и интенсивности производства имеет ускорение срока оборота производственных фондов. Главный путь к ускорению оборота оборотных фондов — это повышение интенсивности затраты продуктивно эффективных производственных фондов.

В 1955—63 гг. использование производственных фондов в ЕСХК было следующим. Для выражения производства потребительной стоимости использовались валовая сель-

скохозийственная продукция и новая стоимость чистой сельскохозяйственной продукции в сравнительных ценах: использованные и израсходованные производственные фонды выражались стоимостью основных производственных фондов (или амортизацией) и потребительных оборотных фондов. Внутренняя структура использованных и израсходованных производственных фондов выражается затратой производственных оборотных фондов на 1 крону амортизации. Соотношения проверялись пересчетом коэффициентов корреляции.

Затрата производственных фондов ЕСХК на 1 га с./х. земли в упомянутый срок росла быстрее, чем валовая с./х. продукция, причем чистая с./х. продукция по существу не развивалась. Стоимость использованных основных производственных фондов росла быстрее, чем затрата оборотных. Медленнее всего росли собственные произведенные и использованные промежуточные продукты. Медленный рост валовой и чистой с./х. продукции был вызван медленным ростом продуктивно эффективных оборотных фондов.

Снабжение работника производственными фондами росло существенно быстрее, чем производительность труда. Увеличился лишь рост производительности живого труда, в то время как рост производительности овещественного и живого труда был несколько замедлен.

В этот период наблюдалось общее снижение использования основных и производственных фондов ЕСХК. Основную причину следует искать в неправильной внутренней структуре потребляемых производственных фондов, где затрата оборотных фондов на 1 крону амортизации уменьшилась почти на 50 %. В том случае, когда не произошло существенного изменения внутренней структуры использованных и израсходованных производственных фондов, росло использование производственных фондов.

На использование производственных фондов срок производственной затраты основных фондов существенно не повлиял. На это использование, однако, существенно повлиял срок оборота оборотных производственных фондов.

Nutzung der Produktionsfonds zur Steigerung der Produktion an Gebrauchswerten und des Bruttoeinkommens in den LPG (JZD)

Die Grundmittel- und Umlaufmittelfonds der sozialistischen Landwirtschaftsbetriebe müssen im Produktionsprozeß wirtschaftlich verbraucht werden.

Die grundlegenden Voraussetzungen für ihren wirtschaftlichen Verbrauch sind folgende:

- a) Der auf das entscheidende Produktionsmittel — den Boden (LN) — umgerechnete Umfang und die Struktur der Produktionsfonds muß mit den mehr oder minder beständigen natürlichen Bedingungen der Produktion und mit dem biologischen Charakter einer Reihe der Produktionsfonds in Einklang stehen;
- b) die Ware-Geld-Beziehungen zwischen Staat und Landwirtschaftsbetrieben müssen Bedingungen für die maximale Wirtschaftlichkeit des Verbrauchs der Produktionsfonds schaffen;
- c) die Arbeitsteilung, die in der horizontalen und vertikalen Kooperation bei der Produktion zum Ausdruck gelangt und die optimale Konzeption der Produktion und der Produktionsfonds sichert, ist zu entfalten;
- d) die erweiterte Reproduktion der Arbeitskräfte in der Landwirtschaft ist vom Gesichtspunkt der Qualität (Struktur der Arbeitskräfte nach Alter und Geschlecht und vor allem ihrer Qualifikation) sicherzustellen.

Als Maßstab des Verbrauchs der Produktionsfonds in der Landwirtschaft kön-

nen zum Unterschied von der Industrie die allgemeinen Arbeitsmittel — vor allem der Boden (LN) — neben dem Wasser und der Sonnenenergie — dienen.

Die verwendeten oder verbrauchten Produktionsfonds ermöglichen den in der Landwirtschaft Tätigen, die Produktion an Gebrauchswerten je Flächeneinheit ständig zu erhöhen. Dabei muß der neugeschaffene Wert (das Bruttoeinkommen) und das Mehrprodukt (das realisierte Reineinkommen) je Flächeneinheit noch schneller ansteigen.

Das Anwachsen des Verbrauchs der Produktionsfonds muß einen erhöhten Nutzeffekt der menschlichen Arbeitskraft gewährleisten, der in einer Steigerung der Produktivität der vergegenständlichten und lebendigen Arbeit zum Ausdruck gelangt.

Damit der Verbrauch der Produktionsfonds sowohl eine Erhöhung der Produktivität der vergegenständlichten und lebendigen Arbeit als auch eine Steigerung der Produktionsintensität gewährleiste, muß in bezug auf das Verhältnis von Grund- und Umlaufmittelfonds eine vorteilhafte innere Struktur erzielt werden. Das Wesen des Vorteils beruht auf der Möglichkeit, die Umlaufmittelfonds im Produktionsprozeß in Gebrauchswerte umzuwandeln.

Eine bedeutsame Rolle beim Anstieg der Produktivität der vergegenständlichten und lebendigen Arbeit und der Produktionsintensität fällt der Beschleunigung der Umschlagszeit der Produktionsfonds zu. Den Hauptweg zur Beschleunigung des Umschlags der Umlaufmittelfonds stellt die Steigerung der Intensität des Verbrauchs der produktionswirksamen Fonds dar.

In den Jahren 1955—1963 wurden die Produktionsfonds in den LPG folgendermaßen ausgelastet. Zur Veranschaulichung der Produktion an Gebrauchswerten dienten die landwirtschaftliche Bruttoproduktion und die neugeschaffenen Werte der landwirtschaftlichen Nettoproduktion in vergleichbaren Preisen; die verwendeten und verbrauchten Produktionsfonds werden durch den Wert der Grundmittelfonds (oder der Amortisation) und der verbrauchten Umlaufmittelfonds ausgedrückt; die innere Struktur der verwendeten und verbrauchten Produktionsfonds wird durch den Verbrauch der Umlaufmittelfonds je Kčs Amortisation veranschaulicht. Die Beziehungen wurden durch Berechnung der Korrelationskoeffizienten überprüft.

Der Verbrauch der Produktionsfonds je Hektar LN wuchs in den LPG in der genannten Zeitreihe schneller an als die landwirtschaftliche Bruttoproduktion, wobei die landwirtschaftliche Nettoproduktion im wesentlichen stagnierte. Der Wert der verwendeten Grundmittelfonds erhöhte sich schneller als der Verbrauch der Umlaufmittelfonds. Am langsamsten erhöhte sich der Wert der produzierten und verbrauchten wirtschaftseigenen Zwischenprodukte. Für den langsamen Anstieg der landwirtschaftlichen Brutto- und Nettoproduktion war die langsame Vergrößerung der produktionswirksamen Umlaufmittelfonds entscheidend.

Die Bereitstellung der Produktionsfonds je Arbeitskraft erhöhte sich wesentlich schneller als die Arbeitsproduktivität. Es trat nur eine Steigerung der Produktivität der lebendigen Arbeit ein, während die Produktivität der vergegenständlichten und lebendigen Arbeit einen mäßigen Abfall auswies.

In dem genannten Zeitraum trat eine allgemeine Verminderung der Auslastung der Grund- und Umlaufmittelfonds der LPG ein. Die Hauptursache ist in der unvorteilhaften inneren Struktur der verbrauchten Produktionsfonds zu erblicken, wobei der Verbrauch der Umlaufmittelfonds je Kčs Amortisation beinahe um 50 % abfiel. Solange keine wesentliche Veränderung der inneren Struktur der verwendeten und verbrauchten Produktionsfonds eintrat, erhöhte sich die Auslastung der Produktionsfonds.

Die Auslastung der Produktionsfonds wurde von der Dauer des Verbrauchs der Grundmittelfonds in der Produktionssphäre nicht signifikant beeinflusst. Die Umschlagszeit der Umlaufmittelfonds wirkte hingegen wesentlich auf die Auslastung ein.

Doc. František Kárník, CSc.

Vysoká škola ekonomická,
Praha 3 - Žižkov,
náměstí Gustava Klimenta

■ Průběh zemědělských prací, zejména sklizňových, není v posledních letech uspokojivý (např. žňové práce v roce 1964 se přes včasné zahájení nepodařilo zrychlit tak, aby byl vytvořen předstih do podzimních prací, a trvaly celostátně zhruba 11 týdnů jako v předcházejících letech; sklizeň brambor a cukrovky trvala zhruba 10 týdnů proti 9 týdnům v roce 1963). Přitom se v zemědělství každoročně zvyšují počty mechanizačních prostředků (v roce 1964 dosáhla jejich hodnota 23 miliard Kčs) a zhruba je dosahováno uvažovaných počtů pracovních sil (nikoliv však z hlediska jejich věkové struktury, která je nepříznivá — průměrný věk mužů 46,4 let, průměrný věk žen 45,1 let). Mimořádná pozornost je také věnována výpomoci zemědělství v období pracovních špiček brigádami a dopravními prostředky z ostatních národohospodářských odvětví. To vše staví do popředí nutnost objektivně vyhodnotit předpoklady a možnosti zemědělství pro zvládnutí sezónních zemědělských prací. Význam a závažnost tohoto problému je dána skutečností, že prodlužování sklizňových prací, právě tak jako nedodržování optimálních lhůt u ostatních prací, ovlivňuje výši výnosů, ztráty apod., což má své důsledky jak pro zemědělství, tak pro celé národní hospodářství.

Závislost zemědělské výroby na přírodních podmínkách způsobuje nerovnoměrnou potřebu živé i minulé práce v průběhu roku. Zemědělství pro dosažení uspokojivých výrobních výsledků nestrpí časový odklad jednotlivých prací při jejich rozdílné intenzitě, což s ohledem na charakter výrobního cyklu způsobuje často kumulaci požadavků a jednotlivých druhů prací.

K tomu, aby bylo možno vyhodnotit stav v sezónnosti zemědělské výroby za současné úrovně a vybavení zemědělských závodů mechanizačními prostředky, byla vyčíslena spotřeba práce (PJ, norem) u 30 % družstev v každém okrese. Zdrojem byly měsíční výkazy o hospodaření družstev (Úč JZD 1—12) za rok 1963. Získané údaje za vybrané zemědělské závody byly zpracovány do výrobních oblastí, krajů a území. Pomocí struktury spotřeby práce podle měsíců a odvětví (za 30 % družstev) byla rozdělena celková spotřeba PJ (norem) za všechna družstva v ČSSR. Tím byl zabezpečen první krok k vyhodnocení současného stavu v sezónnosti práce v zemědělství. Dále bylo nutno vyčíslit pracovní možnosti zemědělských pracovníků¹⁾ a stanovit koeficient pro přepočet PJ (norem) na hodiny. Pracovní možnosti zemědělských pracovníků

¹⁾ Pracovní možnosti zemědělských pracovníků se rozumí (i dále) použitelný fond pracovní doby (při osmihodinové pracovní době), snížený o neodpracované dny pro nemoc a úraz a volno povolené správou organizace.

byly stanoveny tak, že počet stálých pracovníků ve družstvech byl vynásoben kalendářním počtem dnů. Pomocí kalendářního fondu a výsledků šetření o využití fondu pracovní doby u státních statků za ČSSR v roce 1963 byl získán možný počet odpracovaných dnů (= 76,8 % kalendářního fondu), což při osmihodinové pracovní době představuje možný počet odpracovaných hodin za rok. Pracovní možnosti stálých pracovníků ve družstvech jsou zhruba rovnoměrné v průběhu celého roku. Jiná je však situace u pracovníků pomáhajících. Jejich počet ve družstvech rychle klesá, ale práce je vynakládána jen v určitých obdobích roku. Pracovní možnosti pomáhajících pracovníků byly položeny za rovny skutečné pracovní účasti, přičemž vynaložená práce, známá souhrnně za celý rok, byla rozdělena do jednotlivých čtvrtletí podle vyhodnocení dat o spotřebě času (v hodinách) sezónních pracovníků u státních statků v jednotlivých čtvrtletích. Možná pracovní účast brigádníků nebyla pojata do pracovních možností zemědělských pracovníků. Zdůvodnění bude uvedeno dále.

Získaný počet odpracovaných dnů stálých pracovníků byl vynásoben délkou pracovního dne (diferencovanou podle jednotlivých krajů), zjištěnou u stát-

I. Z celkové spotřeby práce v zemědělství bylo vynaloženo stálými a pomáhajícími pracovníky v jednotlivých měsících a čtvrtletích u JZD v ČSSR a výrobních oblastech v roce 1963¹⁾

Období	Výrobní oblast				
	celkem	K	Ř	B	H
I.	4,6	5,0	4,0	4,4	4,5
II.	5,0	5,7	4,2	5,0	5,0
III.	6,5	5,7	7,0	6,3	6,9
1. čtvrtletí	16,1	16,4	16,2	15,7	16,4
IV.	7,7	7,8	7,5	7,7	7,9
V.	9,0	9,8	9,0	8,8	8,8
VI.	10,6	10,3	11,0	10,2	10,7
2. čtvrtletí	27,3	27,9	27,5	26,7	27,4
VII.	10,3	11,3	9,7	10,5	10,5
VIII.	10,9	11,2	10,3	11,2	11,6
IX.	9,9	8,8	9,8	10,7	9,8
3. čtvrtletí	31,1	31,3	29,8	32,4	31,9
X.	9,9	9,9	9,7	10,1	9,8
XI.	8,3	8,1	8,6	8,4	7,7
XII.	7,3	6,4	8,2	6,7	6,8
4. čtvrtletí	25,5	24,4	26,5	25,2	24,3

¹⁾ bez brigádníků, kteří v roce 1963 odpracovali 3 % z celkové roční spotřeby práce v JZD.

ních statků v roce 1963 (celostátně v průměru roku 9,03 hodin). Takto získaný údaj o odpracovaných hodinách stálých pracovníků ve družstvech byl vydělen počtem PJ a získán počet hodin nutných k odpracování jedné PJ = 5,3 hodiny. Pomocí tohoto údaje byly přepočteny i PJ odpracované pomáhajícími pracovníky. Tento přepočet byl nutný proto, že výkaz Úč JZD — 1—12 zahrnuje odpracované PJ stálých i pomáhajících pracovníků. Dále bylo nutno vyhodnotit pracovní účast brigádníků. Protože výpomoc brigádníků by musela být zahrnuta i do pracovních možností a rozdíl by tudíž byl anulován, bude uváděn v další části podíl brigádníků na vynaložené práci celkem. Na základě těchto výpočtů je možno porovnat pracovní možnosti zemědělských pracovníků se skutečným vynakládáním práce v jednotlivých čtvrtletích a měsících.

Srovnání spotřeby práce za všechna odvětví a úseky činnosti v jednotlivých měsících, čtvrtletích i v průměru celého roku ukazuje, že spotřeba práce je značně nerovnoměrná, a to jak celostátně, tak i ve výrobních oblastech a krajích. Nerovnoměrnou spotřebu práce v jednotlivých čtvrtletích a měsících jako důsledek biologického výrobního procesu zachycuje tabulka I.

Nerovnoměrnou spotřebu práce v zemědělství a změny, k nimž došlo v dlouhodobém srovnání, ukazují údaje za státní statky (tabulka II).

Vývoj spotřeby práce v jednotlivých čtvrtletích je ve státních statcích nerovnoměrný, ale nevykazuje ve vývojovém srovnání od roku 1957 do roku 1964 podstatnějších změn. Vliv mechanizace na zmírňování pracovních vrcholů se výrazněji neprojevil ani u státních statků, kde vybavení mechanizačními prostředky je příznivější než u družstev. S ohledem na odlišnou strukturu zemědělské výroby ve státních statcích vykazuje spotřeba práce v jednotlivých čtvrtletích příznivější průběh než u družstev. Není to odlišnost podstatná a souvisí

II. Z celkové spotřeby práce bylo odpracováno v jednotlivých čtvrtletích u státních statků v letech 1957—1964

Čtvrtletí	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
I.	19,8	17,5	18,5	18,7	19,4	19,3	19,9	19,0
II.	25,9	25,6	26,5	24,8	25,8	25,5	25,3	26,3
III.	29,9	32,0	31,5	31,8	31,0	30,1	30,6	30,3
IV.	24,4	24,9	23,5	24,7	23,8	25,1	24,2	24,4
I.—IV.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

III. Spotřeba práce (v %) brigádníků a sezónních pracovníků v jednotlivých čtvrtletích u státních statků v letech 1957—1964

Období	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
I.	7,9	4,8	5,6	5,5	6,4	5,3	4,3	3,6
II.	22,9	21,4	25,2	21,9	25,0	22,8	22,3	23,9
III.	45,1	49,3	49,6	49,6	47,8	47,3	51,1	48,9
IV.	24,1	24,5	19,6	23,0	20,8	24,6	22,3	23,6

jen s odlišnou strukturou výroby. Větších změn doznává struktura spotřeby hodin brigádníků a sezónních pracovníků, u nichž z celoroční spotřeby je největší podíl vynakládán ve III. čtvrtletí (tabulka III).

Počet hodin odpracovaných brigádníky v I. čtvrtletí je malý, ale zvyšuje se zejména ve III. čtvrtletí, kdy dosahuje téměř 50 % z celkového počtu odpracovaných brigádnických hodin. V jednotlivých letech nedoznává spotřeba práce brigádníků a sezónních pracovníků z hlediska struktury podstatnějších změn.

Spotřebu hodin podle jednotlivých kategorií pracovníků státních statků ukazuje tabulka IV.

IV. Spotřeba hodin podle jednotlivých kategorií pracovníků státních statků na 1 ha zemědělské půdy a na 1000 Kčs hrubé zemědělské produkce v letech 1957–1964

	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
	Na 1 ha zemědělské půdy							
Dělníci stálí a celosezónní	386	394	390	375	355	335	324	310
Sezónní a brigádníci	51	56	58	62	49	41	43	43
Technickohospodářští pracovníci	45	43	44	43	42	43	44	40
Celkem	482	493	492	480	446	419	411	393
	Na 1000 Kčs hrubé zemědělské produkce							
Dělníci stálí a celosezónní	91	88	87	76	67	69	66	63
Sezónní a brigádníci	12	12	13	12	9	8	9	9
Technickohospodářští pracovníci	11	10	9	9	8	9	8	8
Celkem	114	110	109	97	84	86	83	80

Od roku 1957 dochází k poklesu spotřeby živé práce jak na jednotku plochy, tak na jednotku produkce. Přitom spotřeba práce na jednotku produkce klesá rychleji než na jednotku plochy, což je vývoj správný.

Podíl brigádníků na celkové spotřebě hodin od roku 1957 do roku 1964 nepatrně klesá, není to však pokles výrazný. Nároky na brigádníky a sezónní pracovníky trvají dále. Protože počet těchto pracovníků soustavně klesá, jsou nadále práce ve špičkových obdobích vykonávány ve zvýšené míře vyšší pracovní intenzitou, projevující se v délce pracovního dne, a prodlužováním jednotlivých etap prací (tabulka V). Značné rezervy jsou ve větším využívání zemědělské techniky. Rozbor těchto rezerv přesahuje však rámec tohoto příspěvku.

Délka pracovního dne přesahuje ve všech čtvrtletích osmihodinovou pracovní dobu. Zatímco délka pracovního dne v živočišné výrobě se u státních statků pohybuje ve všech čtvrtletích, např. v roce 1964 od 8,73 hodin do

V. Délka pracovního dne stálých a celosezónních dělníků u státních statků v letech 1957–1964

Období	1957	1958	1959	1960	1 961	1962	1963	1964
I.	8,49	8,43	8,79	8,83	8,80	8,53	8,47	8,40
II.	8,91	8,96	10,02	9,17	9,15	8,93	8,92	8,91
III.	9,03	9,44	10,04	9,34	9,50	9,32	9,38	9,15
IV.	9,03	8,78	9,77	9,08	9,02	8,88	8,96	8,87
Roční	8,88	8,97	9,69	9,13	9,14	8,94	9,03	8,86

8,88 hodin, v rostlinné výrobě je toto rozpětí podstatně vyšší a pohybuje se od 8,14 hodin v I. čtvrtletí do 9,34 hodin ve III. čtvrtletí.

Možnou pracovní účast v jednotlivých čtvrtletích u družstev charakterizuje tabulka VI.

Z tabulky VI vyplývá:

1. Zatímco sezónnost ve spotřebě času nadále trvá, stává se možnost pracovní účasti u pracovníků družstev stále více rovnoměrnější, protože rychle ubývá pomáhajících pracovníků.

2. Dosavadní počet pracovních sil ve družstvech za dosaženého stupně využití a vybavení technikou a při využití fondu pracovní doby jako u státních statků při osmihodinovém pracovním dnu neumožňuje ani při rovnoměrných požadavcích na živou práci v průměru celého roku (tzn. za předpokladu rovnoměrné potřeby práce v jednotlivých měsících) zabezpečit zvládnutí rozsahu zemědělských a nezemědělských činností. Za tohoto předpokladu činí schodek 240 miliónů hodin a v přepočtu představuje 94 000 pracovníků, tj. 11,2 % ročního průměrného stavu.

3. Nedostatek pracovních sil v zemědělství je překrýván větší pracovní intenzitou současných pracovníků, tzn. prací ve dnech pracovního klidu (což je nutné např. v živočišné výrobě) a prodloužením pracovního dne.

4. V důsledku nerovnoměrné potřeby pracovních sil mohou např. družstva v I. čtvrtletí uvolnit 183 000 pracovníků do ostatních národohospodářských od-

VI. Přehled o možné a skutečné pracovní účasti stálých a pomáhajících pracovníků v JZD v jednotlivých čtvrtletích v roce 1963

ČSSR

Období	Pracovní účast v tis. hodinách			Rozdíl představuje pracovníků
	možná	skutečná	rozdíl	
I. čtvrtletí	472 865	357 586	– 115 279	– 183 258
II. čtvrtletí	492 965	607 005	+ 114 040	+ 179 341
III. čtvrtletí	523 949	692 365	+ 168 416	+ 266 144
IV. čtvrtletí	492 941	568 566	+ 72 625	+ 113 721
Roční průměr	1 982 720	2 222 522	+ 239 802	+ 93 989

větví, zatímco ve II. čtvrtletí naopak potřebují větší počet pracovníků v průměru o 179 000, ve III. čtvrtletí dokonce o 266 000 a ve IV. čtvrtletí o 114 000 pracovníků.

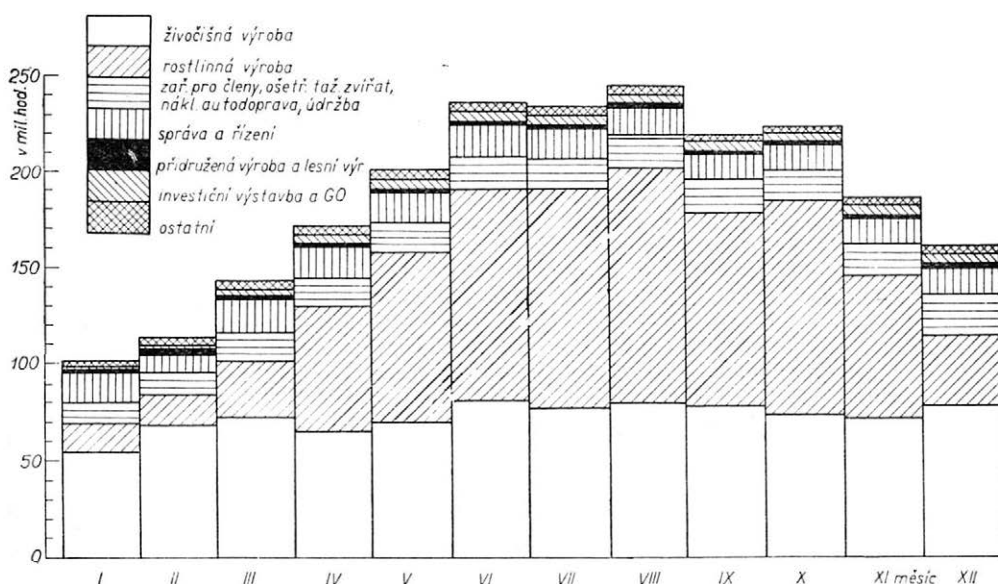
Z uvedeného vyplývá, že stavy pracovních sil ve družstvech v roce 1963 nedosáhly požadované výše o 94 000 pracovníků. V důsledku toho nebyly ve družstvech předpoklady zvládnout zemědělské práce v optimální době ani při rovnoměrné potřebě v jednotlivých měsících roku a při dodržení délky pracovního dne jako v ostatních národohospodářských odvětvích.

K tomu, aby vedle zvládnutí potřebných prací v zemědělství byly vytvářeny i podmínky k dodržování počtu odpracovaných pracovních hodin za rok jako v ostatních odvětvích národního hospodářství a vytvářeny tak podmínky k vyrovnání zemědělství na úroveň průmyslu v této oblasti, je nutno urychleně zlepšit věkovou skladbu, rozšiřovat služby pro zemědělské závody a počítat i s přechodným posílením zemědělství pracovními silami, zejména kvalifikovanými. Na kvalitativně vyšší stupeň je třeba dostat provozuschopnost a využití zemědělské techniky.

Protože zvýšení kvalifikace, zlepšení věkové skladby a přechodné doplnění počtu pracovníků v zemědělství je proces dlouhodobý a není jej možno jednorázově řešit, musí zemědělství a celá společnost hledat možnosti jak zlepšit nepříznivou bilanci v pracovních silách. Některé z těchto cest ukážeme rozбором spotřeby práce podle odvětví a jednotlivých činností.

Vedle hlavní zemědělské činnosti (rostlinné a živočišné výroby) musí zemědělské závody zajišťovat správu a řízení, zabezpečovat provoz zařízení pro členy, ošetřovat tažná zvířata, organizovat nákladní autodopravu, údržbu atd. (graf 1).

Z další činnosti provozují však zemědělské závody ještě přidruženou výrobu, lesní výrobu, investiční výstavbu a generální opravy, tj. činnost přímo nesouvisející se zemědělskou výrobou. Tyto činnosti představují v průměru roku 74 miliónů hodin, tj. z celoroční spotřeby 3,3 %. Opodstatněnost těchto vedlejších

1. Struktura spotřeby práce podle výrobních odvětví u JZD v r. 1963

VII. Spotřeba práce v JZD podle měsíců a vybraných odvětví v roce 1963

Období	Investiční výstavba a generální opravy	Lesní výroba	Přidružená výroba
	v tisících hodinách		
I.	1 905	391	995
II.	1 484	370	1082
III.	3 279	652	1415
1. čtvrtletí	6 668	1413	3492
IV.	4 801	699	1573
V.	5 520	615	1494
VI.	5 798	367	1539
2. čtvrtletí	16 119	1681	4606
VII.	5 492	227	1143
VIII.	4 928	242	1463
IX.	4 945	225	1285
3. čtvrtletí	15 365	694	3891
X.	4 332	236	1139
XI.	5 243	221	1595
XII.	5 202	477	1952
4. čtvrtletí	14 777	934	4686

činností je správná, a to v období pracovních níží v zemědělských závodech, tzn. především v měsících prosinec—březen, kdy v zemědělství není využito asi 183 000 pracovníků. V těchto měsících by bylo pro pracovníky v zemědělství potřeba navíc zabezpečit náhradní zaměstnání v jiných odvětvích národního hospodářství, i když z druhé strany je toto období s nízkou pracovní aktivitou nahrazeno již ve II. a III. čtvrtletí, a to zvýšenou pracovní intenzitou, projevující se v délce pracovního dne a práci ve dnech pracovního klidu.

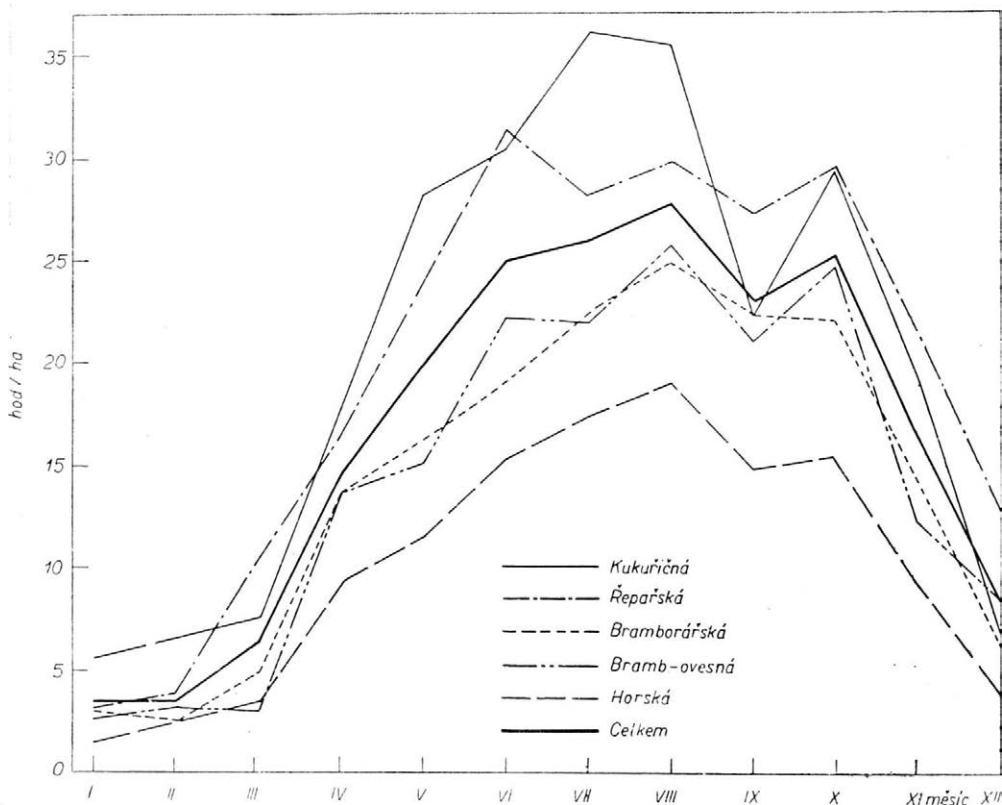
Omezení těchto činností (tzn. lesní výroby, investiční výstavby a generálních oprav, přidružené výroby) jen na období prosinec—březen by zvýšilo možnosti zemědělských pracovníků, takže schodek mezi průměrnou roční pracovní možností a skutečnou účastí by se u družstev snížil o 28 000 pracovníků a schodek v pracovních silách by v průměru roku dosáhl jen 66 000. Ovšem omezení těchto činností na prosinec a březen je nesnadno uskutečnitelné bez výrazného rozšíření služeb pro zemědělské závody. Proto nelze počítat se snížením schodku v pracovních silách tímto opatřením. Přehled o spotřebě hodin v těch činnostech, které nesouvisí s hlavní zemědělskou činností, ukazuje tabulka VII.

Nezemědělská činnost bez ohledu na krytí schodku v hlavních činnostech je v jednotlivých měsících zhruba rovnoměrná, a to přesto, že potřeba pra-

covních sil zdaleka nepostačuje krýt hlavní činnosti v zemědělství. Tak např. ve III. čtvrtletí pracovní možnosti zemědělských pracovníků při průměrné intenzitě neumožňují pokrýt ani potřeby živočišné a rostlinné výroby, nehledě na další nutné činnosti, jako jsou provoz zařízení pro členy družstva, údržbu, správu a řízení atd., ale přitom na investiční výstavbě a generálních opravách bylo odpracováno 15 365 000 hodin, v přidružené výrobě 3 891 000 hodin atd.

Z tohoto hlediska bude účelné — zejména pokud jde o investiční výstavbu a generální opravy — zabezpečovat tuto činnost pro zemědělské závody dodavatelsky a jen v případech nedostatečného využití zemědělských pracovníků použít jich pro tuto činnost. Také v oblasti údržby základních prostředků je značná vazba pracovních sil. V průměru celého roku to představuje ve družstvech 40 000 pracovníků, přičemž maximum je spotřebováno právě v období největších pracovních špiček v zemědělství, což vyplývá z toho, že i provoz zemědělské techniky je největší.

Mimo uvedené činnosti jsou i další, jako např. doprava tržní produkce ze zemědělských závodů do vymezených skladů ZNZ, což nejen odčerpává pracovní síly, ale zasahuje i do oblasti využívání zemědělské techniky (zejména dopravních prostředků) v zemědělských závodech. Značně zaostala automobilizace zemědělské dopravy. Na nízkém stupni je rovněž mechanizace pro manipulaci ve skladových hospodářstvích a pro zpracování meziprojektu.

2. Spotřeba času (v hod.) v jednotlivých měsících na 1 ha zem. půdy (podle výrobních oblastí) u JZD v r. 1963

VIII. Spotřeba času (v hod.) podle měsíců v rostlinné výrobě na 1 ha z. p. a na 1000 Kčs hrubé rostlinné produkce u JZD v roce 1933

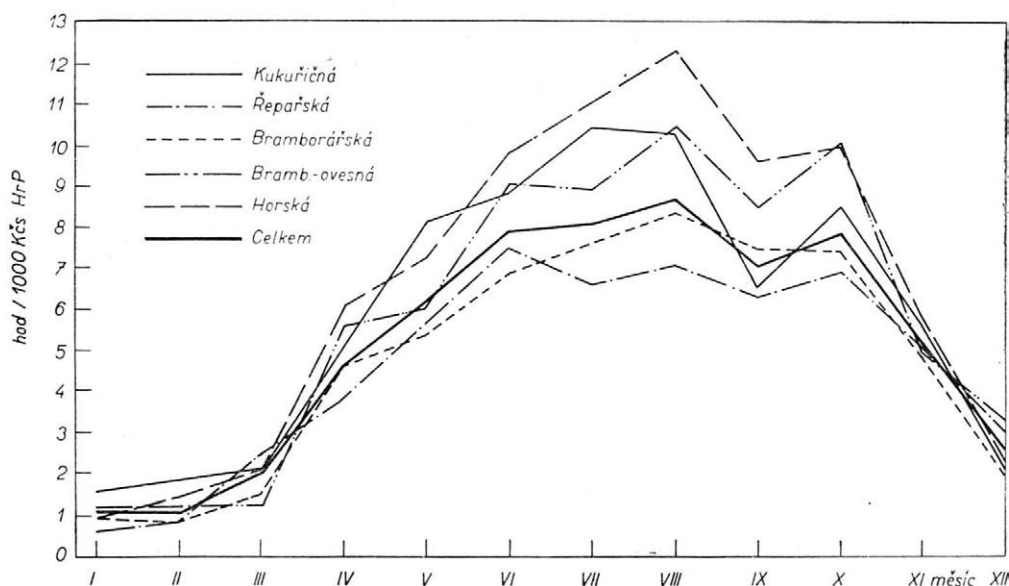
Měsíc	Výrobní oblast					
	K	Ř	B	Bo	H	celkem
na 1 ha zemědělské půdy						
I.	5,6	3,1	3,0	2,1	1,6	3,4
II.	6,5	3,9	2,6	3,2	2,3	3,7
III.	7,5	10,5	5,0	3,2	3,4	6,6
IV.	17,8	16,6	13,8	13,8	9,5	14,9
V.	28,2	24,1	16,2	15,1	11,4	20,0
VI.	30,8	31,4	20,1	22,3	15,4	25,1
VII.	36,1	28,2	22,5	22,1	17,4	26,0
VIII.	35,6	30,0	25,0	25,9	19,1	27,9
IX.	22,5	27,3	22,4	21,1	15,0	23,0
X.	29,5	29,7	22,2	24,8	15,5	25,3
XI.	19,6	21,9	14,4	12,5	9,3	16,7
XII.	7,2	12,9	6,2	8,4	3,8	8,4
Celkem	246,9	239,6	173,4	175,3	123,7	201,0
na 1000 Kčs hrubé rostlinné produkce						
I.	1,6	0,7	1,0	1,2	1,0	1,1
II.	1,9	0,9	0,9	1,3	1,5	1,1
III.	2,2	2,5	1,6	1,3	2,2	2,0
IV.	5,2	3,9	4,6	5,6	6,1	4,6
V.	8,2	5,7	5,5	6,1	7,3	6,2
VI.	8,9	7,5	6,8	9,1	9,9	7,8
VII.	10,5	6,7	7,6	9,0	11,2	8,1
VIII.	10,3	7,1	8,4	10,5	12,3	8,7
IX.	6,6	6,4	7,5	8,5	9,6	7,1
X.	8,6	7,0	7,5	10,1	10,0	7,9
XI.	5,7	5,2	4,9	5,1	6,0	5,2
XII.	2,1	3,1	2,0	3,3	2,4	2,6
Celkem	71,8	56,7	58,3	71,1	79,5	62,4

V souladu s přestavbou řízení národního hospodářství je proto potřebné počítat i se změnami v oblasti odběratelsko-dodavatelských vztahů a se zvýrazněním služeb pro zemědělské závody.

Sezónnost práce v zemědělství je možno v plném rozsahu vztahovat zejmé-

na k rostlinné výrobě, kde je jednak největší spotřeba práce, ale také kolísání v její spotřebě v jednotlivých měsících (tabulka VIII).

Spotřeba času v rostlinné výrobě na hektar zemědělské půdy je největší ve výrobní oblasti kukuřičné, potom v řepařské, v bramborářsko-ovesné, v bramborářské a horské, čili v závislosti na intenzitě rostlinné výroby (graf 2). Na 1000 Kčs hrubé rostlinné produkce je největší spotřeba živé práce ve výrobní oblasti horské, dále pak kukuřičné, v bramborářsko-ovesné, v bramborářské a řepařské (graf 3).

3. Spotřeba času (v hod.) na 1000 Kčs hrubé rostlinné produkce v jednotlivých měsících (podle výrobních oblastí) u JZD v roce 1963

V rostlinné výrobě se v jednotlivých výrobních oblastech v průběhu roku vytvářejí dva až tři pracovní vrcholy (diferencovaně v intenzitě a v měsících). Jsou to pracovní vrcholy:

- j a r n í, který způsobují hlavně kultivační práce u okopanin (jednocení a okopávka cukrovky a kukuřice) a sklizeň sena na orné půdě a loukách,
- l e t n í, který ve všech výrobních oblastech způsobuje sklizeň obilovin,
- p o d z i m n í, vyznačují se sklizní cukrové řepy, kukuřice, okopanin a osetím ozimů.

Největší kolísání (vyjádřené koeficientem sezónní kolísavosti) ve spotřebě lidské práce v rostlinné výrobě je ve výrobní oblasti horské, potom v bramborářsko-ovesné, v kukuřičné, v bramborářské a řepařské.

Důležitý význam ve zmírnění sezónnosti práce v rostlinné výrobě má mechanizace. Je proto jejím úkolem — vedle celoroční úspory živé práce — působit především ke snížení pracovních špiček. Tím by bylo také dosaženo vyšší efektivity mechanizačních prostředků, neboť snížením potřeby živé práce v období pracovních špiček umožňuje zabezpečovat zemědělské práce v rostlinné výrobě s nižšími průměrnými ročními stavy pracovních sil. Zkušenosti

posledních let naznačují, že se nedaří úspěšně zvládnout sklizňové práce. Vysoké ztráty, vyplývající z délky doby sklizňových prací, nutně vyžadují přezkoumat současné úvahy o optimální vybavenosti zemědělských závodů potřebnými stroji, jakož i úvahy o možnostech jejich využití, s ohledem na optimální lhůty sklizňových prací.

ZÁVĚR

Závislost zemědělské výroby na přírodních podmínkách je hlavním zdrojem sezónnosti. Mezi sezónností a nerovnoměrným využíváním zemědělských pracovníků existuje objektivní příčinná souvislost, jejímž základem jsou zvláštnosti zemědělského výrobního procesu. Současný rozvoj výrobních sil v zemědělství neumožňuje rozložit práci plynule na celý rok, ale je nutné, aby se spotřebovávala jen v určitých obdobích v rámci agrotechnických lhůt zemědělských prací. To má za následek na jedné straně nedostatek pracovních příležitostí v zemědělských závodech (např. v roce 1963 v I. čtvrtletí bylo možno z družstev uvolnit do ostatních odvětví národního hospodářství 183 000 pracovníků) a na druhé straně nedostatek pracovních sil (v roce 1963 ve II. čtvrtletí bylo u družstev již potřeba o 179 000 pracovníků více, ve III. čtvrtletí dokonce o 266 000 a ve IV. čtvrtletí o 114 000 pracovníků).

Rychlý úbytek pracovních sil a zhoršování věkové skladby pracovníků v čs. zemědělství nebylo provázáno všestranným rozvojem zemědělské techniky, zvyšováním kvalifikace zemědělských pracovníků pro obsluhu nové techniky ani rozvojem služeb pro zemědělské závody. V důsledku toho byl v roce 1963 u družstev rozdíl mezi možným fondem pracovní doby (tj. při využívání fondu pracovní doby jako u státních statků) a skutečným počtem odpracovaných pracovních hodin 240 miliónů hodin. Schodek bylo nutno překrýt prodlužováním pracovního dne, využitím dnů pracovního klidu a prodlužováním jednotlivých etap prací. Znamenalo to nahradit jenom ve družstvech 94 000 pracovníků, tj. 11,2 % ročního průměrného stavu.

Přestože schodek v pracovních silách trvá, musí zemědělské závody vedle hlavní své činnosti zajišťovat investiční výstavbu, generální opravy, údržbu základních prostředků, zemědělskou dopravu a další činnosti, neboť jsou nutné a jejich omezením nelze řešit sezónnost práce v zemědělství.

Zabezpečování těchto činností jinými organizacemi by pomohlo částečně překlenout největší schodky v období pracovních špiček.

Je proto nutné v dalším vývoji se orientovat na tyto stěžejní úkoly:

1. V souvislosti s prohlubováním odběratelsko-dodavatelských vztahů cílevedomě vytvářet podmínky pro rozvoj služeb zemědělským závodům (technickými prostředky, zásobováním náhradními díly apod.). Rozšířit služby zemědělským závodům prostřednictvím nákupních a stavebních organizací a STS.

2. Počítat s dalším posílením zemědělství, zejména kvalifikovanými pracovníky, aby byly vytvořeny předpoklady pro plné využití zemědělské techniky.

3. Vytvářet podmínky pro využití zemědělských pracovníků v období vegetačního klidu v ostatních národohospodářských odvětvích a se sezónním rozšiřováním přidružené výroby.

4. Počítat i v dalších letech s výpomocí zemědělskými brigádami.

5. Maximálně zainteresovat venkovské obyvatelstvo na výpomocných pracích v zemědělství, a to především zvýrazněním naturálního podílu odměn.

6. Těžiště ve výrobě mechanizačních prostředků zaměřit na ty linky a zemědělské stroje, které budou výrazně působit především ke snížení pracovních špiček v zemědělství.

Došlo dne 10. 4. 1964

О возможностях выполнения сельскохозяйственных сезонных работ имеющейся рабочей силой и средствами механизации

Зависимость сельскохозяйственного производства от природных условий является основным источником сезонности. Между сезонностью и неравномерным использованием сельскохозяйственных работников существует объективная причинная связь, основой которой являются особенности сельскохозяйственного производственного процесса. Современное развитие производительных сил в сельском хозяйстве не дает возможности равномерно распределить работу на весь год, однако необходимо, чтобы они расходовались только в определенные периоды в рамках агротехнических сроков сельскохозяйственных работ. Это вызывает, с одной стороны, недостаток рабочей возможности в сельскохозяйственных предприятиях в I квартале и, с другой стороны, недостаток рабочей силы в последующие периоды года.

Быстрая убыль рабочей силы и ухудшение возрастного состава работников в чехословацком сельском хозяйстве не сопровождалось всесторонним развитием услуг сельскохозяйственным предприятиям. В результате этого в 1963 году у кооперативов разность между возможным фондом рабочего времени (т. е. при использовании фонда рабочего времени как у госхозов) и фактическим числом отработанных рабочих часов составляет 240 млн. часов. Недостачу необходимо было покрыть удлинением рабочего дня, работой в выходные дни и удлинением отдельных этапов работ. Это означало замену только в кооперативах 94 тысячи работников, т. е. 11,2 % годового среднего штата.

Несмотря на то, что недостача рабочей силы все еще продолжается, сельскохозяйственные предприятия, наряду с основной деятельностью, должны обеспечивать и капитальное строительство, капитальный ремонт, уход за основными средствами производства, сельскохозяйственный транспорт и другие работы.

Выполнение этих работ другими организациями помогло бы частично покрыть максимальные недостачи в период пиковых работ.

Поэтому в дальнейшем развитии необходимо ориентироваться на следующие основные задания:

1. В связи с углублением поставщикско-потребительских отношений целенаправленно создавать условия для развития услуг сельскохозяйственным предприятиям (техническими средствами, обеспечением запасными частями и т. п.). Распространить услуги сельскохозяйственным предприятиям посредничеством заготовительных и строительных организаций и МТС.

2. Рассчитывать на дальнейшее укрепление сельского хозяйства, в особенности квалифицированными работниками с тем, чтобы были созданы условия для полного использования сельскохозяйственной техники.

3. Создавать условия для использования сельскохозяйственных работников в период вегетационного покоя в остальных народнохозяйственных отраслях, а также рассчитывать на сезонное смежное производство.

4. Рассчитывать и впредь на общественную помощь сельскому хозяйству.

5. Максимально заинтересовать сельское население во вспомогательных работах в сельском хозяйстве, а именно прежде всего повышением доли натуроплаты.

6. Центр тяжести в производстве средств механизации направить на те линии и сельскохозяйственные машины, которые будут сильно влиять прежде всего на снижение пиковой нагрузки в сельском хозяйстве.

Möglichkeiten der Bewältigung der landwirtschaftlichen Saisonarbeiten mit den gegenwärtig zur Verfügung stehenden Arbeitskräften und mechanischen Hilfsmitteln

Die Abhängigkeit der landwirtschaftlichen Produktion von den natürlichen Bedingungen stellt die Hauptursache des Saisoncharakters der Arbeiten in der Landwirtschaft dar. Zwischen dem Saisoncharakter und der ungleichmäßigen Auslastung der in der Landwirtschaft Tätigen besteht ein objektiver, ursächlicher Zusammenhang, dessen Grundlage die Besonderheiten des landwirtschaftlichen Produktionsprozesses bilden. Die gegenwärtige Entwicklung der Produktivkräfte in der Landwirtschaft ermöglicht es nicht, die Arbeit kontinuierlich auf das ganze Jahr zu verteilen, sondern sie muß nur in bestimmten Zeiträumen im Rahmen der agrotechnischen Termine der landwirtschaftlichen Arbeiten aufgewandt werden. Dies hat einmal einen Mangel an Beschäftigung in den Landwirtschaftsbetrieben im I. Jahresquartal, zum andern Mal den Arbeitskräftemangel in den folgenden Jahresabschnitten zur Folge.

Die schnelle Abnahme der Arbeitskräfte und die Verschlechterung der Alterszusammensetzung der in der tschechoslowakischen Landwirtschaft Tätigen wurde nicht von einer allseitigen Entfaltung der Dienste für die Landwirtschaftsbetriebe begleitet. Infolgedessen belief sich im Jahre 1963 der Unterschied zwischen dem möglichen Arbeitszeitfonds in den Genossenschaften (d. h. bei Nutzung des Arbeitszeitfonds so wie in den Staatsgütern) und der tatsächlichen Anzahl der geleisteten Arbeitsstunden auf 240 Millionen Stunden. Das Defizit mußte durch Verlängerung des Arbeitstages, durch Arbeit an den Tagen der Arbeitsruhe und durch Verlängerung der einzelnen Arbeitsetappen aufgewogen werden. Dies bedeutete, daß nur in den Genossenschaften 94 Tausend Arbeitskräfte, d. h. 11,2 % des durchschnittlichen Jahresbestandes ersetzt werden mußten.

Obwohl der Mangel an Arbeitskräften weiterhin besteht, müssen die Landwirtschaftsbetriebe neben ihrer Haupttätigkeit noch für die Investitionsbauten, Generalüberholungen, Instandhaltung der Grundmittel, die landwirtschaftlichen Transporte und sonstige Tätigkeit Sorge tragen.

Die Sicherstellung aller dieser Tätigkeiten durch andere Organisationen würde dazu beitragen, das größte Defizit in der Zeit der Arbeitsspitzen zu überbrücken.

Es ist daher notwendig, sich im Laufe der weiteren Entwicklung auf folgende Schwerpunktaufgaben zu orientieren:

1. Im Zusammenhang mit der Vertiefung der Abnahme-Lieferungsbeziehungen sind zielbewußt Bedingungen für die Entfaltung der Dienstleistungen an die Landwirtschaftsbetriebe (durch technische Mittel, durch Versorgung mit Ersatzteilen u. dgl. m.) zu schaffen. Die Dienste für die Landwirtschaftsbetriebe sind durch Vermittlung der Einkaufs- und Bauorganisationen und der MTS zu erweitern.

2. Es muß mit einer weiteren Festigung der Landwirtschaft, insbesondere durch qualifizierte Arbeitskräfte, gerechnet werden, damit Voraussetzungen für eine volle Auslastung der Landtechnik geschaffen werden.

3. Es sind Bedingungen zu schaffen für die Auslastung der in der Landwirt-

schaft Tätigen im Zeitabschnitt der Vegetationspause und zwar in den übrigen volkswirtschaftlichen Zweigen und in Saison-Nebenbetrieben.

4. Auch in den nächsten Jahren ist mit Hilfseinsätzen in der Landwirtschaft zu rechnen.

5. Die Landbevölkerung ist an Hilfsarbeiten in der Landwirtschaft maximal materiell zu interessieren, vor allem durch Betonung des Naturalanteils der Entlohnung.

6. In der Produktion mechanischer Hilfsmittel ist der Schwerpunkt auf jene Arbeitskettten und Landmaschinen zu verlegen, die vor allem signifikant zur Brechung der Arbeitsspitzen in der Landwirtschaft beitragen.

Inž. Václav Houška

Ústřední komise lidové kontroly
a statistiky, Praha - Karlín

■ Úroveň a rozvoj věcných a osobních služeb je v úzkém vztahu ke spotřebě našeho rolnictva, neboť významně doplňují jak oblast osobní spotřeby jako dosud hlavního činitele jejich životní úrovně, tak i oblast jejich společenské spotřeby.

Dobře organizované a kvalitně fungující služby zvyšují podíl volného času — zejména žen — a vytvářejí tím nezbytný předpoklad ke změnám ve stylu života na vesnici, zejména v kultuře, sportu, sebevzdělání, odpočinku, zábavě apod.

Zatímco města jsou u nás vybavena základními službami (s výjimkou občasných služeb v menších městech), pak na vesnici je zajištění těch nejnutnějších služeb obyvatelstvu stále velkým problémem. Nejzákladnější služby jsou venkovskému člověku pro svou velkou vzdálenost mnohem obtížněji dosažitelné než ve městech. Průzkumem v okrese Mladá Boleslav bylo zjištěno, že 63,1 % venkovského obyvatelstva a 70,6 % všeho zemědělského obyvatelstva žije v obcích bez služeb. Pokud v některých venkovských obcích služby jsou, pak nejde o komplexní nabídku služeb, nýbrž o různé drobné provozovny odlišného složení. Tak např. jedna provozovna holičství a kadeřnictví připadá na více než 6 obcí, žehlárna, mandl a sběrna prádla na 13 venkovských obcí. Naprosto neuspokojivý je stav tak potřebných řemesel na vesnici, jako je zámečnictví, opravy elektrospotřebičů, truhlářství apod.¹⁾

Dojíždka do zaměstnání umožňuje nezemědělskému obyvatelstvu, žijícímu na vesnici, častější a pravidelnější využívání služeb ve městech. Této výhody však nemůže zdaleka využít zemědělské obyvatelstvo, které je převážně odkázáno na dosud nepostačující nabídku služeb ve svých obcích.

Dosavadní malý rozvoj služeb na vesnici je neuspokojivý. Kapacita i sortiment služeb je na velmi nízké úrovni a neodpovídá dnešní relativně vysoké úrovni hmotné osobní spotřeby rolnictva (ať již v potravinářském nebo v průmyslovém zboží).

Mezi hmotnou osobní spotřebou zemědělských obyvatel na vesnici a jejich spotřebou služeb je značná disproporce.

Téměř neřešena zůstává dosud otázka poskytování opravárenských a údržbářských služeb vesnickým spotřebitelům. Rozvoj těchto služeb není na vesnici v patřičné relaci s neustálým vzestupem nákupů průmyslového zboží dlouhodobé spotřeby ani s vysokým stavem vybavenosti zemědělských domácností průmyslovými výrobky. Zřizování sběrů, pojištění oprav v větších obcích, popř. i oprav v místě (buď péčí spotřebních družstev a národních výborů v provoznách místního hospodářství), jež by odstranily onu převážnou odkázanost vesnických spotřebitelů na městskou síť oprav, by přineslo jak úspory finanční, tak hlavně časové.²⁾ Mimoto by takový stav služeb příznivě podněcoval k dalším novým a větším nákupům prů-

¹⁾ Údaje o průzkumu služeb ve venkovských obcích okresu Mladá Boleslav v roce 1963 jsou převzaty z materiálů EU CSAV, zeměd. odd. — autor Zdeněk Lamser. Pramen: materiály ONV Ml. Boleslav, průmyslový odbor, a publikace „Středočeský kraj v číslech“, SEVT 1964.

²⁾ Zde je namísto dříve zmíněných připomenout myšlenky Ant. Červinky, které publikoval ve stati „Volný čas a pracovní den“ v Nové myslí č. 11/62 na str. 1294: „Vztáhneme-li zákon ekonomie času i na volný čas, uvidíme, že někdy úspora několika pracovníků v obchodě či službách, která řádově znamená úsporu několika set hodin, je ve skutečnosti zcela převážena ztrátou řádově statisíců až milionů hodin volného času spotřebitelů. A to jde o čas,

I. Podíl služeb na celkových výdajích domácností jednotlivých společenských skupin v ČSSR v letech 1957–1962 v procentech

Peněžní výdaje za služby (včetně zhotovení šatstva, obuvi, galanterie)	Domácnosti		
	dělníků	zaměstnanců	členů JZD
1957	9,2	10,1	7,7
1958	9,8	12,0	7,7
1961	10,4	13,1	8,3
1962	10,6	13,1	8,3

Pramen: Statistická ročenka ČSR 1958 a 1959
Statistická ročenka ČSSR 1962, str. 372.
Statistická ročenka ČSSR 1963, str. 380

myslového zboží v řadách rolnictva a venkovského obyvatelstva vůbec.

I úroveň společenských, kulturních a sportovních služeb na vesnici značně pokulhává za městem. Přitom jejich funkce — zvláště z hlediska rozšířené reprodukce kvalifikované pracovní síly v nejširším slova smyslu) a pro rychlejší růst společenské produktivity práce v zemědělství — má mimořádný význam.

Celkovou nižší úroveň služeb charakterizují i statistické údaje z rodinných účtů, které jednoznačně potvrzují, že výdaje za služby jsou v domácnostech členů zemědělských družstev značně nižší než v domácnostech dělnických a zaměstnaneckých.

Zatímco v zaměstnaneckých domácnostech v roce 1961³⁾ připadalo na osobu v průměru 1253 Kčs výdajů za služby, tak v domácnostech dělníků 890 Kčs a v domácnostech družstevních rolníků jen 602 Kčs. To činí necelou polovinu z absolutních průměrných výdajů na osobu v porovnání s domácnostmi zaměstnanců. Tedy celkové výdaje za služby jsou v průměru na jednoho člena v dělnických domácnostech 1½krát vyšší a v zaměstnaneckých domácnostech dvakrát

vyšší, než je tomu v domácnostech družstevního rolnictva.

Rovněž podíl výdajů za služby v jednotlivých typech domácností z celkových jejich peněžních výdajů nám ilustruje nižší úroveň služeb v domácnostech členů družstev.

Požadavky na služby vždy a v každém společenském řádu vyplývají ze způsobu života a z dosažené úrovně osobní spotřeby obyvatelstva, která je dnes na vesnici vysoká. Blíží se úrovni osobní spotřeby dělnictva.⁴⁾ Tomuto stavu však neodpovídá úroveň služeb. Má-li tato vážná disproporce mezi hmotnou osobní spotřebou rolnictva a jejich spotřebou služeb být v příštích plánech a vývoji naší vesnice do roku 1970 zlikvidována, což odpovídá i celkovému splnění politickoekonomického úkolu XII. sjezdu KSČ „Vyrovnat zemědělství na úroveň průmyslu“, pak by ze zemědělských domácností měly postupně zmizet tzv. rejžáky, necky, gruntování, látání ponožek, velká prádla a jiné tradiční domácí práce. Všechny tyto práce zabírají zvláště zemědělským ženám neúměrné množství času⁵⁾ a svým charakterem jsou důsledkem staré soukromé zemědělské malový-

jenž nelze měřit jen ztracenými hodinami, neboť ekonomické výsledky vyšší kvalifikace pracujících jsou nesrovnatelné s časem, který se věnuje na růst kvalifikace.“ Platí-li toto obecně, pak na vesnici dvojnásob, neboť at už by „ztracený čas“ kolem služeb rolnictvo věnovalo k tak potřebnému růstu své kvalifikace či ke zvýšení zemědělské výroby (nebo k obojímu), bylo by s ním z celospolečenského hlediska účelněji naloženo. Je však skutečností, že tato elementární pravda nebyla dosud vzata na vědomí.

³⁾ Údaje podle materiálů UKLKS — Praha

⁴⁾ Týká se hmotné osobní spotřeby družstevního rolnictva v porovnání s dělnictvem, nikoli celkové životní úrovně, ve které je naše vesnice (a zejména rolnictvo) značně pozadu za městem.

⁵⁾ Týdenní výdej času ženy na práci v domácnosti podle sociálních skupin v období od 26. 7. do 27. 8. 1961 za ČSSR v minutách

práce v domácnosti	dělnice	zaměstnankyně	členka JZD
	2008	2374	2652

Pramen: propočteno podle „Využití času členů zemědělských domácností (družstevních rolníků) v období od 26. 7. do 27. 8. 1961, Čs. statistika, řada ZU/22.

roby, neboť odpovídají drobné řemeslné výrobě a nikoli dosažené úrovni výrobních sil ani dnešnímu pokroku.⁶⁾

Spotřební disproportionality a podstatný rozdíl ve stylu života mezi městem a vesnicí dnes již ani není tak ve spotřebě potravin nebo průmyslového zboží dlouhodobého užívání (i když zde rozdíly jsou), jako v uspokojování a úrovni služeb, které na vesnici nejvíce zaostaly a jen v mízivé míře kryjí skutečné potřeby rolnictva a ostatního vesnického obyvatelstva.

Současná úroveň, dosavadní formy i celá praxe poskytování a zavádění služeb na vesnici potvrzují, že se v předchozím vývoji naší vesnice — s ohledem na minulý způsob života a práce — vyvíjely takové spotřební návyky, které de facto značně ochuzují a snižují kulturnost života vesnického obyvatelstva v porovnání s obyvatelstvem měst.

Přitom statistická šetření i poslední monografické vědecké práce v oblasti služeb⁷⁾ potvrzují, že v posledních letech se u nás difference mezi poskytováním placených služeb zemědělskému a venkovskému obyvatelstvu na jedné straně a městskému obyvatelstvu na straně druhé vůbec nezmenšovala, ale naopak. V důsledku rozvinutější sítě služeb a jejich technického vybavení ve městech zaznamenaly zde služby rychlejší tempa růstu, čímž se zmíněná disproporce prohlubovala v neprospěch obyvatelstva žijícího na vesnicích.

Pro pozvednutí a podstatné zlepšení služeb na vesnici by pouhé zjištění jejich úrovně a daného stavu mnoho nepřineslo. Je nutno nalézt příčiny zaostávání služeb na vesnici, příčiny uvedených disparit v této sféře spotřeby rolnictva a příčiny rozporů způsobujících neutěšený stav. Neboť jen pružné a rychlé odhalování rozporů v naší socialistické ekonomice, odhalování příčin těchto rozporů a boj za jejich překonávání urychluje vývoj.

Abychom zjistili skutečné příčiny rozporů a cesty jejich řešení, musíme především poznat vlivy, které vyvolávají a způsobují určité objektivní vývojové tendence v ekonomické oblasti služeb na vesnici.

Zde existuje celá řada podstatných ekonomických vlivů, jako:

a) vliv neustálého růstu peněžních důchodů rolnictva,

b) relativní nasycenost běžného spotřebního zboží u rolnictva a nízký stupeň nasycenosti jednotlivých druhů služeb na vesnici;

c) značný rozmach prodeje zboží průmyslového charakteru u rolnictva vyžaduje jeho ošetřování, opravy a váže na sebe vznik celé řady konkrétních druhů služeb; naproti tomu značná vybavenost zemědělských domácností průmyslovými prostředky, které slouží k výkonu řady domácích prací, je faktorem zmírňujícím poptávku po službách;

d) kvalita práce, kapacita a širší sortimentu organizací, které poskytují služby na vesnici, jejich nedostatečná síť a technická úroveň jejich vybavení — to vše je omezujícím a limitujícím faktorem při uspokojování služeb družstevního rolnictva; v tomto směru svou negativní roli sehrála i paušální socializace živností poskytujících zejména služby opravářského charakteru na vesnici a vytvoření vcelku příznivých podmínek úniku značné části těchto živnostníků do průmyslových odvětví;

e) relativně vysoká zaměstnanost zemědělských žen si objektivně vyžaduje rychlejší rozvoj a uspokojování různých služeb pro domácnost;

f) vysoká zaměstnanost zemědělského obyvatelstva (zvláště žen) vyvolává na mnoha místech obtíže při získávání pracovních sil pro rozvoj služeb (mám za to, že tyto síly je nutno čerpat z nezemědělských rodin žijících na vesnici);

g) probíhající procesy vyrovnávání celkové životní úrovně obyvatel vesnice na úroveň měst spolu s procesem pozvednutí zemědělské výroby na úroveň průmyslu a s tím spojené postupné zkracování pracovní doby zemědělského obyvatelstva si spolu s dalším růstem kupní síly rolnictva vyžadá růst všech druhů služeb na vesnici.

Vedle těchto ekonomických vlivů má na úroveň, skladbu a růst služeb na vesnici vliv řada neekonomických činitelů, jako:

a) hustota obyvatelstva i jeho územní a prostorová dislokace i celkově nízká koncentrace a značná rozdrobenost osídlení venkova v porovnání s městy znemožňuje budovat kapacity služeb v optimální technické velikosti (např. nepříznivá struktura osídlení v pohraničí za dnešních podmínek fakticky znemožňuje

⁶⁾ Dnešní moderní technice ovšem neodpovídají ani služby ve městech svými dlouhými dodacími lhůtami, které vyřazují na dlouhou dobu spotřební předměty z jejich užívání, což z ekonomického hlediska má obdobné následky jako přehnané nadnormativní zásoby či vysoká rozestavenost. Obojí neslouží svému účelu a pro společnost je „mrtvým produktem“.

⁷⁾ Srovnej: Martin Kontra: „Rozvoj služeb obyvatelstvu“, VPL, Bratislava 1963 a Antonín Kerner: „Úloha služeb za socialismu“, NPL, Praha 1964.

problém služeb zde v dohledné době uspokojivě vyřešit);

b) věkové složení obyvatel na vesnici; s růstem podílu mladých lidí v zemědělství úměrně poroste nápor a nároky na služby;

c) místní zvyky, tradice a zejména silné prvky konzervatismu zemědělského obyvatelstva v postoji k využívání služeb dosud vhodnou a účinnou propagací nepřekonané;

d) vzdálenost místa od průmyslových center a měst poměrně vysoce vybavených rozvětvenou sítí služeb (blízkost vesnic k městu a příznivé dopravní poměry umožňují efektivní využití řady technicky náročných služeb v městské síti).

Některé vlivy a příčiny menšího rozvoje služeb způsobuje přímo samotné zemědělské obyvatelstvo a v jistém smyslu specifické životní podmínky naší vesnice. U některých druhů služeb — jako např. u různých opravářských služeb a údržby, nejde-li o služby příliš odborného a speciálního rázu — má zemědělské obyvatelstvo daleko menší poptávku v porovnání s obyvatelstvem ve městech. Je to způsobeno tím, že na vesnicích žije velké množství různých řemeslníků, kteří jsou schopni a za patřičnou „úplatu“ ochotni tyto služby zajišťovat.

Dále je všeobecnou zvyklostí vesnického obyvatelstva, že mnoho úkonů, které lze považovat za služby, si dělá doma „ve vlastní režii“, jako tomu bylo dříve za podmínek staré kapitalistické vesnice. Část služeb tehdy poskytoval vesnický proletariát (pradleny apod.). I sezónnost zemědělské výroby umožňovala, aby v oddechových měsících si různé opravy a služby rolnictvo dělalo samo.

Tento faktor zde působí i nyní. I dnes je v zemědělství více pracovních mezer a prostojů, větší pórovitost v pracovní době než v jiných oborech práce, které mohou zejména ženy využít k práci v domácnosti. To, že členka družstva nemá takovou poptávku po praní prádla v zařízeních služeb jako pracující žena ve

městě, je vedle starých zvyklostí, tradic a zakořeněných předsudků dáno především tou skutečností, že si v měsíci najde několik volných půldnů i celých dnů, kdy si vypere sama. I nadále stojí proto za úvahu, aby služby pro vesnici se sezónností zemědělské výroby počítaly. Rolnictvo v nich alespoň částečně kompenzuje negativní stránky této sezónnosti.

Postupně s tím, jak naše zemědělství bude přebírat způsob průmyslové organizace práce, a s tím, jak chceme změnit celkový styl života našich zemědělců a vytvářet tak alespoň přibližně životní prostředí, jaké mají lidé ve městech, nesmíme zapomínat a zanedbávat rozvoj služeb pro vesnické obyvatelstvo. I vytváření podmínek k likvidaci sezónní práce rolnictva tím, že zmenší jejich dříve volný čas, bude postupně omezovat dosud poměrně široké časové možnosti k vlastnímu obstarávání různých druhů služeb po domácku.

V dalším vývoji naší socialistické vesnice půjde o to, aby takové služby, které zabezpečují:

a) osobní hygienu obyvatelstva (praní a žehlení prádla, čištění textilií, holičství, kadeřnictví, pedikúra aj.).⁸⁾

b) služby pro domácnost — úklid, udržování domácnosti i bydlení,

c) dále pak služby opravářského charakteru, jako je údržba a opravy spotřebních předmětů na vesnicích (pokud možno v bytě zákazníka, zvláště u televizorů, radiopřijímačů, praček aj.).⁹⁾

d) v neposlední řadě i větší rozvoj služeb nákupních, zásilkových a zábavně rekreačních pro naše zemědělské a vesnické obyvatelstvo existovaly nejen ve velkoměstech a průmyslových centrech, ale aby se v uvedených směrech postupně (s možností, jež k tomu má společnost k dispozici) zaváděly či poskytovaly obyvatelstvu žijícímu i na venkově.

Vážným problémem v této souvislosti je otázka rentability služeb na vesnici. Nepříznivým faktorem je bezesporu vel-

⁸⁾ „Rychloprádelny se sběrem a dodávkou prádla až do okolních vesnic zřídily např. Komunální služby ve Vlašimi a v Nymburce (s okruhem 22 vesnic). Dům služeb s čistírnou, krejčovskou dílnou, údržbářskou a kominickou provozovnu zřídili v Rožmitále pod Tremšínem (s okruhem 14 vesnic). Přijímají tam objednávky na dodávku topného plynu.“ — Imrich Rubík a kol.: „Jaká bude naše vesnice“, NPL 1962, str. 246.

Za zamyšlení stojí i některé zkušenosti ze zahraničí. V Anglii se např. pokusili ambulantní formou poskytovat jak holičské služby, tak i praní prádla. Pro vesnickou síť služeb zavedli pojízdné prádelny, namontované na přívěsných dopravních prostředcích s automaty na vzhazování mincí, na práci prostředky apod. Tyto pojízdné prádelny zároveň plní průzkumnou úlohu o předpokladech pro zřízení stálé prodejny. — Srovnej: M. Kontra „Rozvoj služeb obyvatelstvu“, VPL Bratislava, str. 166-167.

⁹⁾ „Pokud pak jde o služby, které mohou být uspokojovány jen v místě, nejlépe se osvědčily tzv. komplexní údržbářské čtyry, složené ze zedníka, zámečnicka, elektrikáře, klempíře a sklenáře. Takové čtyry sestavilo např. družstvo Dita v Táboře. Postupně dojíždí do obcí, odkud jsou hlášeny objednávky a jsou s to udělat v podstatě jakoukoli opravu.“ — Imrich Rubík a kol.: „Jaká bude naše vesnice“, NPL 1962, str. 244.

ká rozdrobenost osídlení venkova, malá koncentrace venkovského obyvatelstva a tím i nepříznivé rozmístění vesnických sídlišť. U nás dosud — i v blízké budoucnosti tomu tak bude — převažují vesnice malé jen s několika stovkami obyvatel. Hledisko hospodárnosti nám nedovoluje ani pomýšlet na to, že bychom v každé malé vesničce zřídili celý komplex služeb. Řešení je nutno hledat někde jinde.

Zásadním řešením bude nesporně vytváření tzv. střediskových obcí, které bude možno vybavit potřebnými službami všeho druhu, specializovanou obchodní sítí, poštou, školou, sídlem vedení JZD, kanceláří MNV apod. V těchto typech obcí půjde i způsob bydlení novým směrem — cestou vícepodlažních domů podobných městskému typu. Tato cesta je však perspektivní, dlouhodobá a vyžádá si ještě nejen dlouhého času, ale i značných finančních prostředků a materiálových a investičních zabezpečení, což v dané situaci našeho národního hospodářství nebude možno ani v nastávajících letech do roku 1970 podstatně vyřešit — nanejvýš v omezené míře, popř. v některých místech experimentálně. Podobně je tomu i s koncepcí tzv. „pavilónů služeb“, zahrnujících nejzákladnější služby pro vesnice s více než 700 obyvateli.

Je proto třeba hledat i jiné formy v uspokojování služeb zemědělského a vesnického obyvatelstva, které by bylo možno uvádět do života co nejrychleji, bez větších nároků a požadavků na státní pokladnu.

Praxe a život sám některé takové možnosti odhaluje. Občané z vesnic blízko měst již mnohde využívají výhod prádel, čistíren, opraven, žehlíren aj. druhů služeb poskytovaných ve městech. Lidé z odlehlých vesnic by zařízení těchto služeb rovněž rádi použili, ale brání jim v tom vzdálenost. Zde se naskytá otázka, proč by nemohly být zřízeny sběrný přímo v odlehlých a vzdálených vesnicích, z nichž by se například pravidelně (jednou za 14 dní) špinavé prádlo k vyprání a žehlení nebo šatstvo k vyčištění apod. sváželo autem do nejbližšího města nebo střediska, tedy tam, kde uvedené služby jsou již zavedeny, a při další cestě za 14 dní by je dovezlo zpět podle předem sestaveného a dodržovaného harmonogramu.¹⁰⁾ Mnohde by k tomu — mimo pravidelný svoz — nebylo třeba ani zvět-

šovat a rozšiřovat zařízení v provozovných služeb a stačilo by jejich plnější vytížení, zejména vícesměnným provozem, což by zase vyvolalo možnosti dalších pracovních příležitostí pro ženy ve městech.

Nebo si vezmeme další případ neuspokojených služeb na vesnici. Dnes, kdy se zemědělské a vesnické ženy i dospívající dívky velmi dobře oblékají, touží přirozeně i po tom být pěkně a vkusně upraveny tak jako ženy ve městech. Tady je však kámen úrazu. Neboť chce-li si družstevnice nebo kterákoliv jiná vesnická žena dát udělat „trvalou“, tak jí nezbyvá nic jiného, než znovu jet do města, tam několik hodin čekat a mnohdy ztratit celý den. Ztráty pracovních hodin při všech uvedených cestách do města a zpět by spolu s náklady přišly jak tyto zaměstnané zemědělské ženy, tak i družstvo a celou společnost velmi draho, což při současném nedostatku pracovních sil v našem zemědělství je na uvážení, nehledě již na ztrpčování jejich života.

Mám za to, že by nebylo tak těžké a složité, aby příslušné orgány, zejména v okresech, věc zorganizovaly tak, aby alespoň do těch vzdálenějších a odlehlých vesnic přijížděl dvakrát měsíčně kadeřník a holič, který by přednostně obsloužil zaměstnané obyvatelstvo.

Nejde v podstatě o nic jiného než o to, aby všechny druhy služeb více než dosud pronikaly i do vzdálenějších a odlehlých vesnic.

V tomto směru mám shodný názor s R. Seluckým, který k této otázce píše: „*Může-li na vesnici dojíždět lékař, mohl by tam jistě pravidelně dojíždět i holič nebo kadeřník. Je mnohem hospodárnější, aby jeden nebo dva lidé přijeli z okresního města (nebo střediskové obce) na vesnici, než aby desítky mužů a žen chodili z vesnice za česáním a stříháním do města. Může-li na vesnici dojíždět dentistická ordinace zřízená v autobusu, mohly by tam jistě dojíždět i speciálně vybavené pojezdové sběrný chemických čistíren, prádel, opraven průmyslových výrobků a dalších podniků, což by družstevníkům ušetřilo mnoho času a podstatně usnadnilo jejich život. A když může jezdit na vesnici oblastní nebo státní zájezdová scéna, co vadí pravidelným návštěvám pojezdových prodejen městských obchodních domů s výběrem stejně bohatým, jaký je ve velkých městech?*“¹¹⁾

¹⁰⁾ Zpočátku by se našlo jistě i levné provizorní řešení v tom, že by si i družstvo svými dopravními prostředky při cestě do města nebo do střediskové obce s vybudovanou sítí služeb dopravu organizovalo samo.

¹¹⁾ R. Selucký: „Ekonomie a život“. NPL Praha, 1962, str. 185.

Zorganizování sítě sběren či pojízd-
ných opraven a jiných služeb ve větších
vesnicích, popř. i zřizování potřebných
služeb či opraven v místě (střediskových
obcích), které by postupně odstranily do-
savadní odkázanost vesnických spotřebi-
telů na městskou síť služeb, by přineslo
nejen ekonomický efekt v časových a fi-
nančních úsporách, ale stalo by se dal-
ším podnětem a důležitým faktorem no-
vých nákupů spotřebního zboží, a tím
i dalšího růstu osobní spotřeby a život-
ní úrovně zemědělského obyvatelstva
i růstu kulturnosti jejich života.

Úroveň a rozvoj služeb je totiž ve vel-
mi úzkém vztahu jak k osobní spotřebě
a životní úrovni, tak k celkovému život-
nímu stylu lidí. Růst služeb je na jedné
straně mj. způsobován růstem prodeje
spotřebního zboží, zejména průmyslové-
ho zboží dlouhodobého užívání, i rostou-
cími nároky obyvatel po kulturnosti je-
jich života. Avšak na druhé straně zpět-
ně samotný rozvoj služeb podstatně
ovlivňuje výši i strukturu spotřeby prů-
myslového zboží, životní úroveň obyvate-
lů, zejména jejich celkový životní sloh.
Neboť rozvinuté služby neznamenají jen
podstatný růst výdajů obyvatelstva, ale
především šetří volný čas spotřebitelů
a umožňují jeho účelnější a společensky
prospěšnější využití až již v kultuře, zá-
bavě, vzdělání, sportu, rekreaci, odpo-
činku apod.

To platí jako poznaná tendence jak
obecně, tak i ve specifických podmín-
kách naší vesnice zvláště. K širšímu
prosazení uvedené tendence je nutno vy-
tvářet příznivější podmínky, než tomu
bylo dosud.

Konkrétní řešení rozvoje služeb je na
venkově daleko obtížnější než ve měs-
tech.

Na úseku odstraňování podstatných
rozdílů mezi městem a vesnicí může mít
např. jistý význam dosud téměř neroz-
vinuté veřejné půjčování, a to zejména
masovým zpřístupněním takových spo-
třebních předmětů, v nichž zemědělské
a vesnické obyvatelstvo zůstalo značně
pozadu za obyvatelstvem měst. Jde ze-
jména o celou řadu spotřebních předmě-
tů kulturního a sportovního charakteru
a mnohde i spotřebních předmětů kul-

turního bydlení. Mám za to, že by tato
forma užívání (bez nutnosti osobního
vlastnictví mnohdy drahých spotřebních
předmětů) pozvedla kulturnost spotřeb-
ních návyků našeho rolnictva a vyvolá-
vala u nich nové potřeby, zejména po-
třeby dosud zanedbávané nebo rolnic-
tvem v jejich spotřebitelské praxi maso-
věji nepoznané.

Půjde o to, aby nám veřejné půjčovny
na vesnicích nerozvíjely sortiment půjčo-
vaných spotřebních výrobků jen v úzkém
směru chápané specifičnosti způsobu ži-
vota a práce rolnictva a nepřispívaly jen
ke konzervování malovýrobních tradic,
k čemuž dosavadní koncepce a zaměření
půjčoven i tzv. půjčovních koutů provo-
zoven spotřebních družstev napomáhá.¹²⁾

V další perspektivě by se vesnické ve-
řejné půjčovny měly komplexněji vy-
tvářet při nákupních a obchodních cen-
trech ve spádových, zejména středisko-
vých obcích a ty pak vybavovat jak zá-
kladním sortimentem předmětů dlouho-
dobého užívání, zahrnujících jak skupi-
ny zboží hromadné spotřeby, tak i sku-
piny zboží širšího sortimentu — kultur-
ních, sportovních a zdravotních potřeb
— vedle již zmíněných skupin předmětů
tzv. specifické spotřeby vesnického oby-
vatelstva.

Širší rozvoj veřejného půjčování prů-
myslového zboží, sloužící k individuál-
nímu (i kolektivnímu) užívání na vesni-
ci, nesporně může přispět k růstu sku-
tečné spotřeby rolnictva a ostatního ve-
snického obyvatelstva. A to zejména tím,
že zabezpečí plnější uspokojování jejich
občasných potřeb, které by cestou užití
přes osobní vlastnictví byly značně ná-
kladné pro jednotlivce a méně efektiv-
něji využity z hlediska celospolečenské-
ho.¹³⁾

Mám za to, že na vesnici mohou zcela
konkrétně a velmi účinně přispět v krát-
ké době k rozvoji mnoha služeb pro ve-
snické obyvatele spotřební družstva a
jejich rozvinutá obchodní síť.

Ve službách, které mohou přímo po-
skytovat sama spotřební družstva, při-
chází v úvahu rozvoj roznáškové
služby; zejména družstevníkům v do-
bě špičkových a nárazových prací v po-
době donašky občerstvení, popř. i svačin

¹²⁾ „Zásady rozvoje vnitřního obchodu v nejbližších letech“ — MVO, Praha 1959, na str. 15
v tomto směru uvádějí, že na vesnicích bude účelné dále rozšířit půjčování předmětů dlouho-
dobé osobní spotřeby, jakými jsou „... různé nářadí, jako formy na výrobu tvárnic, malé
michačky, trubková lešení, žebříky, cirkulární pily, přístroje na postřik stromů, potřeby pro
domácí zpracování ovoce, pro sušení plodů apod.“ Tento úkol poměrně s úspěchem zmíněné
půjčovny kouty spotřebních družstev plní. Mám však za to, že to k rozvoji služeb půjčování
na vesnici nestačí, že to celou problematiku zužuje víceméně na široké půjčování jen ře-
meslných nástrojů pro zemědělství, sadařství a stavební údržbu.

¹³⁾ Podrobně se otázkami veřejného půjčování průmyslového zboží zabývá Vítězslav Rihá-
ček ve své habilitační práci „Individuální užívání spotřebních předmětů společenského vlast-
nictví při výstavbě komunismu“. VUT Brno, 1961.

až na pole, zvláště v době okopanin, žní a podzimní sklizně, jak to již s úspěchem mnohá spotřební družstva začala v minulých letech realizovat. Dále přichází v úvahu i rozvoj objednávkové služby zaměřené k nákupu průmyslového zboží¹⁴⁾ i k objednavce různých druhů služeb.

V dalších službách mohou spotřební družstva přímo ve svých provozovných rozvinout půjčovny průmyslového zboží se zvláštním zřetelem a zaměřením na potřeby družstevníků, zemědělců a vesnice vůbec. Mohou přispět nejen k rozvoji půjčovní činnosti a roznášky zboží, ale i k zajišťování, popř. zprostředkování (objednávání) různých druhů služeb, oprav, zakázkové činnosti apod.

V současné době, kdy není pochyb o tom, že rozdílnost v životní úrovni města a vesnice nelze již hledat ve spotřebě potravin, postupně (a v budoucnu zvláště) ani ve spotřebě základních druhů průmyslového zboží široké spotřeby, ale hlavně ve stylu způsobu života, využití volného času, bydlení, kulturní a sportovní činnosti, rekreaci a v úrovni služeb, jež dosud silně zaostává za městem a není uspokojivě pokryta, by měly družstevní organizace obchodu na vesnici sehrát v tomto směru významnější úlohu, než tomu bylo dosud. A nejenom to, měly by pozvednout úroveň služeb spojených přímo se samotným prodejem zboží.¹⁵⁾ „Rozšiřování služeb obchodu nelze chápat pouze z úzkého hlediska zavádění rozšiřování placených služeb, které obchod poskytuje obyvatelstvu. Pracovníci obchodu si musí uvědomit, že služby obyvatelstvu jsou spojeny s každým prodejem zboží. S růstem hmotné úrovně obyvatelstva a maloobchodního obrátu zboží musí jít ruku v ruce růst úroveň služeb. Poskytování lepších služeb bude nutno zabezpečit zejména zaváděním nových forem prodeje, které samy umožňují spotřebitelům rychlejší a pohodlnější nákup zboží. Vedle

toho se musí podstatně zlepšit úroveň služeb pracovníků prodejen při předvádění a nabídce zboží. Prodáváci musí zboží co nejlépe znát, aby mohli spotřebitele přesně a věcně informovat i vyhovět jeho individuálním přáním a požadavkům.“ Platí-li toto konstatování obecně, pak pro vesnický obchod zvláště. Měl by rozvíjet jak služby existující, tak i přicházet se službami novými, a tak podstatněji přispět k likvidaci jejich méně příznivého stavu v našich vesnicích.

K vyřešení koordinace činností jednotlivých organizací poskytujících služby na vesnicích větší měrou než dosud by měly přispět i orgány NV, zejména v tom, že rozvoj služeb budou organizovat tak, aby mohlo být více a lépe využito doplňkových zdrojů místních pracovních sil: dělníků-důchodců, osob se sníženou pracovní schopností, žen z domácností z nezemědělských rodin, studentů a takových osob, které po svém hlavním zaměstnání jsou ochotny pracovat ve službách na základě podílové mzdy, stanovení pevného odvodu daně atp. To je plně v souladu s usnesením ÚV KSČ o opatřeních k rozvoji národního hospodářství a k zabezpečení životní úrovně z ledna 1964, v němž se na úseku služeb mj. ukládá: „...u drobných řemeslných prací (opravy, praní prádla, holičství, drobná výroba doplňkových předmětů atd.), kde cestou komunálních podniků nebude možné a ani dostatečně efektivně dosáhnout potřebného zlepšení, uspokojovat potřeby občanů v provozovných MNV. V malých obcích, kde nebude účelné zřizovat provozovny MNV, mohou tuto činnost provozovat i důchodci, ženy z domácností, osoby se zmenšenou pracovní schopností nebo pracovníci na úvazek s povolením národního výboru a odvodem části tržeb do rozpočtu národního výboru.“¹⁶⁾

Jako v minulosti na vesnici, tak zřejmě ani v budoucnu zde nebude možné — a ani by to nebylo efektivní — zajišťovat služby v celé jejich komplexnosti, jak to

¹⁴⁾ Nákup průmyslového zboží bývá zejména v menších a vzdálenějších obcích od města spojen s mnoha obtížemi. K jeho usnadnění rolnictvu a venkovskému obyvatelstvu vůbec může přispět zavedení objednávkové služby. Cenné zkušenosti a velmi dobrých výsledků dosahuje v tomto směru spotřební družstvo Jednota v Prachaticích, které zavedlo objednávkovou službu prakticky na všechny smíšené prodejny v okrese. K tomu navíc uvedenou službu poskytuje sedmi pojízdnými prodejny, které mají přehledné katalogy veškerého zboží, jež lze nakoupit. Stačí, aby si zájemce požadované zboží vybral podle seznamu, a tím jeho veškerá starost končí. Z prodejny pak objednávky odevzdávají ústředí družstva, které zařídí nákup ve velkoobchodě tak, aby spotřebitel dostal žádané zboží v nejkratší době až do svého bytu. V Jednotě Prachatic spotřebitelé z vesnic prostřednictvím této objednávkové služby nakoupili v roce 1962 zboží v hodnotě za více než půl miliónu Kčs (viz zprávu — Hospodářské noviny z 26. 4. 1963).

V rozvoji objednávkové služby lze využít i zkušeností jednotkových obchodních domů pracujících s obrázkovými katalogy zboží v řadě kapitalistických zemí.

¹⁵⁾ Jak na to upozorňují „Zásady rozvoje vnitřního obchodu v nejbližších letech“, MVO Praha, 1959, str. 14.

¹⁶⁾ Rudé právo — 25. ledna 1964, str. 2.

děláme ve městech. Přesto však je krajně naléhavou potřebou, aby nejzákladnější a dá se říci denně potřebné služby, které dříve pro venkovské obyvatelstvo zabezpečovali z největší části drobní řemeslníci a živnostníci, jako holiči, krejčí, obuvníci, klempíři, kováři, truhláři, stoláři, zámečníci atp., a které máme dnes většinou v průmyslu nebo obchodu, nahradili dokonalejším a pružnějším systémem poskytování služeb, než tomu bylo dosud.

Využití tzv. doplňkových zdrojů pracovních sil k poskytování a rozvoji drobných služeb obyvatelstvu — zvláště pak v malých obcích — se může při výhodné hmotné zainteresovanosti těchto lidí a při jejich aktivní podpoře ze strany národních výborů stát nejvhodnější a zároveň nejmasovější formou, která pokryje většinu dosud neuspokojované poptávky po věcných i osobních službách na vesnici. Přitom se tato poptávka může realizovat proporcionálně podle místních individuálních potřeb jak v sortimentu, tak v dimenzích prostoru a času.

Disproporce se u venkovského obyvatelstva (především zemědělského) neprojevují jen na úseku placených služeb, nýbrž i v oblasti neplacených služeb, jakými jsou školství, kultura, zdravotnictví apod. Jde tu fakticky o disproporci mezi osobní a společenskou spotřebou u venkovského obyvatelstva v porovnání s obyvatelstvem městským. Neboť vybavenost vesnice předškolními, školskými, zdravotnickými a kulturními zařízeními i kvalitou těchto služeb je značně menší, než tomu je ve městech a v průmyslových centrech. Tento problém si však zaslouhuje samostatného a hlubšího rozboru, což není předmětem této statě.

*

Stav, rozvoj i samotný charakter služeb na vesnici je ve srovnání s městem zpomalován malou pohotovostí všech organizací poskytujících služby.

Rostoucí potřeby po službách na vesnici — vyvolané celkovým růstem život-

ní úrovně rolnictva i ostatního obyvatelstva vesnice a hlavně stoupající zaměstnanost žen — nejsou v souladu s poměrně malým počtem a nízkou kvalifikací pracovníků služeb pro vesnici — což je základní limitující faktor rozvoje všech druhů služeb na vesnici.¹⁷⁾

To vyvolává řadu rozporů jak v uspokojování osobních, tak i věcných služeb venkovskému obyvatelstvu. Proto i hranice úplného uspokojování v oblasti služeb je na vesnici proti městu neporovnatelně vzdálenější. Nejen však to, je vzdálenější i ve srovnání s uspokojováním potřeb po zboží potravinářského charakteru i většiny spotřebních výrobků průmyslového charakteru na vesnici.

Stojí za úvahu, zda by z hlediska celospolečenských zájmů nebylo účelnější omezit některé průmyslové investice a převést je do oblasti služeb, s důrazem jejich přednostního využití pro vesnici, což by mělo i svůj význam v přitažlivosti k zemědělské práci, stabilizaci mládeže na vesnici i ke změně stylu venkovského života. To by našlo zprostředkovaně svůj odraz i v růstu zemědělské výroby. Výsledný společný efekt těchto investic by byl mnohokrát větší, než je tomu dosud v některých průmyslových odvětvích.

Příspělo by to i k růstu zdrojů použitelného volného času u venkovského obyvatelstva, zejména pak u žen, tolik potřebného pro kulturní a sportovní využití i k růstu kvalifikace.

Rozvoj veřejných služeb na vesnici (osobního i věcného charakteru) a spolu s tím postupné omezování méně produktivních prací v zemědělských a venkovských domácnostech není možno zužovat na záležitost spotřebních družstev nebo různých komunálů a provozoven národních výborů, ale jako důležitou celospolečenskou záležitost. Nelze ji zužovat ani jen na záležitost vyšší či menší hmotné a kulturní spotřeby vesnického obyvatelstva, ale i jako záležitost zvyšování zemědělské výroby, jejího přiblížení k výrobě průmyslové a celkovému společenskému a kulturně politickému růstu naší socialistické vesnice.

ZÁVĚR

Autor se v článku zabývá problémy věcných a osobních služeb venkovského obyvatelstva v ČSSR. Podrobně rozebírá příčiny jejich zaostávání a snaží se nalézt vhodné formy řešení jejich rozvoje.

Kapacita i sortiment služeb na vesnicích je na velmi nízké úrovni a neodpovídá dnešní relativně vysoké úrovni hmotné osobní spotřeby rolnictva.

¹⁷⁾ Disproporce mezi rozvojem národního hospodářství, vysokou zaměstnaností žen a nedostatečnou úrovní služeb má u nás obecnější charakter; nevztahuje se jen k vesnici.

Některé vlivy a příčiny menšího rozvoje služeb způsobuje samotné zemědělské obyvatelstvo a v jistém smyslu i velké množství různých odborníků, specialistů a řemeslníků z průmyslu, žijících na vesnici, kteří služby vykonávají sami, nebo si mnohé úkoly dělá obyvatelstvo „ve vlastní režii“. Dále je to sezónnost zemědělské výroby.

Vážným problémem rozvoje služeb na vesnici je otázka rentability, značná rozdrobenost osídlení venkova a nízká koncentrace obyvatelstva.

Jako jednu z možných cest řešení vidí autor v síti sběren či pojízdných oprav ve větších vesnicích, zřizování potřebných služeb či oprav v místě (střediskových obcích), aby byla postupně odstraněna odkázanost vesnice na městské síti služeb.

K rozvoji služeb mohou přispět spotřební družstva jednak rozvojem roznáškové služby, zejména v době špičkových a nárazových prací, i rozvojem objednávkové služby na průmyslové zboží i různými druhy služeb, oprav, zakázkové činnosti atd. Dále to mohou být půjčovny průmyslového zboží občasně potřeby.

Zásadním řešením — zejména v menších vesnicích — bude lepší využití zdrojů místních sil: dělníků-důchodců, osob se sníženou pracovní schopností, žen z domácností z nezemědělských rodin, studentů a takových osob, které po svém zaměstnání jsou ochotny pracovat ve službách na základě podílové mzdy, pevného odvodu daně atp.

I když nebude možno na vesnici zajišťovat služby v celé komplexnosti, přesto je potřebné, abychom nejzákladnější a denní služby, které dříve zabezpečovali drobní řemeslníci a živnostníci, nahradili dokonalejším a pružnějším systémem služeb než máme dosud.

Za úvahu stojí, zda by z hlediska celospolečenských zájmů nebylo účelnější omezit některé průmyslové investice a převést je do oblasti služeb — s důrazem jejich přednostního využití pro vesnici — což by mělo i svůj kladný význam pro přitažlivost zemědělské práce, stabilizaci mládeže na vesnici i pro změnu stylu venkovského života.

Došlo dne 30. 1. 1965

Коммунальные услуги на селе

В своей статье автор рассматривает проблемы деловых и личных услуг сельскому населению в ЧССР. Автор подробно анализирует причины их отставания и стремится найти подходящие формы решения их развития.

Объем и ассортимент услуг в селах находятся на очень низком уровне и не отвечают существующему относительно высокому уровню материального личного потребления сельского населения.

Некоторые влияния и причины слабого развития услуг вызывает и само сельское население, а в определенном смысле — и большое количество разных специалистов, экспертов и ремесленников, занятых в промышленности, которые сами осуществляют эти службы, или же многие работы сельское население производит «собственными силами». Помимо этого, роль играет и сезонность сельскохозяйственного производства.

Большую проблему развития услуг на селе представляет вопрос рентабельности, значительная разобщенность застройки села и низкая концентрация населения.

Один из многих путей решения этой проблемы автор видит в сети сборных пунктов или передвижных мастерских в крупных селах, в создании системы собственных коммунальных услуг или починочных мастерских в областных пунктах с целью постепенного устранения зависимости села от городской сети услуг.

Развитию коммунальных услуг потребительские кооперативы могут содействовать как развитием доставки на дом, особенно в период пиковых и срочных работ, так и развитием услуг по выполнению заказов на промышленные товары, а также разными видами услуг, починок, заказов и т. д. Кроме того, это могут быть прокатные пункты товаров для периодических нужд.

Основным решением — в особенности в небольших селах — является лучшее использование местных источников: рабочих-пенсионеров, лиц с пониженной трудовой способностью, домохозяйек из несельских семей, студентов и лиц, согласных выполнять коммунальные услуги в свободное от работы время на основе сдельной оплаты труда, твердо установленного налога и т. д.

Хотя в селах и нельзя обеспечить службы во всей их комплексности, все же необходимо заменить самые основные ежедневные услуги, производимые прежде мелкими ремесленниками и предпринимателями, лучшей и более гибкой системой услуг, чем до сих пор.

Не мешает задуматься, не будет ли с точки зрения общественных интересов целесообразнее ограничить некоторые капиталовложения в промышленность и перевести их в сферу услуг — с их преимущественным использованием для сел, — что сыграло бы положительную роль в деле привлечения людей на сельскохозяйственную работу, в стабилизации молодежи на селе и в изменении сельского быта.

Dienste an die Bevölkerung auf dem Dorfe

Der Verfasser behandelt Probleme der sachlichen und persönlichen Dienste an die Landbevölkerung der ČSSR, analysiert eingehend die Ursachen des Zurückbleibens derselben und ist bestrebt, geeignete Formen der Entwicklung dieser Dienste zu finden.

Die Kapazität und das Sortiment der Dienste in Dörfern hat ein sehr niedriges Niveau und entspricht nicht dem relativ hohen Stand des materiellen persönlichen Verbrauches der Landwirte.

Einige Einflüsse und Gründe der geringeren Entwicklung der Dienste verursacht die Landbevölkerung selbst und im bestimmten Sinne verursacht dies auch eine große Anzahl verschiedener Fachleute, Spezialisten und Handwerker aus der Industrie, die die Dienste selbst verrichten, oder, die Bevölkerung führt manche Aufgaben „in eigener Regie“ durch. Ferner ist es die Saisonmäßigkeit der landwirtschaftlichen Produktion.

Die Frage der Rentabilität, die bedeutende Zersplitterung der Landbesiedlung und die niedrige Konzentration der Bevölkerung sind ein ernstes Problem.

Der Verfasser sieht als einen der möglichen Auswege das Netz von Sammelstellen oder fahrbaren Reparaturwerkstätten in größeren Dörfern, die Errichtung von notwendigen Diensten der Reparaturstellen im Ort (Zentrumdörfer), damit die Abhängigkeit des Dorfes vom städtischen Netz der Dienste abgeschafft wird.

Die Verbrauchsgenossenschaften können zur Entfaltung von Diensten beitragen, und zwar durch die Entfaltung des Zustelldienstes, namentlich während der Spitzenarbeiten sowie durch die Entfaltung des Bestelldienstes für Industriewaren und andere Arten der Dienste, Reparaturen, usw. Weiters können es Leihstellen für Industriewaren für zeitweiligen Gebrauch sein.

Eine entscheidende Lösung — besonders in kleineren Dörfern — wird eine bessere Ausnutzung der örtlichen Kräfte sein, das heißt der pensionierten Arbeiter, der Personen mit herabgesetzter Arbeitsfähigkeit, der Frauen aus dem Haushalt der nichtlandwirtschaftlichen Familien, der Studenten und solcher Personen, die nach Beendigung ihrer Arbeitszeit gewillt sind, Dienste auf Grund des Lohnanteils, der festen Steuerratenabgabe usw. zu verrichten.

Wenn auch die Möglichkeit nicht bestehen wird, Dienste komplex zu sichern, ist es notwendig, die wichtigsten Dienste, die früher von Kleinhandwerkern und Gewerbetreibenden durchgeführt wurden, durch ein vollkommeneres und elastischeres System der Dienste zu ersetzen.

Es ist zu erwägen, ob es nicht vom Gesichtspunkt des gesellschaftlichen Interesses zweckmäßiger wäre, einige Industrieinvestitionen zu beschränken und diese auf das Gebiet der Dienste zu überführen — mit der Betonung ihrer bevorzugten Ausnutzung für das Dorf. Dies wäre für die Anziehungskraft der Landarbeiter, für die Stabilisierung der Jugend auf dem Dorfe und für die Änderung des Stils des Landlebens von großer Bedeutung.

Václav Kovář, CSc.

Vojenská akademie
Antonína Zápotockého,
Brno, Leninova 75

Podnětná publikace o cenách a hmotné zainteresovanosti v JZD

Je jedna oblast, která byla v naší ekonomické literatuře po řadu let opomíjena. Je to problematika cen. To platí jak o socialistické teorii cen obecně, tak i o problematice cen v jednotlivých odvětvích národního hospodářství, zemědělství nevyjímaje. Proto je třeba uvítat každou iniciativu, která pomůže tuto citelnou mezeru zaplnit. Tuto cennou iniciativu projevil ve své publikaci soudruh Ladislav Klínko.¹⁾

Jeho knížečka je skromná svým rozsahem, ale bohatá myšlenkami a v každém směru velmi zajímavá. Autor si nekládá za úkol dopracovat nadhozené problémy až do stadia praktické realizace v hospodářské politice. Šlo mu spíše o vyjasnění některých výchozích teoretických principů a pozic, spojených s problematikou hmotné zainteresovanosti družstevníků a jejím řešením v oblasti nákupních cen zemědělských výrobků.

Proto si v první kapitole své práce všimá nejprve současného systému nákupních cen a jeho účinnosti, a problému objektivního určení hodnoty zemědělských výrobků. Ve druhé kapitole se zabývá úrovní a účinností hmotné zainteresovanosti družstevníků, mj. s přihlédnutím k existenci záhumerkového hospodářství a s přihlédnutím k sezónnosti zemědělské výroby. Ve třetí kapitole se pak zabývá úlohou nákupních cen, jejich vlivem na úroveň odměny za práci, problematikou diferenciací odměny za práci v různých výrobních podmínkách a současnými i výhledovými možnostmi zvýšení účinnosti nákupních cen jako nástroje hmotné zainteresovanosti.

Autor nejdříve vysvětluje důvody, které vedly k zavedení současného systému nákupu a cen, všimá si cenových úprav, vztahu nákupních cen k cenám výrobních prostředků pro zemědělství i k maloobchodním cenám potravin a potravinářského zboží.

Uvádí (str. 13), že se u nás nesestavuje souhrnný index cen výrobních prostředků pro zemědělství. Autor má pravdu potud, pokud má na mysli index, který by měl být soustavně sestavován statistickými orgány. Nicméně celkový index cen výrobních prostředků byl u nás v posledních letech některými výzkumnými pracovníky sestaven (inž. J. Bruthans, inž. O. Tatarako). Ukázal dále, že ve svém souhrnu se ceny výrobních prostředků pro zemědělství u nás stabilizovaly.

K problematice tvorby hodnoty zemědělských výrobků považuje autor za „problematické stanovisko některých ekonomů, jako by se u nás už v samotných nákupních cenách zemědělských výrobků realizovala ta část hodnoty nadproduktu, která se vytvořila při výrobě výrobních prostředků pro zemědělství“ (str. 17). Tento svůj názor odůvodňuje tím, že při současných zásadách tvorby cen jsou ceny výrobních prostředků všeobecně pod úrovní jejich hodnoty, přičemž část hodnoty nadproduktu, vytvořeného při jejich výrobě, se realizuje až v cenách spotřebních předmětů.

Teoretickým východiskem autorova zkoumání je Marxova pracovní teorie hodnoty. Autor rozlišuje hodnototvorné faktory od faktorů cenotvorných. Za kritérium správnosti cenové a hospodářské politiky správně považuje „optimálnost tempa rozvoje a proporcionálnost v eko-

¹⁾ Ladislav Klínko „Ceny a materiální zainteresovanost v JRD,“ Vydavatelstvo politickej literatury, Bratislava, 1964.

nomickém rozvoji“. Zabývá se pak otázkou, které množství práce, vynaložené na výrobu zemědělských produktů, je společensky nutným. Na konkrétním příkladě ukazuje, že v případě, kdy za společensky nutné množství práce se považuje množství práce, vynaložené v horších přírodních podmínkách, by vznikala „falešná sociální hodnota“, a k jakým rozpornostem by docházelo v případě, že za společensky nutné by bylo považováno množství práce, vynakládané v průměrných podmínkách. Rozbor této problematiky vedl autora k neobyčejně zajímavým závěrům o možnosti diferencovaného určení hodnoty: „*Za těchto okolností se prosazuje jako objektivní tendence takové řešení rozporu mezi společenskou hodnotou a skutečným množstvím práce vynaloženým na jednotlivé části úhrnné produkce, jehož výsledkem je vznik diferencované společenské hodnoty pro jednotlivé části celkové produkce*“ (str. 35).

Autor pak ve druhé kapitole uvádí řadu okolností, které snižují účinnost hmotné zainteresovanosti družstevníků, uvádí konkrétní údaje o průměrném ročním fondu pracovní doby a o průměrné roční a hodinové odměně za práci družstevníků, srovnává tyto údaje s údaji, týkajícími se pracovníků ve státní socialistickém sektoru a dochází k závěru, že v roce 1961 byla roční odměna družstevníků víc jako o jednu pětinu nižší. Uvádí pak řadu důvodů, proč je podle jeho názoru nesprávné srovnávat průměrné mzdy pracovníků státní socialistického sektoru s osobními důchody družstevníků (tj. s důchody, do nichž jsou zahrnuty důchody ze záhumenkového hospodářství), a rozбором situace v pracovních silách dokazuje význam řešení problému hmotné zainteresovanosti v družstevním zemědělství. V subkapitole o místě záhumenkového hospodářství v soustavě hmotné zainteresovanosti ukazuje na rozpory, které existence osobního doplňkového hospodářství přináší, a dochází k závěru, že vznikající rozpory je nutno řešit zvýšením odměny za práci ve společném hospodářství. V závěru druhé kapitoly se autor zabývá některými problémy plného a rovnoměrného využití fondu pracovní doby družstevníků v průběhu celého roku.

Třetí kapitolu věnuje autor vztahu mezi úrovní nákupních cen a úrovní odměny za práci družstevníků. Kloní se ke stanovisku, že odměna za práci stejného množství a stejné složitosti by měla být v družstvech stejná jako odměna za práci

ci ve státně socialistickém sektoru, a podepírá svůj názor řadou argumentů. Vysvětluje postup úhrady jednotlivých složek hodnoty (škoda, že zde není zmínka o změnách v rozdělování, přijatých VI. sjezdem JZD) a ukazuje, že úroveň cen ve družstvech se plně promítá do odměny za práci. Kloní se k názoru, že přírodní část odměny za práci by se měla oceňovat nákupními cenami a dochází k závěru (na základě údajů ze státních statků), že nákupní ceny nezábezpečují plně úhradu ani té úrovně odměn, jichž dosahují pracovníci státních statků („*která je rovněž pod optimální úrovní odměn v národním hospodářství*“ — str. 91). Příčiny tohoto nespokojivého stavu vidí v nedocení významu hmotné zainteresovanosti družstevníků, v nedocení úlohy cen a zákona hodnoty vůbec, v přecenění administrativních pák řízení a v subjektivismu a nevědeckosti v plánování a tvorbě současných nákupních cen.

V subkapitole o nákupních cenách a diferenciaci odměn autor ukazuje, jak jednotné nákupní ceny vytvářejí nestejně podmínky pro realizaci produkce v družstvech s objektivně rozdílnými výrobními podmínkami. Tyto negativní důsledky působení jednotných cen je pak nutno řešit jinými nástroji, což snižuje ekonomický význam ceny. Na konkrétních číslech ukazuje, zda tyto dodatečné nástroje — zemědělská daň a přímá pomoc — plní svou úlohu v odstranění neodůvodněných rozdílů v odměně za práci ve družstvech s různými výrobními podmínkami a dochází k závěru, že „*jak ceny, tak i ostatní nástroje výkupního systému... nejenže nezmírňují rozdíly v odměnách za stejnou práci mezi oblastmi, nýbrž vedou k jejich prohloubení (nejen v odměnách)*...“ (str. 103).

V subkapitole o možnostech zvýšení účinnosti nákupních cen autor ukazuje, že těžištěm řešení problému nemůže být přerozdělení celkového objemu prostředků mezi oblastmi, protože ani průměrná úroveň odměn za práci družstevníků nezabezpečuje dostatečnou hmotnou zainteresovanost. Změna v systému zemědělské daně a přímé pomoci tedy nemůže být hlavní a účinnou formou řešení. Autor ukazuje na nízkou efektivnost těchto nástrojů. Přímlová se za řešení hmotné zainteresovanosti pomocí diferencovaných cen, rozebírá některé argumenty, které bývají uváděny proti uplatnění diferencovaných cen, a ukazuje na některé předpoklady, které by musely být splněny dříve, než by se k zavedení diferencovaných nákupních cen přikročilo.

V několika poznámkách v závěru publikace se autor zabývá problematikou účasti na zisku jako jedné z forem hmotné zainteresovanosti a v souvislosti s tím i kategorií čistého důchodu (zisku) a kategorií rentability.

Po prostudování publikace jistě i ostatní čtenáři získají dojem, že jde o práci velmi zajímavou a podnětnou. Je v ní řada myšlenek, které byly u nás vysloveny poprvé. Autor mluví o nedostatecích v cenové politice a v systému hmotné zainteresovanosti velmi otevřeně a nevyhýbá se řešení složitých problémů. Pravda, skromný rozsah práce autorovi nedovolil zabývat se hlouběji některými dalšími problémy teorie cen (funkce nákupních cen, typ ceny, možnosti využití ekonomickomatematických metod při tvorbě a plánování cen, pro-

blematika dvou sektorů v cenové tvorbě apod.). Je také pravda, že rozbor některých opatření a údajů z posledních let by mohl vést i k odlišným závěrům, než jaké bylo možno učinit v době, kdy autor svou práci psal (zvýšení ceny mléka, zavedení premii za zvýšení tržní produkce apod.). Je rovněž škoda, že autor nevyužil číselného materiálu čerstvějšího data a že některé věci neaktualizoval. Zbývá tedy jen doufat, že tak učiní ve své další práci, že svá zkoumání v oblasti problematiky cen zemědělských výrobků dále prohloubí a že nás překvapí novou publikací, v níž bude tato problematika rozvedena všestranněji. V každém případě můžeme čtenářům Zemědělské ekonomiky recenzovanou práci vřele doporučit.

Inž. Ladislav Sobotka, CSc.

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky,
Praha

BIBLIOGRAFIE

Ekonomický časopis (3/1965)

Gavorová E., Houška V.: Některé údaje o vývoji zemědělské výroby v českých zemích a na Slovensku. (Str. 302—310).

Jurášek P.: Ekonomika pěstování cukrovky. (Habilitační práce — VŠE Bratislava [str. 339]).

Bobala J.: Efektivnost hlavních faktorů působících na výsledky zemědělské výroby. (Habilitační práce — VŠE Bratislava [str. 340]).

Mališ A.: Výpočet produktivity v zemědělství. (Kandidátská práce — VŠE Bratislava [str. 342]).

Navrátil J.: Efektivnost hlavních intenzifikačních prvků a možnosti optimálního rozmístění zemědělské výroby v kukuřičné výrobní oblasti. (Kandidátská práce — VŠE Bratislava [str. 342]).

Mezinárodní zemědělský časopis (2/1965)

Reichelt H.: Cesty ke zvyšování výroby obilí v NDR (str. 4—8).

Orlovská S.: Investice do zemědělství evropských socialistických zemí (str. 19—22).

Mišev V.: Ekonomika pěstování obilovin v Bulharsku (str. 22—25).

Somos A.: Pěstování zeleniny pod plastickými fóliemi a hospodárnost (str. 25—28).

Ivanov P.: Rezervy zvyšování produkce masa. Zkušenosti z BLR (str. 47—60).

Engelhard J.: Některé problémy produkce brojlerů (NDR) (str. 54—57).

Szustkiewicz H.: Organizace průmyslového výkrmu prasat (PLR) (str. 65—67).

Lebedik A.: Proudový způsob sklizení cukrovky (SSSR) (str. 70—74).

Neuberg J.: Využití bezvodého čpavku a návrh jak zvýšit jeho národohospodářskou efektivnost v ČSSR (str. 80—88).

Plánované hospodářství (6/1965)

Matoušek J.: K metodice plánování v zemědělství (str. 34—38).

(7—8/1965)

Stražil V.: K zdokonalení plánovitého řízení v zemědělství.

Politická ekonomie (6/1965)

Dupal J., Hrabě St.: Národohospodářský význam regresní funkce účinnosti průmyslových hnojiv pro optimalizaci struktury rostlinné produkce v ČSSR (str. 517—536).

Seminář o pracovních silách v československém zemědělství 29.—31. 3. 1965 ve Smolenicích (str. 589—594).

Statistika (6/1965)

Vintrová R.: Statistika a nová soustava řízení (str. 241—246).

Studijní informace ÚVTI (1/1965)

Ekonomické rozborby živočišné výroby v předních západoevropských zemích (stran 90).

Děňi i kredit (5/1965)

Blizněc V.: Úvěrování investic v sovchozech (str. 27—29).

Ekonomika selského chovajstva (5/1965)

Florentjev L., Sikoto I.: Ekonomicky zdůvodněný plán nákupu zemědělských produktů pro každý kolchoz (str. 9—19).

Kňazev N.: Všeobecně rozvíjet společnou živočišnou výrobu (str. 20—27).

Rumjanceva A.: Optimální velikost kolchozů (str. 28—43).

Platonov A.: Způsob prodeje kombinovaných krmiv kolchozům a sovchozům (str. 44—48).

Nazarova O.: Maximum krmiv z minimální plochy (str. 49—55).

Volovik A.: Racionálně využívat investic v zemědělství (str. 56—63).

Simanovskij O.: Specializace a rozsah využívání půdy kolchozů (str. 68—74).

Safronov V.: Spojení akumulace se spotřebou v kolchozech (str. 75—79).

Něčitaľo I., Kljujev M.: Akordně prémiová odměna v mechanizovaných brigádách (str. 79—81).

Pjanyk M.: Hodnocení ekonomické efektivity čistých a zelených úhorů (str. 85—91).

Rudakov E.: Zkušenost z materiálního stimulování v evropských socialistických zemích (str. 108—115).

Izvestija Timirjazevskej selskoj akademii (3/1965)

Měrzlov V. K.: Problémy využití pracovních sil při intenzifikaci zemědělství (str. 196—207).

Věstník sch. nauki (5/1965)

Lobanov P. P.: Úkoly zemědělské vědy ve světle usnesení březnového pléna ÚV KSSS (str. 1—7).

Obolenskij K. P.: O metodice ekonomického hodnocení výsledků agronomických, zootechnických a jiných výzkumů (str. 16—21).

Věstník statistiki (5/1965)

Chlebnikov V.: Otázky rozboru rentability zemědělské výroby (str. 19—28).

Krutikov F.: Metody výpočtu koeficientu pružnosti poptávky v Polsku a Československu (str. 46—53).

Voprosy ekonomiki (4/1965)

Těrentijev M.: Vítězství leninských metod řízení zemědělství (str. 3—15).

Šmelev G.: Ekonomická úloha záhumenku (str. 27—37).

Bucharinov M., Sasin M., Šišov A.: O stanovení minima nákladu na výrobu a používání strojených hnojiv (str. 49—56).

Volčenko F., Ganz S., Kotov L.: Využití průmyslových odpadků v zemědělství je důležitým národohospodářským úkolem (str. 57—61).

(5/1965)

Konovalev O.: Hlavní směry rozvoje výroby zemědělských strojů (str. 3—12).

Chalfina R., Chajdas G.: Otázky zlepšení organizace materiálně technického zásobování zemědělství (str. 15—21).

Kistanov V.: Některé otázky komplexního rozvoje ekonomického rajónu (str. 59—67).

Dvorkin S.: „Kybernetická revoluce“ a její odraz v ekonomické literatuře USA (str. 98—109).

Jusupov V.: Odměna za práci podle kvalifikace u pracovníků sovchozů (str. 133—136).

Ekonomista (2/1965)

Mieszczański M.: Strukturalní přeměny zemědělství v Lidovém Polsku (str. 285—299).

Krasicki W., Rakowski N.: Škála rezerv v zemědělství a jejich celkový hospodářský význam (str. 348—365).

Woś A.: Srovnání reálné úrovně cen bekoni, mléka a vajec v Polsku a v Holandsku v l. 1961—1962 (str. 366—388).

Minkow M.: Socialistická přestavba zemědělství v Bulharské lidové republice (str. 429—437).

Zagadnienia ekonomiki rolnej (2/1965)

Harasim E.: Metodologické otázky ve výzkumu efektivity exportu zemědělských výrobků (str. 21—33).

Wojtaszek Z.: Efektivnost směrů ve výrobě u soukromých hospodářství (str. 35—57).

Woś A.: Z úvah nad hospodářským růstem zemědělství (Vybrané metodologické otázky) (str. 59—70).

Holmström S.: Hlavní změny ve švédském zemědělství po druhé světové válce (str. 91—101).

Popowicz R.: Odměna za práci v PGR (str. 101—102).

Lipski W.: Společensko-ekonomické problémy zemědělství v málo vyvinutých zemích (str. 146—149).

Heinke M.: Umělá hnojiva — hlavní problém v zemědělství (Zpracováno podle: The State of Food and Agriculture 1963, FAO, Řím 1963, str. 227) (str. 147—155).

Ikon. i mechan. na selskoto stopanstvo (3/1965)

Bojuklijev B.: Normování práce — nezbytná podmínka odměňování podle množství a kvality vynaložené práce družstevníků (str. 223—225).

Gydrev B.: Problémy plánování hrubě produkce a spojených s ní nákladů při využití hydromelioračních soustav (str. 238).

O širším používání statisticko-matema-

tických metod v zemědělské ekonomice (str. 199—222).

Finanzen und Buchführung (9/1965)

Schmidt G.: Ekonomické páky v zemědělství (str. 10—12).

Zeitschrift für Agrarökonomik (5/1965)

Giersberg R.: Zkušenosti při mezipodnikovém nasazení strojů v obvodu kooperace Gundorf-Dölzig (str. 139—142).

Stegmann H.: Měření produktivity práce a efektivnosti (Ergiebigkeit) celkové práce v zemědělských výrobních družstvech (str. 142—145).

Raehse H.: Problémy zkoumání vlastních nákladů a nákladů na živou práci pro zemědělské výrobky v socialistických zemědělských podnicích (str. 145—148).

ANOTACE

KORÁLKA J.: *Úloha a místo zemědělství v soustavě národního hospodářství v členských státech Rady vzájemné hospodářské pomoci*

Jedním z aktuálních úkolů ekonomických pracovníků je v současné době další rozpracování obecných principů mezinárodní socialistické dělby práce pro jednotlivá odvětví národního hospodářství. Vyžaduje si to pokračující integrační proces ve všech sférách hospodářského života, především členských států RVHP.

Praxe hospodářské spolupráce přitom ukazuje, že nemá a nemůže mít valnou praktickou cenu rozpracování úvah o hospodářské spolupráci, jejích formách a vývoji, bez rozboru rozsáhlých statistických údajů z jednotlivých zainteresovaných zemí.

Mimořádně důležitý je v této souvislosti konkrétní rozbor současného stavu a rozvojových tendencí jednotlivých odvětví národního hospodářství v členských státech RVHP a vzájemných hospodářských styků těchto států. Takovýto přístup ke zpracování zvoleného tématu určuje i metodu výkladu — použití co možno nejúplnějšího souboru skutečných údajů, jejich zobecnění a stručné závěry.

Předkládaná práce je pokusem o rozbor úlohy a místa zemědělství v soustavě národního hospodářství členských států RVHP. Jejím cílem je osvětlení činitelů a zvláštností, které měly rozhodující vliv na formování současného stavu zemědělské výroby členských států RVHP.

— 1965, Studijní informace ÚVTI, řada Zemědělská ekonomika č. 4-5, str. 228, lit. 33

HACH V., TRNKA M.: *Organizační struktura institucí Evropského hospodářského společenství se zvláštním zaměřením na zemědělství*

Integrační seskupení Francie, NSR, Itálie, Belgie, Nizozemska a Lucemburska je významné i z hlediska společné zemědělské politiky těchto zemí. Studijní zpráva je zaměřena na posouzení institucí Evropského hospodářského společenství ve vztahu k tomuto odvětví. Organizační struktura je ukázána na pozadí celkových integračních snah. Vysvětluje se mechanismus činnosti institucí Evropského hospodářského společenství a jejich vzájemné vztahy a postavení. Přílohou část obsahuje schémata hlavních integračních seskupení vybraných světových organizací, a pokud jde o EHS, též podrobné členění složek zabývajících se zemědělstvím.

— 1965, Studijní informace ÚVTI, řada Zemědělská ekonomika č. 3, str. 59, lit. 14

JELÍNKOVÁ V.: *Možnosti použití parametrického programování při řešení úloh z oboru zemědělské výroby*

Metody lineárního programování předpokládají, že všechny parametry (strukturální koeficienty, omezující koeficienty i ceny) jsou známé konstanty a že výčet

mnohých procesů i počet omezení je stálý. Ve skutečnosti však musíme v mnoha případech brát v úvahu, že podmínky úlohy se mohou měnit. Se změnou podmínek dochází však ke změně optimálního řešení úlohy. Důležité je zjistit, do jaké míry změněné podmínky — parametry — ovlivní konečné řešení, a zda je nutné při změně podmínek celou úlohu přepočítávat nebo zda je možné zkorigovat již vypočtené optimální řešení.

Parametry se mohou měnit, jestliže tatáž úloha se periodicky opakuje (mění se kapacity, ceny) nebo jsou parametry úlohy dány nepřesně, přibližně a je třeba zkoumat, zda v určitých mezích zůstane řešení stabilní. Někdy se úloha pro usnadnění výpočtu zjednodušuje tak, že některé podmínky, o nichž se domníváme, že nemohou ovlivnit výsledek, zpočátku vynecháme. Dodatečně pak chceme zkoumat, zda vynechané podmínky skutečně nemají vliv na řešení. Jindy je třeba zjistit, jak se bude chovat optimální řešení v případech, že omezující vektor závisí na proměnlivém parametru, který se např. mění rovnoměrně s časem, nebo na několika parametrech.

Úkolem parametrického programování je určit, jak se mění optimální báze se změnou parametrů.

Obě uvedené úlohy jsou jen teoretickými příklady použití parametrického programování, při nichž byla osvětlena jednak závislost optimálního řešení na změně ceny jednoho z výrobků, jednak závislost optimálního řešení na změně jedné z okrajových hodnot. Oba příklady přispívají k rozšíření možností, jak aplikovat parametrické programování na řešení úloh z oboru zemědělské výroby.

— 1965, Studijní informace ÚVTI, řada Zemědělská ekonomika č. 6, 40 str., lit. 9

Zemědělské družstevnictví v ekonomice rozvojových zemí

Je známou skutečností, že rozdíly mezi ekonomickou úrovní vyspělých a rozvojových zemí se v poválečných letech nadále prohloubily a že k tomuto, pro rozvojové země nepříznivému trendu, přispěla rozhodující měrou nerovnoprávná směna na světovém trhu, mající kořeny v koloniálním systému. Mohutná národně-osvobozenecká vlna, která smetla v historicky velmi krátké době základy tohoto systému, je charakterizována mj. právě tím, že vedle politického osvobození vznesla v četných zemích kategorické požadavky i na osamostatnění ekonomické.

Rozvojové země realizující (zejména s pomocí socialistických zemí) industrializační programy, současně však věnují velkou pozornost přeměně a modernizaci svého zemědělství, jakožto dosud daleko převažujícího výrobního odvětví. V rozvojových plánech se od zemědělství očekává, že postupně zlepší zásobovací bilanci (většinou dosud zdaleka převažuje podíl exportních monokultur na úkor výroby potravin pro domácí trh) a že přispěje rozvoji venkovských oblastí. Tyto náročné úkoly nemůže splnit ani plantážní způsob hospodaření kolonií, ani tradiční domorodé hospodaření. Proto je v rámci tzv. nekapitalistické cesty stále více zdůrazňován v četných rozvojových zemích družstevní způsob hospodaření.

Družstevnictví nebylo v rozvojových zemích neznámé ani za koloniální nadvlády. Mělo tehdy ovšem jako nástroj koloniálních velmocí jiné cíle, jinou organizaci i jiné metody.¹⁾

Od dosažení politické nezávislosti řady afrických i asijských zemí uplynulo již několik let. Není proto bez zajímavosti pokusit se s odstupem času o zhodnocení pozic existujícího zemědělského družstevnictví v nich a o zhodnocení problémů spojených s jeho rozvojem. To je také cílem tohoto článku, opřeno o studium problematiky strukturálních změn v ekonomice zemědělství rozvojových zemí tak, jak se tato jeví z dostupných pramenů.

Pozice družstevního způsobu hospodaření v soudobé ekonomice rozvojových zemí

Podmínky pro širší rozvoj pokrokovějšího zemědělského družstevnictví dosud nenastaly v Latinské Americe (s výjimkou Kuby a částečně i Mexika). V Africe a v Asii naopak lze sledovat v četných nových státech silný rozmach družstevního hospodaření na půdě. V tomto směru jsou tedy nedávné kolonie Afriky i Asie v určitém předstihu před některými již déle existujícími státy Latinské Ameriky, jejichž vlády je dosud nevymanily z faktického postavení polokolonii. Úzká spojitost mezi „dekolonizací“ a družstev-

nictvím je proto viditelným charakteristickým vývojovým rysem v rozvojových zemích. Čím odhodlaněji se přistupuje k dekolonizaci, tím větší důležitost je přikládána družstevnímu způsobu hospodaření a naopak.

Při posuzování pozice zemědělského družstevnictví v ekonomice rozvojových zemí nutno ovšem rozlišovat mezi místem, jež toto zaujímá v rozvojových plánech národního hospodářství, a skutečně dosaženým stavem v praxi.

Podle prvního hlediska, tj. podle místa

¹⁾ Srovnej předchozí stat: Zemědělská ekonomika č. 5./1961, str. 444-460.

v rozvojových plánech, lze shledat jak v Africe, tak v Asii řadu zemí, kde družstevnictví jako způsob hospodaření je považováno za nejlepší cestu rozvoje. V Africe jde zejména o tyto země: SAR, Alžírsko, Tunisko, Senegal, Mali, Guinea, Dahomej, Tanzanie, Keňa, Ghana, Malgašsko. V Asii sem patří (pomineme-li Izrael jako zvláštní případ) především Indie, Barma, Ceylon, Indonésie, atd. Ne všechny jmenované země však pohlížejí na družstevnictví stejným způsobem. Vede k tomu jak různorodost podmínek, v nichž je k rozvojovým plánům přistupováno, tak různorodost přístupu samotného, daná charakterem vládní moci ve státě.

V Africe nabývá pokrokovějších forem zatím družstevnictví v Alžírsku, Mali, Ghaně a částečně i v SAR a v Guineji, kde vlády nastoupily ostrý protikoloniální kurs a kde nekapitalistická cesta rozvoje je v zemědělství nejzřejmější.

V Alžírsku byla státem převzata hospodářství kolonů a přeměněna jednak na státní statky, jednak na tzv. samosprávná hospodářství, která jsou specifickou formou společného hospodaření bývalých zemědělských dělníků a bezzemků na zabrané půdě. Tyto výrobně-hospodářské jednotky se stávají základem pro vzrůst družstevního sektoru v zemi.

V Mali je rovněž budováno zemědělské družstevnictví zdola, tj. od vesnic. Již v roce 1962 tam existovalo na 3000 výrobních zemědělských družstev, mezi jejichž statutem dané cíle patří: organizace společné práce, obdělávání kolektivních polí, prodej výrobků, zásobování vesnice náradím, osivem, spotřebním zbožím a potravinami, pomoc sociálně potřebným, rozvoj lidové kultury a zlepšování hygieny. Společné hospodaření je na vesnici vžito, protože tam nedošlo ke vzniku kapitalistických vztahů. Družstva vznikla tam, kde se pro to vyslovila většina dospělých v obci. V průběhu posledních pěti let byla souběžně budována i nástavbová družstevní organizace (okresní a krajská zařízení). Zvláštní postavení má oblast kolem řeky Nigeru, kde je družstevně obhospodařována nově obdělávaná půda a kam stát soustředil odborné kádry i technické vybavení.

V Ghaně lze pozorovat vzrůst počtu družstev se společným hospodařením. V zemi existují v podstatě tři základní typy družstev: v I. typu obdělávají zemědělci své jednotlivé pozemky pomocí strojů zapůjčovaných Národní družstevní radou, ve II. typu pracují družstevníci již na scelených pozemcích a ve III. typu se vytvářejí specializované druž-

stevní farmy. V tomto nejvyšším typu je družstevně provozována již i živočišná výroba. V roce 1964 přesáhl počet všech družstev 1000. Veškerý výkup kakaa (monokultura země) jde nyní již prostřednictvím Ghanské společnosti kakaových družstev, čímž byl odstraněn vliv cizích firem.

V SAR se dokončuje pozemková reforma, půda cizinců byla znárodněna a značné plochy ke kultivaci se očekávají od velkých zavodňovacích projektů. Ve všech těchto případech je zaváděn družstevní způsob hospodaření. V posledních letech probíhala z popudu nejvyšších míst na venkově akce za rozorání mezí a k přeměně veškeré půdy fellahů ve společná pole. Pod společným hospodařením je v SAR však třeba zatím rozumět něco jiného než u nás. Pole sloučená do velkých lánů jsou zorána v rámci možností traktorem (nejčastěji dosud taženými zvířaty členstva) jako celek. Poté jsou vytyčeny znovu hranice mezi jednotlivými dílci členů, kteří pracují dále na „svém“ v rámci společného osevňovacího postupu. Každý má také svou sklizeň za případné vzájemné pomoci. Rovnost přídělu půdy přineslo vyrovnání hospodářského postavení členstva. Na nově zúrodňované půdě nemá již docházet k dělení pozemků, které mají být obhospodařovány plně jako celek za demokratické samosprávy členstva.

V Guineji jsou v současné době zemědělská družstva asi v 500 vesnicích. Počáteční bouřlivá vlna zakládání družstev opadla poté, když nebylo možno náraz zabezpečit výchovu členstva ani družstva vybavit potřebnými prostředky. Současná situace je taková, že společně se hospodaří většinou jen na nově obdělávané půdě, kde se buď pěstují nedostatkové plodiny ke krytí potravinových potřeb měst i obcí nebo se zavádí modernější způsob pěstování banánovníků a kávovníků. Urychluje se výstavba vyšších stupňů družstevní organizace.

V Senegalu bylo v roce 1964 již přes 1500 zemědělských družstev a jejich podíl na celkové tržní produkci v zemi představoval 58 %. Jsou to však jen prodejní družstva, mající za účel zkvalitnit sběr, skladování a odbyt arašidů z vesnic.

V Asii patří mezi hlavní nositele zemědělského družstevnictví Indie. V Indii byla po dlouhá leta nejrozšířenější zemědělská úvěrová družstva. Již v roce 1961 jich bylo na 200 000 z celkového počtu 332 000 družstev, která měla dohromady kolem 34 miliónů členů. O obratu v družstevním zaměření bylo rozhodnuto v roce 1959, když 64. zasedání Národní-

ho indického kongresu stanovilo „že budoucí agrární struktura by měla spočívat na družstevním a kolektivním obdělávání pozemků. Zemědělci podrží svá vlastnická práva, ale budou obhospodařovat svá pole společně, přičemž každý obdrží tu část čistých příjmů, která odpovídá výměře jeho majetku. Dále ti, kteří skutečně obdělávají půdu, ať již jim patří či ne, obdrží část úměrnou práci, kterou vykonali při společném obdělávání.“ Indie má kolem 600 000 vesnic, v nichž zdaleka ne všude je na uspokojivém stupni místní samospráva. Úsilí o rozvoj zemědělského družstevnictví je proto v zemi úzce spojeno s úsilím o lepší úroveň místní samosprávy (tzv. Panchayátů). V důsledku existujících zbytků feudálních vztahů ve vnitrozemí a tradičního kastovníctví i náboženských představ (např. nedotknutelnost krav) má vláda před sebou velké úkoly. Vesnické družstvo a panchayát se proto stávají operními body přestavby vesnice. V současné době by mělo být podle rozvojového plánu země kolem 250 000 základních

vesnických sdružení s asi 40 milióny členů. Koncem roku 1966 by se mělo v družstvech sdružovat 74 % zemědělského a 55 % venkovského obyvatelstva.

V Barmském svazu se podle vládního programu zřizují tzv. družstevní vesnice se společným obhospodařováním nově vzdělávané půdy. Na půdě z pozemkových reforem, přidělované maloroľníkům a bezzemkům ve výměře do 4 ha, bylo vedle toho již v roce 1957 na 7000 zemědělských výrobních družstev.

V Indonésii je družstevnictví cílevědomě zaváděno již po řadu let. I když na vesnici nejde ještě o družstva s rozdělováním podle práce, přece jen i zde sehrála již značnou úlohu při zásobování a úvěrování.

Obdobných příkladů by lze nalézt celou řadu. Vyplyvá z nich, že i skutečná pozice zemědělského družstevního sektoru v národním hospodářství rozvojových zemí stoupá, a to tou měrou, jak se daří překonávat překážky stojící v cestě probíhajícím strukturálním přeměnám.

Problémy spojené se zabezpečováním rozvoje výrobních sil v zemědělství rozvojových zemí

Četné rozvojové země zápasí při zabezpečování rozvoje výrobních sil s problémy, jejichž struktura i intenzita daleko přesahují evropské poměry. Překážky stojící v cestě vyplývají často ze samotného klimatu, jsou násobeny velmi nízkou úrovní gramotnosti širokých mas na venkově, absolutním nedostatkem moderního nářadí a strojů, obtížemi v komunikacích, celkovou zaostalostí výrobních vztahů na vesnici, i neexistencí vlastní průmyslové základny, atp. Mnohé z nedostatků je vyvažováno nadšením, snahou po vytvoření lepší budoucnosti, spojující lidi do kolektivů. V tomto směru jsou družstva na vesnicích většinou velmi kladně přijímána, zejména mladými lidmi. Přerod, který rozvojové země prožívají, je však natolik bouřlivý, že přínem nezbytně dochází ke konfliktům a rozporům. Konfliktní situace vznikají jak na vesnicích ve vztahu lidí k věcem a ve vztazích mezi lidmi navzájem, tak přímo v ekonomice země. S novou technikou, která na vesnice postupně přichází, umí jen málokdo zacházet. Lidé (např. v Africe) nebyli navíc zvyklí přijímat rozkazy od jiného, než staršího v rodině nebo obci, tlak měst na zásobování stoupá atp.

Neuznávání jiné autority vedlo a vede ke komplikacím nejen na vesnici, ale

i ve městech, kde se soustřeďuje výstavba nového průmyslu. Na mezinárodní konferenci o obchodu a rozvoji v Ženevě v roce 1963 bylo např. konstatováno, že jen za posledních 15 let vzrostlo obyvatelstvo měst v Africe dvakrát. Útek z vesnice ovšem ovlivňuje negativně další růst zemědělství (při nedostatku techniky se na vesnici postrádá každá pracovní síla), migrující snižují hladinu mezd atp. Růst městského obyvatelstva vede přitom ke zvyšování požadavků na zemědělskou produkci, a to nejen v kvantitě, ale i ve struktuře (potraviny). Vše komplikuje skutečnost, že na takovou situaci je často právě tak málo připraven ten, kdo na vesnici zůstal, jako ten, kdo odešel do města. Vesnice je nucena přizpůsobit se požadavkům trhu a specializovat svou zemědělskou produkci pro trh. Zde nastupuje praktická stránka úlohy zemědělského družstevnictví. Prostřednictvím vesnického družstva lze výrobu snadněji orientovat žádoucím směrem, ulehčit odbyt i působit na výchovu vesničanů. Na vesnicích přitom vznikají nové vztahy, dané ekonomickým rozvojem: autorita staršího se vždy nekryje s osobou předáka, požaduje se určitá plánovitost prací v dříve neznámém smyslu, v důsledku rozvoje tržního zemědělství se mění i vztahy uvnitř rodiny (např.

stoupá úloha ženy, jejíž účast na výrobě pro trh se zvyšuje), vesničané začínají stále více uvažovat přes peníze, trhají se rodové vztahy, atp.

Existence družstev umožňuje rozvojem zemím také lépe zemědělství plánovat. Státní orgány nyní jednájí s družstvem, což je mnohem pružnější než dříve. Družstva jsou kanálem, jímž do zemědělství začíná proudit nová technika a s ní nové způsoby práce. Jsou také předmětem stoupajícího úsilí o zvyšování odborné i kulturní úrovně na vesnicích. V tomto směru znamená uvážený rozvoj družstevní struktury v zemědělství vytvoření odrazových můstků pro celkový rozvoj výrobních sil v zemědělství rozvojových zemí.

Méně jednoznačná je však kvalitativní stránka věci. Ještě příliš mnoho faktorů působí na tempo i obsahové směry rozvoje družstevnictví. V této souvislosti se proto naskytá otázka, co vlastně je možno a také třeba považovat za pokrokové zemědělské družstevnictví v rozvojových zemích. Jsou to jediné družstva pracující na kolektivních polích a dělící výsledky práce mezi členy nikoliv podle kritéria jejich osobního soukromého vlastnictví pozemků? Nebo je možno jako pokrokovou posuzovat i taková družstva, která sice řadu prací vykonávají společně, ale výsledek práce přísluší členům z jejich vlastních dílců? Základem pro odpověď musí být zřejmě jednak porovnání dosaženého stavu se stavem, který předcházel založení i chod družstva, jednak posouzení konečných cílů, k nimž se v daném území a státě směřuje. Na základě prvního hlediska je zřejmé, že ve srovnání s minulostí jde o nesporný pokrok. Již z leninské definice tříd vyplývá, že nejen vztah k výrobním prostředkům, ale i postavení výrobce v organizaci zemědělské výroby a způsob i velikost nabývaného důchodu, hrají značnou úlohu při třídní analýze. V zemědělských družstvech rozvojových zemí, ať již v černé

Africe nebo v družstvech pozemkové reformy arabského světa (tj. v zemědělských družstvech přídělčů půdy, jež jsou povinně ustavována), či jinde je takový stav, že při zhruba rovné hospodářské účasti členů na výrobě družstva jsou to sami členové, kteří si v místním článku výrobu organizují, a že jejich důchody jsou také zhruba shodné. Družstva pomáhají zvyšovat kulturu práce i života. V tomto smyslu je nutno je označit za pokroková. Stejně nutno hodnotit se vznikem družstev klesající vliv lichvářů a překupníků. Jinak se ale může jevit tato situace, která se z hlediska konečných cílů, k nimž se směřuje. Jsou známy případy již z koloniální éry, že byla podporována družstva domorodců se společným hospodařením na společné půdě, jen aby se zvýšila produkce monokultury. V určité fázi vývoje však zasáhla koloniální správa a půdu rozdělila mezi rolníky. Říkalo se tomu „civilizační proces“. Prakticky šlo o vytváření základů pro kapitalistickou cestu vývoje. Z druhé strany vzato, nic nebrání tomu, aby družstva, kde půda je rozdělena do dílců mezi členy, se v průběhu vývoje nestala družstvy socialistického typu. Záleží na celkových výrobních vztazích, které si vlády a lid rozvojových zemí zvolí jako svou perspektivu. V tomto směru je podstatné, že naprostá většina rozvojových zemí je pro nekapitalistickou cestu rozvoje. Nebylo by ovšem správné nahlížet na celkový vývoj v rozvojových zemích zjednodušeně. Probíhá v nich boj, ke kterému ani zbytek světa nepřihlíží nečinně. Problémy dalšího rozvoje výrobních sil v jejich zemědělství jsou proto úzce spjaty s celkovou koncepcí výrobních vztahů. V této oblasti se také nachází těžiště střetů. Jde například i o to, jakým společensko-ekonomickým cílům budou sloužit traktory a další stroje, proudící do rozvojových zemí ze všech částí vyspělého světa.

Formy pomoci vyspělých zemí

V posledních letech byly v důsledku bouřlivých přeměn v rozvojových zemích překonány názory na západě, které hodnotily jejich zaostalost jako „bludný kruh“, z něhož není cesty a pro který je tedy každá pomoc zbytečná a nerentabilní. Rozvojovým zemím se pomáhá, avšak tato pomoc má svá specifika. Nejenže se prakticky nepodporuje výstavba těžkého průmyslu, navíc existuje ještě nechuť pomáhat státnímu hospodářskému sektoru vůbec. Ostatní hospodářská

pomoc se váže na politické a vojenské podmínky. Vedle toho se přistupuje k různým darům, např. přebytků pšenice, což má též propagační charakter. Sledujeme-li pomoc přímo zemědělství, jsme svědky obrovského úsilí o získání vlivu ve zprostředkovaném i přímém působení jak na vedoucí státníky, tak na odborníky a lid v rozvojových zemích. Jsou pořádány jak kolektivní, tak i individuální akce, umožňované tím, že v řadě mezinárodních organizací mají dosud hlavní

slovo západní představitel. Ze specializovaných agenci možno uvést Mezinárodní federaci zemědělských výrobců a Mezinárodní družstevní svaz. Jejich programy na pomoc rozvoji zemědělského družstevnictví jsou programy úsilí o přorientaci tohoto hnutí. Západní způsob civilizace je též přenášen do rozvojových zemí zvyhodněným školením kádrů všech stupňů.

Značný význam mají dále tzv. „mírové sbory“, o nichž je nezbytné v souvislosti s budoucností zaměření zemědělského družstevnictví v rozvojových zemích uvést některé údaje: založeny byly v USA v roce 1961, od té doby se staly záležitostí Japonska, NSR, Velké Británie, Francie, Belgie, Holandska, Dánska, Švédska, Izraele a řady dalších zemí. Rovněž UNESCO, FAO a Hospodářská a sociální rada OSN přijaly již rezoluce, v nichž se stanoví, že vedle expertů mají pracovat v rozvojových zemích i „experti-junioři“, kteří jsou sice menšími odborníky, ale jsou ochotni pracovat po delší dobu ve skupinách přímo na vesnicích. Ti se mají stát a také se stávají mj. zemědělskými družstevními instruktory. Do této akce se v mezidobí přihlásily již desetitisíce lidí a vlády vysílajících zemí jejich rozhodnutí pracovat v rozvojových zemích podporují. Tak např. Belgie vydala již v roce 1961 zákon, který vyjímá z vojenské služby inženýry, veterináře, lékaře a některé další specialisty, kteří jsou ochotni pracovat delší čas v rozvojových zemích. Francie nasazuje tyto mladé lidi ve skupinách po 3—4 pracovních po předchozím tvrdém šestiměsíčním výcviku přímo ve vesnicích států své bývalé koloniální sféry. NSR vysílá zemědělské inženýry a techniky

s platem o něco nižším, než by měl oficiální expert, avšak vyslaným lidem ve věku 21—35 let se ukládá měsíčně na bankovní účet doma 150 DM. Pracují ve skupinách až o 15 lidech. Ve svém souhrnu představují mírové sbory velikou sílu, v níž americké a západoevropské zájmy mají své bezprostřední vyslance. V Africe vedle toho v poslední době stále intenzivněji působí Izrael, v Asii pak Japonsko. Síla osobního kontaktu byla takto v masovém měřítku dána do boje nejen za zlepšení životních podmínek na vesnici rozvojových zemí, ale především za orientaci jejich budoucího společensko-ekonomického vývoje.

V porovnání s cíli západní pomoci je zřejmé, že socialistické země podporují především hospodářské osamostatnění rozvojových zemí (pomoc při výstavbě těžkého průmyslu, příznivé úvěry, dodávky technického zařízení i pro zemědělství, atp.). Značný rozsah má i vzdělávání budoucích odborníků z rozvojových zemí na školách i podnikcích přímo v socialistických zemích. Socialistické země svou pomoc nespojují se žádnými výhradami.

Každodenní světový vývoj ukazuje, že rozvojové země velmi dobře chápou, že jsou to socialistické státy, odkud se jim dostává upřímné a výhodné pomoci ve směrech a oblastech, které potřebují. Složitější a proto také nepřehlednější je však situace v mimostátní pomoci, zejména, máme-li na mysli výhled struktury v zemědělství. V této oblasti, reprezentované zejména mírovými sbory, mají západní státy před socialistickými státy určitý předstih, jehož dosah nelze dnes ještě podrobně vyhodnotit, ale jehož závažnost je již dnes zřejmá a je ji třeba věnovat pozornost.

Závěr

Současnou vývojovou fází zemědělského družstevnictví v rozvojových zemích je možno označit za proces jeho krystalizace, v němž probíhá boj mezi pokrokovým a reakčním pojetím. Vlády jednotlivých zemí se snaží jít cestou, která v jejich podmínkách je nejschůdnější. Tak např. tam, kde dodnes existují tradiční kolektivní pole, pokrokové vlády navazují ve svých nekapitalistických rozvojových programech přímo na faktický stav, kterému dávají novou náplň. V jiných zemích, kde boj o půdu byl po generace těžištěm úsilí vesnice, je nastoupená cesta opřena o tyto faktory. Všem rozvojovým zemím je společné, že jejich rozvoj je zevnitř brzděn nedostatkem techniky a zkušeností nově získané stroje

a náradí řádně ovládat a dát do souladu s potřebami měnící se ekonomiky. Vesnice se společensky a třídně diferencují, ač staré přežitky jsou dosud silným konkurentem nových ideí. Vnitřní rozklad staré feudální společnosti je terčem mnoha zásahů zvenčí, z nichž čtené usilují o orientaci na západní civilizaci. Motivy i formy tohoto procesu jsme připomněli. Svou váhu v něm mají navíc zbylé koloni a jazykové svazky s koloniálními metropolemi. Protiváha přímo na místě není dosud všude ještě zdaleka vytvořena, i když domácí pokrokové politické organizace nacházejí na vesnici stále větší porozumění a ohlas. Velký význam v budoucím vývoji budou mít proto odborníci, zejména středně-technické kádry.

Jejich masovou výuku pro rozvojové země nelze v zahraničí dobře zabezpečit. Směr pomoci socialistických států rozvojovým zemím by se měl proto v budoucnu vedle již poskytovaných forem pomoci zaměřit zřejmě daleko více než dosud na výstavbu škol přímo v rozvojových zemích. Tyto školy by měly být vybaveny (pochopitelně se souhlasem příslušných vlád) pedagogickými pracovníky, kteří by vychovali též své nástupce z řad místních obyvatel. Každý expert ze socialistické země musí být navíc předem co nejlépe informován o problematice rozvojových zemí a detailně o zemi, kde má působit. Základy pro to jsou již v socialistických zemích vytvořeny (viz v ČSSR Institut tropického a subtropického zemědělství při VŠZ v Praze, v NDR obdoba v Lipsku, v SSSR Lumumbova univerzita, atp.). Prozatím však šlo u domácích frekventantů převážně jen o přípravu oficiálních expertů. Srovnání s celosvětovým trendem ukazují, že stojí za úvahu zvážit případné rozšíření okruhu personální pomoci. Do rozvojových zemí by se měla např. šířeji otevřít cesta dalším dobrovolným mladým pracovníkům

i mimo rámec oficiálních expertů, zejména na těch, kteří by byli ochotni přímo na vesnicích spoluvytvářet lepší budoucnost místního lidu. Muselo by pochopitelně jít o takové uchazeče, jejichž odborné, jazykové i sociologické znalosti by byly spolu s jejich zájmem zárukou čestné a účinné pomoci. Ze socialistických zemí nastoupilo tuto cestu prozatím jen Čínská lidová republika, jejíž vliv v Africe i Asii také v důsledku toho v poslední době značně stoupá.

Rozvojové země s pohnutou historií napsaly vesměs teprve první řádky do stránek svých novodobých dějin. Vnitřní předpoklady v nich jsou pro to, aby tato cesta byla pokroková. Je tedy třeba, aby i vnější předpoklady působily stále více v souladu s nimi. Pak bude zcela zřejmé, že ani zemědělské družstevnictví nebude odvedeno v neprospěch lidu rozvojových zemí z cesty, kterou nastoupilo. Je totiž bezesporné, že výhledy své budoucnosti má v rukou právě lid rozvojových zemí. Záleží proto mnoho na tom, jakým směrem se bude vyvíjet jeho informovanost. V silách socialistických zemí je, aby se dovídal pravdu, která je v pokroku.

Literatura

1. Ananjev P.: Kooperacia v Indonésii, Sovětskaja potrebitelskaja kooperacia, Moskva, 1963 č. 9. — 2. Banerjee J.: Cooperative Movement in India, N. Delhi, 1961. — 3. Guy Belloncle: L'arachide au Sénégal, Mouvement coopératif et développement économique, Oléagineux, Paris, 1964, No 7. — 4. Birmanie: Terre et Travail, 1962, No 4-6. — 5. Coop. Inf. et Doc., Bruxelles, r. 1962-1964. — 6. Coop. News Service, Intern. Coop. Alliance, London, 1961-64. — 7. ČTK, Hospodářské informace ze zahraničí, Praha, r. 1962-64. — 8. ČTK, Přehled světového tisku, Praha, 1963-65. — 9. Economic News Service, Intern. Coop.

Alliance, London 1961-64. — 10. Fipa Nouvelles, 1963-64. — 11. Hospodářské zprávy ze zahraničí, Výzkumný ústav zahraničního obchodu, Praha, 1961-65. — 12. Konference o obchodu a rozvoji, Geneva, 1963, materiály. — 13. Le Monde, Paris, 1963, z 3. I. — 14. Otázky míru a socialismu, Praha, r. 1962-64. — 15. Schiller Otto: Two types of cooperation, All India Cooperative Review, N. Delhi, 1963, february. — 16. Trnka M.: Zemědělské družstevnictví v Africe (s přihlédnutím k úloze Izraele) — připraveno pro tisk v ÚVTI Praha jako Studijní informace v rozsahu 105 stran.

Dr. Miloslav Trnka

Ústav vědeckotechnických informací,
MZLVH, Praha

O využití ekonomickomatematických metod v zemědělské ekonomice

Dne 18. června 1965 měla vědecká rada Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky v Praze své řádné zasedání s tematickým zaměřením. Obsahem tohoto zasedání bylo zhodnocení dosavadních vědeckovýzkumných prací VÚZE v oblasti využití ekonomickomatematických metod a moderní výpočetní techniky v ekonomice zemědělství, jakož i stavu příprav vybudování Výpočetního střediska při VÚZE, které bude vybaveno samočinným počítačem.

Jak známo, nutnost zvýšení exaktnosti jak ve vědeckém výzkumu, tak ve vlastní rozhodovací a řídicí činnosti lidí, vedla v posledních letech v celém světě k mohutnému rozvoji matematických metod a výpočetní techniky ve všech oblastech národního hospodářství. Z těchto důvodů zahrnul také VÚZE do svého plánu vědeckovýzkumných prací úkol „Výzkum využití matematických metod v zemědělství“, v jehož rámci byla a je řešena řada dílčích úkolů, zaměřených na různé problémy zemědělské ekonomiky, při nichž je možné nebo výhodné uplatnit matematické metody.

Jedním z prvních dílčích úkolů, který byl vyřešen ve VÚZE již před časem a který již nalezl i v praxi určité uplatnění, bylo stanovení optimální krmivové základny v zemědělských závodech. Jak dokázaly nejen vlastní optimalizační propočty s pomocí samočinného počítače, ale i některé výsledky v praxi, lze při použití navržené metody bez zvýšení nákladů i potřeby pracovních sil, bez rozšíření současných ploch krmných plodin, jakož i za dané úrovně hektarových výnosů zvýšit produkci stravitelných bílkovin v průměru o 10–15 %. Jen tento jediný příklad aplikace matematických metod je jistě velmi výmluvným důkazem jejich významu pro zvýšení efektivnosti zemědělství.

Na zmíněném zasedání vědecké rady VÚZE v Praze bylo v oponentském řízení zhodnoceno dalších šest dílčích úkolů, o nichž byly předloženy podrobné

průběžné zprávy jednotlivých řešitelů, resp. řešitelských kolektivů.

První z projednávaných zpráv byla průběžná zpráva o dílčím úkolu „Optimální rozdělení zásob krmiv pro jednotlivé druhy a kategorie hospodářských zvířat v zimním období“. Oba oponenti (doc. inž. V. Pilíšek CSc. a inž. Kašpar) i diskuse potvrdila, že jde o velmi aktuální problematiku, kde uplatnění navrženého postupu s užitím matematických metod může přinést zemědělské praxi velký hospodářský efekt. Podstata řešení tohoto dílčího úkolu spočívá v tom, že se s pomocí navrženého modelu využívá možností vzájemné výměny jednotlivých disponibilních druhů krmiv v krmné dávce a v určitém rozpětí s ohledem na danou užitkovost hospodářských zvířat, aby při zabezpečení plánované tržní produkce a stavů hospodářských zvířat byly zásoby krmiv rozděleny mezi jednotlivé druhy a kategorie zvířat tak, aby bylo dosaženo maximálního finančního efektu. To znamená, že výsledkem řešení je zároveň i určení těch druhů a kategorií hospodářských zvířat, u nichž je výhodné zvýšit nutriční úroveň krmné dávky a tím dosáhnout i vyšší užitkovosti a vyššího finančního efektu. Po diskusi schválila vědecká rada VÚZE dosavadní způsob řešení i dosažené dílčí výsledky a vyslovila svůj souhlas s dalším postupem navrženým řešiteli (prom. ekonom J. Kundrát, H. Antes) při respektování připomínek vzešlých z oponentského řízení.

Druhým z projednávaných dílčích úko-

lů byl úkol „*Aplikace metod analýzy kritické cesty v zemědělství*“, jehož základním obsahem je výzkum možnosti uplatnění těchto metod, zejména však metody PERT a CPM, při plánování, organizování sezónních a později všech polních prací v průběhu celého roku v zemědělských podnicích. Jak potvrdili oba oponenti (doc. inž. Vl. Pilíšek a inž. E. Novotný) i diskuse na vědecké radě, jsou dosavadní výsledky výzkumu i ověřování v praxi velmi potěšitelné a dávají naději — za předpokladu dostatku výpočetní a sdělovací techniky — na možnost širokého uplatnění i v zemědělské praxi. Tyto metody dosud byly a jsou používány při řízení složitých projektů, především v průmyslu a stavebnictví. Diskuse zároveň ukázala, že vhodné spojení těchto metod s optimalizačními propočty vlastního rozmístění a nasazení výrobních prostředků a pracovních sil může přinést nejen zemědělským podnikům, ale celému zemědělství i národnímu hospodářství značný efekt. Vědecká rada po schválení předložené průběžné zprávy řešitelům doporučila, aby se v dalším výzkumu zaměřili i na vyřešení těchto otázek a na jejich ověření v praxi vybraných zemědělských závodů.

Třetí z projednávaných průběžných zpráv byla zpráva o řešení dílčího úkolu „*Optimalizace krmných směsí pomocí matematických metod*.“ V úkolu jde v podstatě o to, nalézt s pomocí simplexové metody LP takové složení krmné směsi pro jednotlivé druhy a kategorie hospodářských zvířat, aby požadavky zvířat na energetickou hodnotu, na množství bílkovin, aminokyselin, vitamínů, minerálních látek atd. byly plně uspokojeny a současně dosaženo extrému účelové funkce (v daném případě nejlevnější výroby 1 kg dané směsi z daných disponibilních zdrojů). Jak bylo v diskusi konstatováno, byl obdobný problém v ČSSR již řešen (především ve Výzkumném ústavu potravinářského průmyslu) a je aplikován v široké praxi ve všech vyspělých kapitalistických zemích při výrobě krmných směsí.

V našich podmínkách vystupuje však v souvislosti s řešením i uplatňováním výsledků tohoto výzkumného problému v praxi, jiný, neméně závažný problém: nalézt takové rozdělení jednotlivých surovinových zdrojů do jednotlivých krmných směsí, aby celkový efekt v celé živočišné výrobě byl maximální. V tomto duchu posoudili a schválili předloženou zprávu i oba oponenti (inž. Barták a inž. Kašpar) a spolu s dalšími členy vědecké rady poskytli řešiteli (inž. Růžičkovi) cenné rady a připomínky

v dalším postupu. Vědecká rada závěrem schválila předloženou zprávu s tím, že dále již nebude řešena otázka optimalizace jednotlivých krmných směsí (bude se tím nadále zabývat VÚK v Pohořelci) a výzkumná práce na tomto úseku se soustředí na řešení optimalizace rozdělení surovinových zdrojů do jednotlivých krmných směsí.

Dalším z projednávaných úkolů byl úkol „*Výzkum možnosti využití matematických metod při řešení dopravního problému v zemědělství*.“ Jeho řešiteli (inž. Škodová a M. Mazel) se především soustředili na vyhodnocení všech hlavních matematických metod v oblasti výkupu a přepravy vykoupených zemědělských výrobků. Na konkrétních příkladech dopravy žita z výkupních skladů do mlýnů a přepravy jatečného dobytka z výkupních míst do jatek byl prověřen jak efekt, dosažený při použití jednotlivých metod, tak i jejich pracnost. Z použitých aproximálních metod se zcela jednoznačně ukázala nejvýhodnější Habrova frekvenční metoda, při níž bylo dosaženo nejvyšších úspor, jejíž použití je nejméně pracné a umožňuje zejména u velmi rozsáhlých tabulek značnou úsporu strojového času počítače, jestliže po jejím použití následuje přesná optimalizace na samočinném počítači. Průběžná zpráva, kterou příznivě a s určitými doporučeními a připomínkami pro další postup oponovali doc. dr. Habra a inž. Doštal, ukázala zároveň na účelnost prozkoumání možnosti uplatnění některých dalších — dosud zpravidla jen teoreticky zpracovaných — metod (zvláště dopravního problému se stochastickými požadavky a vícerozměrného dopravního problému). Závěrem vědecká rada schválila předloženou průběžnou zprávu a doporučila řešitelům další postup.

Dalšími dvěma projednávanými dílčími úkoly s velmi podobným zaměřením byl úkol dr. P. Kubáše z VÚPE v Bratislavě „*Metodika sestavování optimálních struktur výroby v zemědělských závodech*“ a inž. L. Vrány (externího spolupracovníka VÚPE v Praze) „*Diferencované modely optimální struktury výroby v zemědělských závodech*“. Podstata obou těchto dílčích úkolů spočívá ve vypracování metodického postupu — ověřeného na konkrétních zemědělských závodech — při sestavování modelu takové struktury celé zemědělské výroby v závodech, aby při dodržení předem určených omezujících podmínek jak z hlediska agrotechnického (maximální, resp. minimální hranice pro pěstování určitých plodin, zabezpečenost hnojivy, popř. osivy apod.) a zootechnického (zabezpečenost hospo-

dárských zvířat jednotlivými druhy krmiv, resp. v nich obsaženými živinami, návaznost jednotlivých kategorií hospodárských zvířat v obratu stáda apod.), tak z hlediska ekonomického (omezenost pracovních zdrojů vcelku i ve špičkových obdobích, omezenost zdrojů pro úhradu nákladů na výrobu atd.), bylo dosaženo extrému zvolené účelové funkce. V prvním případě bylo za účelovou funkci zvoleno dosažení maxima tržní produkce při nejmenších nákladech na spotřebu vlastních krmiv, kdežto ve druhém případě bylo za účelovou funkci zvoleno dosažení maxima hrubého důchodu (upraveného). Ve druhém případě šlo pak zároveň o to, doporučit zemědělským řídicím orgánům i zemědělské praxi různé velké modely řešení s ohledem na cíl použití (tzv. orientační model pro potřeby okresních zemědělských orgánů a „malý“ a „střední“ model pro potřeby zemědělských závodů). V opoňských posudcích (dr. inž. A. Hruběš a J. Drahoval) se při projednávání druhého z obou úkolů objevily určité námitky proti navržené agregaci některých plodin v tzv. orientačním modelu, která neumožňuje odhalit výhodnost konkrétních plodin při hledání optimálního řešení s ohledem na danou účelovou funkci. Autor vysvětlil své stanovisko k této otázce a uvedl na druhé straně výhodnost tohoto modelu z hlediska jeho poměrně malé náročnosti na pracovníky zemědělské praxe. Vědecká rada na základě opoňského posouzení a diskuse schválila závěrečnou zprávu k tomuto dílčímu úkolu, jako jeden z podkladů pro následné řešení úkolu „*Vypracování matematického modelu výrobních celků a návrh metody rozmístění zemědělské výroby*“. Po projednání opoňských posudků k prvnímu z obou dílčích úkolů, v nichž nebylo podstatných připomínek, schválila vědecká rada VÚZE předloženou zprávu a doporučila, aby metodika sestavování optimálních struktur výroby v zemědělských závodech byla vydána tiskem pro širší použití v zemědělské praxi.

*

V průběhu projednávání zpráv ke všem řešeným úkolům byl několikrát zdůrazněn význam reálnosti údajů, nezbytných pro sestavení příslušných modelů i pro výpočet samotný. V souvislosti s tím vědecká rada konstatovala, že široké uplatnění ekonomickomatematických metod jako nástroje řízení zemědělství a zemědělských závodů je nerozlučně spojeno s postupným vybudováním jednotné soustavy plně automatizovaného sběru, pře-

nosu, uchovávání a zpracování informací, jež je závislá na rozšíření moderní výpočtové techniky v zemědělství.

Vědecká rada VÚZE zároveň zdůraznila, že s ohledem na stochastický charakter většiny údajů v zemědělství, jakož i na nutnost používání dalších ekonomickomatematických metod s pravděpodobnostními prvky je nutno více než v jiných odvětvích národního hospodářství v zemědělském výzkumu rozvíjet a v zemědělské praxi uplatňovat metody matematické statistiky. Na základě zpracování hromadných dat i pokusů v zemědělství pak vytvořit velmi širokou normativní bázi, diferencovanou s ohledem na rozdílné přírodně-ekonomické podmínky v jednotlivých částech naší země.

* * *

Po projednání zpráv k jednotlivým úkolům vzala vědecká rada VÚZE na vědomí pět informativních zpráv o řešení dalších výzkumných úkolů s pomocí ekonomickomatematických metod a dvě informativní zprávy o přípravných pracích, spojených s vybudováním Výpočetního střediska při VÚZE. V zájmu úplnosti uvádíme jednotlivé informativní zprávy:

1. Informace o stavu řešení všech dílčích úkolů zpracovávaných ve VÚZE i na jiných pracovištích v rámci úkolu „*Výzkum využití matematických metod v zemědělství*“, u něhož je VÚZE v Praze hlavním (koordinujícím) pracovištěm;
2. Informace o stavu řešení výzkumného úkolu „*Vypracování matematického modelu výrobních celků a návrh metody rozmístění zemědělské výroby*“;
4. Informace o stavu řešení dílčího výzkumného úkolu „*Použití metody strukturální analýzy při sestavování CVFP v zemědělském závodě*“;
5. Informace o stavu řešení dílčího výzkumného úkolu „*Jednotný systém automatizované evidence a zpracování hromadných informací v zemědělství*“;
6. Informace o dosud vypracovaných programech a podprogramech ve VÚZE pro využití samočinného počítače MINSK-2/22, jímž má být Výpočetní středisko při VÚZE ještě v roce 1965 vybaveno. V této informaci je uvedena stručná charakteristika 11 programů a podprogramů (vč. programu pro použití metody PERT, CPM, multiplexivé metody, automatizace plánů hnojení, automatizace kalkulace vlastních nákladů apod.), jež byly dosud ve VÚZE vypracovány a odladěny. Mimoto se pracuje na řadě dalších programů a podprogramů.
7. Informace o stavu prací na výstavbě Výpočetního střediska při VÚZE; bylo

poukázáno nejen na stav dosud vykonaných stavebních úprav pro umístění samočinného počítače a obsluhujících pracovníků, ale také na dosud nevyřešené a neodstraněné překážky.

Mimo těchto informací vzala Vědecká rada VÚZE se souhlasem na vědomí materiál „*Názorný popis postupu při testování a analýze rozptylu výsledků pokusů v zemědělství*“, zpracovaný pro potřeby specializovaných ústavů zemědělských pracovníkem VÚZE dr. inž. P. Rastokinem.

V závěru svého zasedání vyzdvihla vědecká rada VÚZE mimořádnou nutnost zvýšit odbornou výchovu všech vědecko-výzkumných pracovníků v zemědělství

v oblasti aplikace matematických a matematickostatistických metod při řešení nejen problémů zemědělské ekonomiky, ale všech odvětví zemědělské výroby. Konstatovala, že dosavadní výsledky práce VÚZE v Praze i Bratislavě svědčí o tom, že je plně reálné, aby nejen zemědělský výzkum, ale i zemědělská praxe odstranily dosud trávající zpoždění ve využití ekonomickomatematických metod a moderní výpočetní techniky jak za ostatními odvětvími národního hospodářství, tak za zemědělstvím vyspělých kapitalistických zemí, a tím zároveň byly vytvořeny předpoklady pro vědecké řízení zemědělství na všech jeho stupních.

Doc. CSc. Karel Svoboda

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky,
Praha

OBSAH

Kárník F.: Využití výrobních fondů ke zvýšení výroby užitečných hodnot a hrubého důchodu v JZD	497
Houška V.: O možnostech zvládnout sezónní zemědělské práce současnými pracovními silami a mechanizačními prostředky	511
Kovář V.: Služby obyvatelstvu na vesnici	525

KRITIKY A BIBLIOGRAFIE

Sobotka L.: Podnětná publikace o cenách a hmotné zainteresovanosti v JZD	535
--	-----

ZE ZAHRANIČÍ

Trnka M.: Zemědělské družstevnictví v ekonomice rozvojových zemí	541
--	-----

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Svoboda K.: O využití ekonomickomatematických metod v zemědělské ekonomice	547
--	-----

PŘÍLOHY

Matematické metody v zemědělství

Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství

СОДЕРЖАНИЕ

Карник Ф.: Использование производственных фондов для увеличения производства потребительских стоимостей и валового дохода в ЕСХК (507). — Гоушка В.: О возможностях выполнения сельскохозяйственных сезонных работ имеющейся рабочей силой и средствами механизации (522). — Коварж В.: Коммунальные услуги на селе (533). — Критика и библиографии (535). — За рубежом (541). — Из научной жизни (547). — Приложения: Математические методы в сельском хозяйстве. — Статистические обзоры о чехословацком и заграничном сельском хозяйстве.

CONTENT

Kárník F.: Utilization of Production Funds for Increasing the Production of Use-Values and of Gross Income in the Uniform Agricultural Cooperatives (JZD) (497). — Houška V.: About the Possibilities of Mastering the Seasonal Agricultural Labours with the Existing Manpower and Means of Mechanization (511). — Kovář V.: The Public Utilities for the Village Population (525). — Book reviews and bibliography (535). — From abroad (541). — From the scientific life (547). — Supplements: Mathematical Methods in Agriculture. — Statistic Reviews of Czechoslovak and Foreign Agriculture.

INHALT

Kárník F.: Nutzung der Produktionsfonds zur Steigerung der Produktion an Gebrauchswerten und des Bruttoeinkommens in den LPG JZD (508). — Houška V.: Möglichkeiten der Bewältigung der landwirtschaftlichen Saisonarbeiten mit den gegenwärtig zur Verfügung stehenden Arbeitskräften und mechanischen Hilfsmitteln (523). — Kovář V.: Dienste an die Bevölkerung auf dem Dorfe (534). — Kritiken und Bibliographien (535). — Aus dem Auslande (541). — Aus dem wissenschaftlichen Leben (547). — Beilagen: Mathematische Methoden in der Landwirtschaft. — Statistische Übersichten der tschechoslowakischen und ausländischen Landwirtschaft.

K situaci v pracovních silách

Desáté číslo vědeckého časopisu „Zemědělská ekonomika“ uveřejní několik příspěvků ze závěrů výzkumného úkolu Ekonomického ústavu Československé akademie věd

K ekonomickým problémům pracovních sil v čs. zemědělství

J. Flek ve svém příspěvku uvádí řadu důležitých faktů o vývoji, počtu a struktuře pracovních sil. Jejich analýzou i použitím údajů z jiných zemí odhaluje autor řadu příčin nedobrého vývoje u nás a navrhuje základní směr opatření, jimiž by měla být kritická situace v pracovních silách odstraněna.

J. Krilek ve svém článku uvádí vážnou problematiku zaostávání růstu kvalifikace vedoucích pracovníků v JZD a státních statcích, příčiny tohoto stavu a cesty k jejich odstranění.

VL. VYDRA a J. KARLÍK, který je také vědeckým redaktorem čísla, se v článku zabývají možnostmi správného přístupu k hodnocení rozdílného odměňování v zemědělství a v průmyslu, přičemž vyvracejí i některé nesprávné, byť značně rozšířené závěry.

J. KOČÍ ve svém článku uvádí některé důležité důvody pro to, proč je problematické započítávat osobní důchody ze záhumenek do pracovních příjmů družstevníků pro účely srovnávání s ostatními pracujícími.

J. TOMČÁK rozebírá dosud existující a mnohde se prohlubující diferenciace hrubých a osobních důchodů v družstvech a vyúsťuje v úvahu, jak rozdíly mohou být únosně velké, zda mají mít dočasný nebo trvalý charakter a jak by je bylo možno vyrovnat.

VL. BAUCH se zabývá stručným výsledkem ankety v 50 družstvech ke zjištění různých vlivů na pracovní aktivitu družstevníků. Dochází k závěru, že družstva s nízkou odměnou za práci a zpravidla bez prémiování mají nejhorší výsledky u jednotlivých složek pracovní aktivity.

ZD. LAMSER v příspěvku nadhazuje některé otázky pracovních a životních podmínek zemědělců, zejména pak problematiku rozdílného sociálního zabezpečení družstevníků a zaměstnanců a rozdíly podmínek bytové výstavby v JZD a ve státních podnicích.

Číslo bude doplněno obvyklými rubrikami a přílohami „Matematické metody v zemědělství“ a „Statistické přehledy“.
Toto monotematické číslo lze objednat v

ÚSTAVU VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ MZLVH

vydavatelství — propagace

Praha 2 - Vinohrady, Slezská ul. č. 7

nebo u

Poštovního novinového úřadu

Rozšiřuje Poštovní novinová služba. Objednávky a předplatné přijímá PNS - ústřední expedice tisku, administrace odborného tisku, Jindřišská ul. 14, Praha 1. Lze též objednat u každé pošty i poštovního doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS - ústřední expedice tisku, oddělení vývozu tisku, Jindřišská 14, Praha 1. Vytiskl MÍR, novinářské závody, n. p., závod 2, provozovna 22, Legerova 22, Praha 2.

A-01*51063

VÝVOJ NÁKUPNÍCH CEN V ČSSR

V roce 1960 byl zaveden systém jednotných (pevných) nákupních cen zemědělských výrobků, který nahradil do té doby platný systém dvojích nákupních cen, tj. výkupních cen za povinné a státní dodávky a podstatně vyšších nákupních cen za státní nákup. Cenová hladina se tímto opatřením v roce 1960 ve srovnání s předcházejícím obdobím zvýšila v průměru o $\frac{1}{4}$, přičemž zvýšení cen rostlinných výrobků činilo 18 % a cen živočišných výrobků 29 %.

Od té doby dochází ve vývoji nákupních cen k určité stabilizaci a celkem nepatrné výkyvy jsou především zaviněny změnou jakostní skladby dodávaných zemědělských výrobků. K prvnímu většímu vzestupu nákupních cen dochází v roce 1964 (o 3,2 % proti roku 1963), který je způsoben hlavně různými cenovými úpravami, zejména u živočišných výrobků. Ke zvýšení nákupních cen došlo pomocí příplatků či premií, nebo také úpravou základních nákupních cen.

Z jednotlivých výrobků se v roce 1964 významně zvýšila průměrná realizační cena mléka (o 7,8 % proti roku 1963), jatečného skotu (o 4,9 %), cukrovky (o 2,4 %) a některé další. Na druhé straně došlo k poklesu cenového indexu brambor o 3,4 %.

Ve vývoji nákupních cen hlavních živočišných výrobků se projeví tyto tendence při srovnání nákladů na jednotku produkce:

Na vývoj nákupní ceny jatečných prasat příznivě působí především váhová skladba dodávaných jatečných prasat. Zemědělské závody velmi citlivě reagují na změny cen v jednotlivých váhových skupinách a snaží se dodávat taková prasata, jejichž váha je pro ně cenově nejvýhodnější. Nákupní cena za 1 kg převyšuje náklady v roce 1962 o 1,36 Kčs a v roce 1963 již o 1,96 Kčs.

I když nákupní cena jatečného skotu zaznamenala v novém systému nákupních cen relativně největší vzestup proti roku 1959, zůstává asi o 2 Kčs za 1 kg nižší než průměrná cena jatečných prasat. Zatímco u jatečných prasat je dodáváno kolem $\frac{3}{4}$ prasat ve váhové kategorii s nejvyšší cenou, činí podíl u jatečného skotu v obdobné kategorii jen $\frac{1}{5}$. Zvláště negativně na rentabilitu výroby jatečného skotu působí úroveň nákladů na jednotku produkce, které nejenže převyšují nákupní cenu, ale až do roku 1963 rostou rychleji než průměrné nákupní ceny jatečného skotu. V roce 1961 převyšovaly náklady na 1 kg nákupní cenu o 0,37 Kčs a v roce 1963 již o 2,17 Kčs. Tento podstatný rozdíl mezi cenou a vlastními náklady nedával naději v dohledné době podstatně zlepšit situaci jinak, než pomocí úpravy nákupní ceny jatečného skotu a tím zajistit rentabilitu u tohoto objemově významného výrobku.

Příznivý vývoj zaznamenává průměrná nákupní cena vajec, která rok od roku vzrůstá, přičemž náklady naopak klesají. Zahraniční ceny vajec však zaznamenávají opačný trend, tak např. index v Dánsku od roku 1958 neustále klesá a v roce 1962 dosáhl již 81 bodů. Tento rozdílný vývoj má vliv i na vývoz našich vajec.

Při srovnání vlastních nákladů a nákupní ceny mléka se ukazuje, že vlastní náklady jsou vyšší než dosahovaná průměrná cena. Úroveň nákladů na jednotku produkce je závislá především na doživosti krav, a tento ukazatel ve srovnání s vyspělými zeměmi nevyznívá pro ČSSR právě příznivě. V roce 1962 byla v ČSSR průměrná roční doживost 1780 l, zatímco v Dánsku bylo dosaženo 3640 l, v NSR 3440 l, v NDR 2450 l a v Polsku 2140 l.

Závěrem je možno mj. říci, že systém jednotných nákupních cen znamenal pokrok proti minulému systému a měl značný vliv na rozvoj zemědělské výroby a zejména přispěl k zajištění výroby dostatečného množství těch výrobků, které byly nedostatkovými. Při zavádění zdokonalené soustavy plánovitého řízení národního hospodářství bude třeba uzpůsobit dosavadní systém nákupních cen tak, aby plně vyhovoval novým požadavkům a zvláště pak, aby i v nových podmínkách dostatečně zainteresovával zemědělské závody na výrobu všech společensky nezbytných zemědělských produktů.

Indexy nákupních cen zemědělských výrobků v ČSSR za všechny sektory úhrnem v letech 1960—64*)

Skupiny výrobků a jednotlivé výrobky	1960	1961	1962	1963	1964		
	předcházející rok = 100					1959= 100	1937= 100
a	1	2	3	4	5	6	7
Zemědělské výrobky celkem	125,8	100,8	99,9	101,1	103,2	132,1	181,6
Rostlinné výrobky celkem	118,1	102,0	102,9	100,4	101,8	126,6	150,6
Živočišné výrobky celkem	129,1	100,3	98,7	101,3	130,7	134,4	198,0
Obilí celkem	126,0	100,5	101,1	99,6	101,1	129,0	99,0
z toho: pšenice	116,6	103,7	102,0	99,3	101,3	124,0	86,2
žito	128,3	101,9	101,3	99,7	100,7	132,9	107,1
ječmen	134,8	95,7	100,1	100,0	100,7	130,0	110,3
Luštěniny celkem	94,6	108,6	97,9	104,2	104,9	109,8	261,2
Olejníky celkem	121,0	99,1	96,5	99,9	100,4	116,1	170,6
z toho: řepka	126,8	99,2	100,1	100,1	99,9	126,0	139,3
Cukrovka	117,6	100,0	100,3	101,2	102,4	122,3	159,3
Brambory celkem	145,7	99,1	104,3	106,3	96,6	154,7	220,3
v tom: rané	.	113,5	99,3	96,7	98,0	.	.
průmyslové	.	113,1	108,1	89,6	108,2	.	.
ostatní	.	89,6	106,2	116,1	93,5	.	.
Seno	100,1	104,1	95,5	96,2	108,8	104,2	107,5
Sláma	100,0	100,0	100,0	64,5	123,5	79,7	163,3
Chmel	114,5	114,1	99,3	98,9	103,7	133,1	268,0
Len, konopí (stonky)	118,1	115,5	113,0	101,7	92,9	145,7	162,8
Tabák	119,1	104,1	113,4	106,1	140,2	209,1	573,7
Vinné hrozny celkem	127,1	105,8	101,0	98,3	99,6	133,1	285,0
Ovoce celkem	94,1	111,6	101,2	102,1	96,8	105,1	169,7
Zelenina celkem	96,4	99,7	111,3	95,0	105,2	107,0	200,1
Jatečná zvířata celkem	135,4	99,7	96,9	100,9	102,5	135,4	198,0
z toho: jatečný skot	135,2	103,4	93,2	100,5	104,9	137,3	210,9
jatečná prasata	136,9	96,8	99,4	101,3	101,2	135,0	192,3
jatečná drůbež	124,5	102,4	99,6	100,8	99,9	128,0	227,7
Mléko, máslo, hrudkový sýr	124,1	100,6	102,2	102,2	107,7	140,4	206,3
z toho: mléko	124,1	100,5	102,2	102,2	107,8	140,5	206,0
Vejce konzumní	116,2	102,9	97,6	100,3	97,8	114,5	166,7
Selata na chov	129,1	102,8	103,3	98,5	102,2	138,1	211,8
Med	100,0	99,6	100,4	100,0	100,0	100,0	160,7
Ryby	100,3	101,2	100,2	142,4	97,6	141,4	109,3
Vlna ovčí	102,8	97,5	106,3	101,1	115,9	124,9	1144,7

*) Indexy vypočteny podle struktury nákupu zemědělských výrobků v roce 1964.

P r a m e n : ÚKLKS

Indexy nákupních cen zemědělských výrobků za ČSSR podle sektorů v roce 1964*)
(k základům: 1937 = 100, 1959 = 100 a 1963 = 100)

Skupiny výrobků	Základ	Sektory úhrnem	Státní sektor	Družstevní a soukromý sektor		
				celkem	JZD	JHR
a	b	1	2	3	4	5
Zemědělské výrobky úhrnem	1937	181,6	181,4	181,7	181,3	187,6
	1959	132,1	163,5	123,7	124,3	116,7
	1963	103,2	101,3	103,9	104,1	101,2
Rostlinné výrobky celkem	1937	150,6	144,2	152,2	150,6	175,8
	1959	126,6	143,9	123,0	122,8	126,0
	1963	101,8	101,6	101,8	102,1	98,9
Živočišné výrobky celkem	1937	198,0	195,2	199,1	199,7	192,4
	1959	134,4	169,9	123,9	124,9	113,3
	1963	103,7	101,2	104,8	105,0	102,2

*) Indexy vypočteny podle struktury nákupu zemědělských výrobků v roce 1964.

Průměrné nákupní ceny zemědělských výrobků v ČSSR za leta 1937 a 1959 až 1964

Výrobky	Jedn. množ.	Cena v Kčs za jednotku						
		1937	1959	1960	1961	1962	1963	1964
a	b	1	2	3	4	5	6	7
Rostlinné výrobky								
Pšenice	100 kg	161,00	111,90	130,50	135,30	138,00	137,00	138,80
Žito	100 kg	134,50	107,80	139,00	141,70	143,50	143,00	144,00
Ječmen	100 kg	126,00	106,60	144,10	137,90	138,00	138,00	139,00
Hrách jedlý	100 kg	195,00	335,60	457,20	502,00	490,00	511,00	510,90
Řepka	100 kg	214,00	237,80	300,00	297,60	298,00	298,20	298,00
Lněné semeno	100 kg	190,00	224,60	400,00	394,50	394,50	403,30	403,10
Brambory celkem	100 kg	23,80	33,18	48,50	43,00	49,00	50,44	52,44
v tom: rané	100 kg	.	.	123,20	139,80	138,80	134,30	131,60
průmyslové	100 kg	.	.	27,40	31,00	33,50	30,00	32,46
ostatní	100 kg	.	.	45,10	40,40	42,90	49,80	46,56
Cukrovka	100 kg	12,40	16,10	19,00	19,00	19,06	19,28	19,75
Seno	100 kg	33,40	35,50	34,50	35,90	34,30	33,00	35,90
Sláma	100 kg	16,10	33,00	33,00	33,00	33,00	21,30	26,30
Len — stonky rosené	100 kg	122,00	138,10	164,20	191,20	217,50	218,80	200,00
Tabák	100 kg	450,00	1238,00	1470,00	1531,00	1736,00	1841,00	2581,50
Chmel	100 kg	1424,00	2901,00	3284,00	3747,00	3722,00	3680,00	3817,00
Vinné hrozný	100 kg	240,00	541,00	645,44	687,60	698,80	684,40	684,10
Živočišné výrobky								
Jatečný skot	1 kg	4,60	7,13	9,55	9,87	9,20	9,25	9,70
Jatečná prasata	1 kg	6,00	8,95	11,70	11,32	11,25	11,40	11,54
Jatečná telata	1 kg	5,40	4,18	5,94	5,65	5,70	5,64	5,70
Jatečná drůbež	1 kg	7,33	14,36	16,24	16,63	16,57	16,70	16,69
Selata na chov	1 ks	195,00	299,00	386,00	397,00	410,00	404,00	413,00
Ryby	1 kg	7,50	5,80	5,82	5,89	5,90	8,40	8,20
Mléko	1 lt	1,00	1,56	1,82	1,83	1,87	1,91	2,06
Vejce konzumní	1 ks	0,52	0,81	0,88	0,91	0,89	0,89	0,87
Med	1 kg	14,00	22,50	22,50	22,41	22,50	22,50	22,50
Vlna ovčí (v potu)	1 kg	7,60	68,90	71,60	69,79	74,22	75,07	87,00

Pramen: ÚKLKS a MZLVH

Indexy nákupních cen ovoce a zeleniny v ČSSR za sektory úhrnem v letech 1960—1964*)
(základ: předcházející rok = 100)

Druh	1960	1961	1962	1963	1964
	řetězové indexy				
a	1	2	3	4	5
Zelenina celkem**)	96,4	99,7	111,3	95,0	105,2
z toho: cibule	101,0	98,7	107,4	98,3	97,7
česnek	104,9	98,6	76,5	221,8	115,6
kapusta	93,5	116,5	102,7	84,1	100,2
karotka — mrkev	90,2	116,1	107,8	86,1	109,0
kedlubny	85,7	108,6	113,0	91,5	108,6
květák	96,6	90,8	112,4	96,0	91,5
okurky salátovky	104,3	120,0	119,0	65,1	104,6
rajská jablička	87,1	100,1	110,6	95,6	114,3
salát hlávkový	105,6	89,6	117,5	92,7	101,0
zelí bílé	69,9	115,8	127,3	75,0	97,9
Ovoce celkem**)	94,1	111,6	101,2	102,1	96,8
z toho: jablka konzumní	86,8	133,7	92,3	100,3	100,7
hrušky	90,0	135,8	100,0	97,9	93,2
švestky	101,7	104,9	130,1	96,8	108,1
třešně	95,7	91,9	109,8	100,0	97,9

Průměrné nákupní ceny ovoce a zeleniny v ČSSR za leta 1959—1964

Druh	Jedn. množ.	1959	1960	1961	1962	1963	1964
		cena za jednotku					
a	b	1	2	3	4	5	6
Zelenina**)							
cibule	100 kg	152,50	154,00	152,00	163,00	160,40	156,70
česnek	100 kg	665,30	697,70	688,30	526,40	1167,50	1350,00
kapusta	100 kg	103,70	97,00	113,00	116,00	97,60	97,80
karotka — mrkev	100 kg	104,10	93,90	109,00	117,50	101,20	110,30
kedlubny	100 kg	223,70	191,60	208,00	235,00	215,00	233,40
květák	100 kg	192,80	186,20	169,00	190,00	182,30	166,80
okurky salátovky	100 kg	163,70	170,80	205,00	244,00	158,90	166,20
rajská jablička	100 kg	161,70	140,90	141,00	156,00	149,20	170,50
salát hlávkový	100 kg	272,70	288,00	258,00	303,00	281,00	283,70
zelí bílé	100 kg	54,40	38,00	44,00	56,00	42,00	41,10
Ovoce**)							
jablka konzumní	100 kg	280,00	243,00	325,00	300,00	301,00	303,10
hrušky	100 kg	180,00	162,00	220,00	220,00	215,00	200,30
švestky	100 kg	180,00	183,00	192,00	250,00	242,00	261,60
třešně	100 kg	373,00	357,00	328,00	360,00	360,00	352,40

*) Indexy vypočteny podle struktury nákupu zemědělských výrobků v roce 1964.

**) Průměrné nákupní ceny jednotlivých druhů ovoce a zeleniny vypočteny za I. jakost. Indexy nákupních cen těchto druhů (i za skupinu) jsou rovněž počítány z průměrných cen za I. jakost.

Pramen: ÚKLKS